

UNIVERSITAS  
CAROLINA  
PRAGENSIS

ACTA  
UNIVERSITATIS  
CAROLINAE

in seriebus, quae Biologica, Geologica,  
Geographica, Mathematica et Physica,  
Medica, Gymnica, Oeconomica, Iuridi-  
ca, Philologica, Philosophica et His-  
torica, Historia Universitatis Caroli-  
nae Pragensis dicuntur, edenda curat

Actis edendis praeest Pavel Levit  
Cuius vice fungitur Zdeněk Červený  
Quibus a manu est Olga Volková

Series singulas edendas curant

B. Fott (Biologica), J. Konta (Geologi-  
ca), V. Häufner (Geographica), J. Mohr  
(Mathematica et Physica), C. John  
(Medica), J. Fleischmann (Gymnica),  
B. Urban (Oeconomica), V. Outrata  
(Iuridica), Zd. Urban (Philologica),  
L. Vebr (Philosophica et Historica),  
F. Kavka (Historia Universitatis Ca-  
rolinae Pragensis)

Cuius consilii sedes est  
Ovocný trh 5  
Praha 1-Staré Město, ČSSR



# ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

## IURIDICA 2

### OBSAH

|                                                                                                                                                      |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Vladimír Veverka:</i> Podstata normativistické kritiky tradičního právního pozitivismu                                                            | 71  |
| <i>Věra Čížková:</i> K podstatě a funkcím dědictvého práva v socialistické společnosti a některé úvahy de lege ferenda                               | 87  |
| <i>Zdeněk Kučera:</i> Les convention et accord conclus par les organisations internationales (Smlouvy a dohody uzavírané mezinárodními organizacemi) | 119 |

### СОДЕРЖАНИЕ

|                                                                                                                                               |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Владимир Веверка:</i> Сущность нормативистической критики традиционного юридического позитивизма                                           | 71  |
| <i>Вера Чижковская:</i> К основоположениям и функциям наследственного права в социалистическом обществе и некоторые замечания de lege ferenda | 87  |
| <i>Зденек Кучера:</i> Соглашения и договоры заключаемые международными организациями                                                          | 119 |

### INHALT

|                                                                                                                                                 |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Vladimír Veverka:</i> Die Grundlage der normativistischen Kritik des traditionellen Rechtspositivismus                                       | 71  |
| <i>Věra Čížková:</i> Zur Grundlage und den Funktionen des Erbrechts in der sozialistischen Gesellschaft und einige Überlegungen de lege ferenda | 87  |
| <i>Zdeněk Kučera:</i> Die durch internationale Organisationen abgeschlossenen Verträge und Abkommen                                             | 119 |

Rukopisy odevzdány do konce března 1969







## **Podstata normativistické kritiky tradičního právního pozitivizmu**

**(K metodě řešení vztahu právní teorie a praxe)**

**Сущность нормативистической критики традиционного  
юридического позитивизма**

**Die Grundlage der normativistischen Kritik des tradi-  
tionellen Rechtspositivismus**

**VLADIMÍR VEVERKA**

Zhodnocení kritické části normativní teorie práva má prvořadý význam pro studium její metodologie, zejména dotýká-li se vztahu normativní školy a tradičního právního pozitivizmu, v němž převládají metodologické prvky nad čistě filosofickými. I když můžeme konstatovat, že se normativismus svými teoretickými závěry zásadně nerozešel s formalistickým směrem právního pozitivizmu, nelze z toho usuzovat, že se tím podceňuje teoretický a praktický dosah vzájemných odlišností.

Dosud se ve vědecké literatuře, jak známo, nevytvořil na tuto otázku jednotný názor. Někteří autoři např. spatřují hlavní odlišnost ve filosofickém východisku novokantismu, který na rozdíl od filosoficky lhostejné pozitivistické nauky vyznává normativní škola, ačkoliv titíž autoři zcela přehlízejí spojitost klasického právního pozitivizmu s obecnou pozitivistickou filosofií. Ne náhodou se též vedly spory o to, zda označení „právní pozitivismus“ má základ filosofický, nebo zda se odvozuje od ustáleného právního pojmu „pozitivního práva“.<sup>1)</sup>

Na mnohé důležité stránky tohoto vztahu poukázala sama normativistická kritika právního pozitivizmu, i když nemohla překonat všechny roz-

<sup>1)</sup> K. Opálek a J. Wroblewski se domnívají, že filosofický pozitivismus hrál roli nikoliv při utváření formální právní dogmatiky, nýbrž při vzniku tzv. právního naturalismu (sociologickoprávní směr). Již jednoznačně se takto vyslovuje Z. Kryštůfek ve své disertační práci „Historické kořeny právního pozitivizmu“, Academia, 1966. (O názorech zmíněných polských autorů viz čl. Pozitivism prawniczy, Państwo i prawo, č. 1/1954.)



pory, které předtím právně pozitivistické nauce vytýkala, a často vyzdvihovala rozdíly velmi podružné. Hlavním předmětem jejího hodnocení se stala otázka teorie (vědy) a praxe, filosoficky odvozená zejména z rozporného vztahu formy a obsahu práva. Bez ohledu na konečné závěry normativní školy bylo vytýčení takové otázky oprávněné, poněvadž se v ní nejnázorněji odráželo teoretické hledisko normativismu, tj. také jeho vědecké omyly i přínos ke studiu práva. Bude ovšem nutné zkoumat, do jaké míry byly jednotlivé prvky normativní teorie dány bezprostředně filosofickým stanoviskem novokantovské filosofie, logickou dedukcí nebo naopak teoretickým systémem právní nauky, strukturou a vývojovými tendencemi pozitivního práva, resp. právní ideologie; předpokládá to i řešení otázky, nakolik je normativismus a právní pozitivismus pouhou metodou, jakousi teorií právní vědy, nebo přináší-li též určitý systém vědeckých obsahových poznatků o právu.

Objektivní vymezení vztahu mezi teorií a praxí je nepochybně jedním ze základních úkolů každé vědy, avšak pro právní vědu má mimořádný dosah. Proces poznávání práva, ověření poznatků a posléze aplikace ve společenské praxi totiž ustavičně podléhá tendenci směřování teoretického poznání a praxe (v tomto případě politickoprávní praxe). Chce-li právní věda být více než pasivním interpretem platného práva, musí neustále obnovovat objektivitu svého předmětu a metody zkoumání, poněvadž právo do jisté míry závisí na praktické politice a mocenskopolitických vztazích a jeho objektivní zákonitosti mohou být zkresleny okamžitými politickými zájmy. Proto také nejen z práva, nýbrž i z právní vědy se vládnoucí kruhy snaží vytvořit nástroj své praktické politiky. Jak nasvědčuje vznik Kantova dualismu čistého teoretického a praktického rozumu, moderní právní nauka se velmi brzo začala zabývat touto metodologickou otázkou, avšak již od počátku byly její skutečné vědecké záměry nepřiznivé ovlivněny ideologickou iluzí či přímým postulátem, aby právo bylo chápáno jako společenský jev, na politice zcela nezávislý a vyplývající z potřeb celospolečenského charakteru. Přísné oddělení teorie a praxe tu pak, v rozporu se správnými noetickými úmysly, mohlo vyhovovat dokonce potřebám praktické politiky buržoazního státu. Tento rozporný charakter má jak právní pozitivismus, který hledá objektivitu svého předmětu a metody zkoumání v dogmatickém předpokladu pozitivnosti práva, tak jiné směry, vycházející z reálných společenských vztahů, ideálního či přirozeného práva, z psychiky člověka atd.

Normativci si uvědomovali, že takový přístup ke zkoumání práva nemohl v podmínkách současné společnosti vyloučit vliv ideologických a praktických hledisek, a pokusili se proto hledat východisko v redukci teorie práva na právní noetiku, resp. metodologii, která se vyhýbá hodnocení a zobecnění vlastního obsahu práva: jak vyplynulo z předcházejícího rozboru filosofie normativní školy, novokantovská noetika dokonce umožnila obecné pojmy, vyvozené předtím z konkrétního obsahu práva, převést na úroveň forem poznání práva, tj. učinila z nich rovněž otázku pouhé metody zkoumání. Lze říci, že to byla právě normativní škola, která



se nejvýrazněji v dějinách právních teorií pokusila vypěstovat tzv. čisté teoretické poznatky o právu.

Zvlášť systematicky vystoupila s touto otázkou při rozboru právního pozitivismu. Příznačné je již konstatování F. Weyra, že „naprostý nedostatek nějaké aspoň povšechně uznávané metody a chaos tímto nedostatkem způsobený měl nakonec v zápětí za následek vznik jakési rezignace právní vědy, která vedla ve svých důsledcích — namnoze zajisté nevědomky — k přímé abdikaci ve prospěch praxe“. ... „To platí zejména o ostrém rozlišování obou funkcí: poznávání a chtění, které umožnilo jí zároveň přesné rozlišování dvou oborů, které běžná afilosofická a anoetická nauka právní nedovedla náležitě rozlišit: právní teorie a praxe.“ A dále: „Z toho plyne v jednotlivostech zejména požadavek přesného oddělení teoretické pravovědy od praktické politiky. Normativní teorie neuznává — a to jest jednou z jejích vlastností — že by sebedůkladnějším a objektivnějším poznáváním toho, co jest, bylo možno dospěti k objektivnímu (objektivně platnému) stanovení toho, co býti má.“<sup>2)</sup>

Rozbor pozitivistického řešení vztahu teorie a praxe ztratil brzy charakter běžné polemiky a stal se základem vlastní normativistické metodologie. Normativistická teze o dualismu světa kauzálního a normativního, poznávacího a normotvorného subjektu, dále pojem statického a dynamického hlediska a formální pojem právní normy (popř. práva) jsou ve skutečnosti specifickým výrazem řešení vztahu teorie a praxe, i když se jím samozřejmě nevyčerpávají.

Úsilí normativců vypořádat se kriticky především s tradiční pozitivistickou právní naukou bylo zcela přirozené, neboť do té doby ovládal zvláště německou a rakouskou teorii práva pozitivismus, který také představoval dominující názor na vztah právní vědy k politikoprávní praxi a vyslovoval se k možnostem vědeckého poznání práva vůbec. Ovšem každé takové názorové srovnání s právním pozitivismem znesnadnil vznik velkého množství různě modifikovaných koncepcí, které se v právní nauce, orientované výlučně na pozitivní právo, vyskytly. Normativní škola dává sice právnímu pozitivismu filosoficky jednodušší smysl tím, že jej řadila k širokému pojmu tzv. naivního realismu a důsledně objevovala jeho zřejmý odklon od teoretického pojetí práva k úzkému praktikismu, nicméně i ona se stala do jisté míry obětí vágního pojmu právního pozitivismu a jeho vývojových změn, jež znamenaly vesměs ústup od teoreticky propracovaného systému J. Austina a K. Bergbohma. Mohlo pak také dojít k tomu, že spatřovala charakteristické znaky právního pozitivismu pouze v právní dogmatice a v pojmové jurisprudenci (jinak též označované jako exegese, legální pozitivismus), tj. obory bezprostředně zaměřené k potřebám praktické interpretace a aplikace platného práva, aniž se pokusila systematicky rekonstruovat z názorů jednotlivých autorů ucelenější me-

<sup>2)</sup> Hans Kelsen (k 50. naroč.), Časopis pro právní a stát. vědu, 1932, str. 7–8. Srov. též Teorie práva, str. 18 a další. Srov. tamtéž, str. 11–12. Podobně např. H. Bulín, Právní teorie a praxe, 1932.



todologii a filosofii právního pozitivismu, resp. jeho obecný pojem práva. Odtud si lze vysvětlit, proč nezhodnotila podstatu dogmatického předpokladu pozitivity (platnosti) práva a nikdy nepřiznala svoje takřka totožné stanovisko, pokud jde o význam, jaký právní pozitivismus přikládá této platnosti neboli danosti práva při vymezení metody a předmětu právní vědy a při tvorbě obecných právních pojmů. Proto také se normativcům nepodařilo uspokojivě postihnout a zhodnotit (podobně jako při hodnocení ideje priority a závaznosti přirozeného práva vůči právu pozitivnímu) snahu právních pozitivistů samých vyloučit po vzoru pozitivní filosofie a exaktních věd 19. století jakoukoli spekulaci a zjišťovat u právních jevů jen ty stránky, které jsou pozitivnímu poznání přístupné.

Avšak i tato dílčí kritika starší pozitivistické nauky přispěla ke krystalizaci základních problémů vědeckého zkoumání práva. Aniž zaujala jednoznačné antipozitivistické stanovisko, jako např. sociologickoprávní, psychologizující a jiné směry, normativní teorie práva se tím současně připojila k obecné nespokojenosti tehdejší nauky s převládající dogmatickou, komentátorskou odnoží právního pozitivismu, jakož i k tendenci postavit vztah právní teorie a praxe na přijatelnější základ. Postulující tzv. čistou nauku právní, normativní škola nejenže se pokusila odpoutat poznání práva od politickoprávní praxe, nýbrž vybudovala ucelenou soustavu pojmů a zásad, které měly být výhradně dílem vědy, nikoli praxe, a praxe naopak byla povinna je respektovat. Normativismus tím vytvářel závazný teoretický předpoklad, jakousi specifickou vnější formu, která se vrací v jistém smyslu ke kritizované ideji závaznosti přirozeného práva, třebaže je filosoficky odvozována pouze od poznávajícího subjektu (z filosofického hlediska se gnoseologie normativní školy stala specifickým vyjádřením odporu vůči působení praktické politiky na právní vědy).<sup>3)</sup> Jak bych chtěl ještě později vysvětlit, pro normativistické rozlišení teorie a praxe je charakteristické, že spatřuje nezávislou, autonomní sféru právní vědy v mezích právní formy, zatímco konkrétní obsah práva je ve skutečnosti sférou právní praxe. Není v této souvislosti podstatné, že tu normativci mají na mysli u obsahu práva jeho tvorbu a nikoliv poznání, resp. vědeckou interpretaci, která rovněž náleží právní vědě.

Oprávněné výtky vůči prakticismu pozitivistické nauky trpěly současně všemi příznaky rozporů ve filosofickém a metodologickém východisku normativismu. Vztah mezi právní teorií a praxí je v prvé řadě dán Kantovým

<sup>3)</sup> Tuto příbuznost objevuje J. Kallab: „Srovnáme-li tuto normu s nejvyšší normou směrů přirozenoprávních, vidíme, že není mezi nimi rozdíl kvalitativního, takže jedna by byla uznávána pro svůj obsah, druhá vyplývala přímo z myšlenkové formy normy. Rozdíl je kvantitativní, a to tak, že normativní teorie buduje svůj myšlenkový systém na normě: máš se organizovati, kdežto přirozenoprávní na normě: máš se organizovati tak, aby tvoje svoboda obstála vedle svobody druhého. Shoda mezi oběma systémy však jest v tom, že podřaděná norma čerpá svou závaznost z platnosti normy nadřaděné.“ (Poznámky o významu normativní teorie pro teorii práva trestního, Vědecká ročenka práv. fak. Masarykovy university, 1932, str. 51.)



rozlišením čistého teoretického a praktického rozumu, teoretického a praktického poznávání, které je dále spojeno s rozdílným poznáváním kauzálních a normativních jevů. Normativci tak docházejí k názoru (český i Kelsenův směr), že „rozdíl mezi teorií a praxí normativní se upíná povšechně na základní protiklad mezi poznáváním a jednáním“<sup>4)</sup> a specifikují toto jednání v oblasti práva vzhledem k činnosti normotvůrce a procesu aplikace, popřípadě veškeré realizace práva: „Takovým tvůrcem jest ten, kdo stanoví to, co býti má, tedy povšechně normotvůrce. On tvoří normy za určitým účelem a jeho činnost se jeví tedy býti jednáním, jak jsme je úvodem postavili v zásadní protivu k poznáváním. A můžeme tudíž toto jednání či tuto činnost nazývatí povšechně praxí na rozdíl od teoretické činnosti, která normotvůrcem vytvořené či stanovené normy soustavně poznává a kterou lze tudíž zvatí teorií (roz. normativní, resp. právní). Praktickou činností právní je pak tvorba či stanovení právních norem jakýchkoliv, tedy nikoliv jen prvotních a obecných, nýbrž i druhotných a konkrétních.“<sup>5)</sup>

Sem zasáhla i zmíněná diskuse mezi Weyrem a Kallabem o gnoseologické otázce tvůrčí povahy lidského poznání a dále spor o tzv. právní vědu a vědu o právu,<sup>6)</sup> kde Weyr jednoznačně odmítá pojem praktického (tvůrčího) poznání a požaduje přísné oddělení teoretického poznání (intelektu) od jednání (chtění), které je projevem vůle.<sup>7)</sup>

Druhou konstrukcí, bez jejíž znalosti nelze pochopit vztah normativistické a tradiční, pozitivistické metodologie, je již dříve zmíněné sepětí normativistického pojetí právní teorie a praxe s kategorií formy a obsahu, které normativní teorie obsáhle aplikovala při vytýčení své filosofické pozice a které současně novým způsobem řeší otázku tvůrčí povahy vědeckého poznání. Jestliže podle mnohých novokantovských filosofů forma každého poznání, tedy i normativního, je přínosem poznávajícího

<sup>4)</sup> Weyr, Úvod do studia právního, str. 37.

<sup>5)</sup> Tamtéž, str. 38. Závaznost teoretických pouček pro praxi Weyr formuluje zcela apodikticky. „Za svůj pozitivní úkol považuje ryzí nauka právní (normativní teorie), aby vybudovala ucelenou soustavu obecných pojmů, které jsou předpokladem a prostředkem k poznáváním normativního obsahu jakýchkoliv konkrétních právních řádů. Teoretické poučky, vztahující se na tyto obecné pojmy, jsou nezměnitelné a není zejména v moci tzv. právní praxe, tj. empirických normotvůrců (zákonodárných sborů a tzv. judikatury), aby o nich rozhodovaly, nýbrž to je výlučně věcí teorie (vědy).“ (Tamtéž, str. 47.)

<sup>6)</sup> Podrobněji viz V. Veverka, Filosofie české normativní školy, AUC č. 3/1961. Autor ke své stati kriticky připomíná, že se dopustil některých simplifikací, příznačných pro tehdejší poměry v čs. právní teorii, zejména pokud jde o neoprávněné ideologické hodnocení normativní teorie. Analytickou část stati ani nyní nemá v úmyslu revidovat.

<sup>7)</sup> Viz též Weyr, Právní věda a věda o právu, 1935, dále A. Procházka, Tvorba práva a jeho nalézání, 1937, str. 34–39, kde se autor snaží překlenout sporné body této diskuse a uvádí, že Kallabova idea tvoření tzv. objektivních norem pomocí vědy se může pohybovat v rámci obecného normativního názoru na pravdivost poznání (jednotnost, odvozenost z jiné normy); rozdíl mezi Weyrem a Kallabem existuje, pokud Kallab myslí tvorbu ekvivalentní zákonodárství.



subjektu (srov. učení o formách právního myšlení a poznávání), pak formy tohoto poznání tvoří věda, avšak nikoliv již obsah předmětu poznání, např. obsah právní normy, který sice právní věda zkoumá, ale který existuje díky tvůrčí činnosti právní praxe (legislativy apod.): „Obsahem jest jí pro obor normativního poznávání obsah stanovené normy, tedy co býti má. Tvořiti tento obsah přísluší, jak jsme viděli, výlučně praktikovi, tj. normotvůrci. Obsah ten jest ‚předmětem‘ normativního poznávání stejně jako příroda, je předmětem poznávání přírodovědeckého (kausálního). Formou jest pak onen zvláštní způsob poznávání, ono zvláštní noetické hledisko, se kterého se předmět poznávání jeví poznávajícímu poznatelný. Je to přínos se strany poznávajícího, bez kterého by předmět poznávací (příroda, norma) zůstal nepoznatelnou ‚věcí o sobě‘ ve smyslu Kantově.“<sup>8)</sup>

V této souvislosti se již zcela obnažuje podstata normativistické kritiky právního pozitivismu, resp. rozdíly, jež v průběhu paralelního vývoje s normativní školou vznikly: obecné pojmy vytvářené právní vědou na různých stupních abstrakce a v určitém vnitřním logickém systému jsou normativní teorií považovány výhradně za domény právní vědy, poněvadž jako takové představují síť forem právního myšlení a poznávání, daných víceméně a priori. Vždyť také Weyr, který učení o této formální noetice rozvíjí intenzivněji než Kelsen, vypočítává mezi formami normativního poznání nejobecnější právní pojmy, např. povinnost, normu, platnost, ale i speciálnější, jako je vina, trest atd.<sup>9)</sup> V souladu s tím normativní škola pokládá za hlavní úkol vytvoření jednotné soustavy těchto obecných pojmů, které jsou jediným vědeckým prostředkem k poznání obsahu určitého právního řádu.<sup>10)</sup> Potud je vcelku přesné konstatování četných historiků či interpretů soudobých právních teorií, jestliže definují normativismus jako teorii právní vědy neboli právní metodologii (A. Verdross, F. Wiacker, N. Bobbio, u nás B. Tomsa, V. Kubeš).<sup>11)</sup>

V právně pozitivistické nauce, zejména v tzv. analytické a pojmové jurisprudenci (Somló, K. Wolff, A. Merkel, u nás Pražák, Hoetzel aj.), jak známo, pojmosloví náleželo rovněž k hlavním úkolům právní vědy. Je

<sup>8)</sup> Weyr, Hans Kelsen, *Časopis pro práv. a stát. vědu*, 1932, str. 10.

<sup>9)</sup> Srov. Weyr, *Základy filosofie právní*, 1920, str. 5–6 a d., *Teorie práva*, str. 24 a d., *Úvod...*, str. 14.

<sup>10)</sup> „Nauka o těchto formách normativního poznávání, která jest tedy oním zmíněným instrumentem poznávajícího subjektu, jeví se jako jakási exaktní věda, vykonávající v oboru tohoto poznávání obdobnou funkci jako matematika v oboru poznávání přírodovědeckého (Kallab). Tuto nauku, která nemůže skládati se z ničeho jiného než ze soustavy obecných pojmů, hodících se nutně k poznávání jakéhokoliv konkrétního obsahu normového, můžeme, chceme-li, přímo identifikovati s normativní teorií.“ (*Časopis...*, 1932, č. I–II, str. 10–11.)

<sup>11)</sup> A. Verdross, *Abendländische Rechtsphilosophie...*, Wien 1958, F. Wiacker, *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, Göttingen 1962 aj. A dále: „Neboť postulát jednotnosti soustavy (roz. teoretického poznávání), související co nejužší s postulátem metodové ryzosti, nedá se – noeticky – budovati zdola, nýbrž pouze zhora.“ (*Časopis...*, 1932, str. 12.)



ovšem důležité vzít v úvahu (a normativci na to koncepcí vždy ve své polemice upozorňovali), že charakter a existence takových obecných pojmů není noeticky podložena, jejich struktura je velmi nahodilá a jediné kritériom tvoří dogmatický předpoklad pozitivního práva, tj. i obecných pojmů a zásad vytvořených a definovaných přímo legislativou (Zietelmann), neboli podle normativců právní praxi, takže podíl vědeckého zobecnění je zde minimální. Navíc stupeň obecnosti právních pojmů např. v praktické jurisprudenci, ale i v pojmové dogmatice kolísá mezi pokročilou abstrakcí a konkrétním popisem, indukci z norem a rozhodnutí příslušného právního řádu a řešením tzv. rozporů, resp. rozdílů uvnitř pozitivního práva.

Bylo by zajisté neopodstatněné tvrdit, že normativismus postrádá prvky dogmatického pozitivismu, neboť stejně jako pozitivistická nauka neuznává za předmět čistého vědeckého zkoumání jiné právo než platné právo pozitivní, z něhož lze vyvodit obecné vědecké závěry. Podobně je třeba hodnotit použití důkazů tzv. dostatečného důvodu, který dogmaticky spojuje s vyšší právní normou.<sup>12)</sup> Není důležité, že normativci ihned dodávají, že „populární, v běžné nauce však pevně obecně zastávaný názor domnívá se, že ono (pozitivní právo — pozn. aut.) stává se předmětem poznávání proto, že je platné, kdežto metodicky správný je úsudek opačný: poněvadž se stává předmětem poznávání, stává se platným“ (Weyr).<sup>13)</sup> Avšak současně je antidogmatickou teorií (filosofií) práva, jestliže základní právní pojmy a jejich systém považuje za výraz transcendentálního, a priori daného systému forem normativního myšlení, který je lidskému rozumu vrozen, takže právní praxe, právní politika jej nemůže změnit ani zrušit; logickým dovršením tohoto postupu je přenesení vlastností uvedených forem, resp. základních pojmů na celou formu práva.<sup>14)</sup> Normativní teorie si tím budovala jeden z předpokladů ke splnění požadavku exaktnosti, matematizace právní vědy, který po vzoru H. Cohena a Kelsena vznesla i brněnská škola. Také požadavek jednotnosti, soustavnosti pojmů lze, podle názoru normativní teorie, plnit pouze shora, racionální úvahou.<sup>15)</sup>

<sup>12)</sup> Teorie práva, str. 87.

<sup>13)</sup> Tamtéž.

<sup>14)</sup> Dogmaticčnost právní nauky Weyr zřejmě spatřuje pouze v popisném výkladu obsahu konkrétního právního řádu: „Svým předmětem nabývá každý spis o obecné teorii právní zároveň výhod a nevýhod proti spisům tzv. dogmatickým, které se zabývají výkladem hmotného obsahu nějakého konkrétního řádu právního . . . , avšak „aktualita“ podobného dogmatického spisu sdílí svůj pomíjející osud s aktualitou právního řádu, o němž se jedná. Zanikne-li ta, ztrácí se ihned i ona a na její místo vstupuje v nejlepším případě zajímavost historická.“ (Základy filosofie právní, str. 9–10.) Srov. též Tomsovu definici právní dogmatiky (Nauka o právních vědách, str. 63).

<sup>15)</sup> Za svůj pozitivní úkol považuje ryzí nauka právní (normativní teorie), aby vybudovala ucelenou soustavu obecných pojmů, které jsou předpokladem a prostředkem k poznávání normativního obsahu jakýchkoliv konkrétních právních řádů. Teoretické poučky vztahující se na tyto obecné pojmy jsou nezměnitelné a není zejména v moci tzv. právní praxe, tj. empirických normotvůrců (zákonodárných sborů a ju-



Z důsledné dogmatické koncepce vybočuje i normativní hypotéza základní normy, na níž závisí celá hierarchie odvozených norem, pokud tato základní norma není ztotožňována s ústavou, Chartou OSN apod. Normativní škola rovněž nepřejímá bez kritické analýzy dílčí pojmy, formulované v obecné části normativních aktů, zejména v ústavě a kodexech, čili normativistický systém základních pojmů se nekryje s pojmoslovím, jež přináší samo pozitivní právo.

Neshody se dále prohloubily, když pod vlivem zastánců kontinentální analytické jurisprudence F. Somlóa<sup>16)</sup> a K. Wolffa normativní škola začala rozlišovat tzv. formální pojmy a obsahové pojmy. Třebaže toto pojmové rozlišení je velmi nejasné a teoreticky neudržitelné (viz podrobný rozbor v mé stati Charakter soudobých formálně pozitivistických teorií práva v západní Evropě, AUC Iuridica, č. 2, 1963, str. 36–38), poněvadž nelze vyloučit všechny prvky obsahu, popř. podstaty práva, nezbyvá než konstatovat logickou odůvodněnost kritéria, na jehož základě normativní teorie mj. podceňuje tzv. obsahové pojmy, či dokonce vylučuje vědecký význam pojmů spjatých s konkrétními právními řády jednotlivých států a vypovídajících o čemkoliv, „co má být“ (tj. i v obecné formě).<sup>17)</sup> Jinak je tomu, když přistupuje k tzv. obsahovým pojmům jako k součásti předmětu poznání, tj. k vlastnímu pozitivnímu právu.

Brněnská škola pocitovala neudržitelnost koncepce tzv. čistých neboli apriorních pojmů právní vědy, zejména když v posledních letech začala stále jasněji naznačovat, že chce být víc než pouhou právní metodologií, a prohlašovala za konečný předmět právní vědy obecné pojmy pozitivního práva (nikoliv jen jejich formu).<sup>18)</sup> Proto J. Sedláček, V. Chytil i V. Kubeš rozvíjeli vedle čistých obecných pojmů v protikladu obsahovým pojmům stanoveným pozitivním právem, učení o systematických pojmech, jež jsou výtvorem právní vědy; jak uvádí např. V. Kubeš, pochází od „subjektu, který poznává obsah právního řádu; při jejich tvoření je sice ve volbě nezávislý a vytváří je tudíž volně, jest však ovládán vedle samozřejmých pravidel správného myšlení (logiky) ještě regulativním principem vhodnosti, to znamená musí tyto systematické pojmy voliti tak, aby co nejvíce vyhovovaly danému materiálu, aby byly co nejdokonalejšími vědeckými pomůckami k poznání tohoto materiálu“.<sup>19)</sup> Tím souhlasí s V. Chytil, protože systematické pojmy řadí k obsahovým, jež se liší od pojmů vytvořených právním řádem jen tím, že vznikají volnou úvahou ve vědeckém myšlení, třebaže věda je tu vázána hlediskem logické správnosti

dikatury), aby o nich rozhodovaly, nýbrž to je výlučně věcí teorie (vědy).“ (Weyr, Úvod..., str. 47.) Srov. též vysvětlení V. Kubeše, Právní filosofie XX. století, str. 82. V polemice proti Hoetzloví ve svém raném článku Právní primitivismus, Weyr svou ideu forem poznání práva dávno upřesnil: „Do tohoto formálního systému nechť praktikové vlijí svými zákony a judikáty jakýkoliv konkrétní obsah; každý se do něj hodí a hoditi musí. — Je-li tento systém vybudován správně a důsledně, nemůže jej zvíklati žádná praxe, ať dělá cokoli. Jí nepřísluší pražádný vliv na něj.“ (Časopis pro stát. a práv. vědu, 1919, str. 6.)

<sup>16)</sup> Juristische Grundlehre, Leipzig 1917, § 10.



a účelnosti.<sup>20)</sup> Kubeš také jasně vyslovil to, s čím normativci počítali jen mlčky, že „... právní pojmy systematické se tudíž ostře odlišují na jedné straně od právních pojmů čistých, neboť nejsou dány apriori, nelze o nich říci, že by nebyly vůbec determinovány obsahem pozitivního právního řádu, a nelze o nich také říci, že platí nutně o každém právním řádu“.<sup>21)</sup>

Jestliže jsou dále tyto pojmy zahrnovány mezi prostředky vědeckého zkoumání práva (zejména F. Sedláčkem a do jisté míry i Weyrem), překračuje se tím rámec vědeckého formalismu normativní školy a nabízí se zároveň otázka, co potom zajišťuje čistý teoretický charakter takového pojmosloví, které je později přejímáno do právního řádu a stává se právně závazné (např. pojem veřejného a soukromého práva). Na jakém základě, podle normativní teorie, pak lze rozlišit systematické právní pojmy a pojmy, vytvořené pozitivním právem a koneckonců i tzv. čisté apriorní pojmy, pokud se jich v textu pozitivního práva rovněž užívá?

Ještě větší potíže vzniknou při definování jednotlivých pojmů, kde je prolínání vědeckých a praktických hledisek zcela nepřehledné, protože právní věda nevystačí s tzv. čistými pojmy a musí nutně manipulovat se staršími a novějšími pojmy stanovenými právním řádem.

Zmíněným dělením obecných pojmů (kromě oné absolutní nadřazenosti pojmů apriorních) se samozřejmě ještě neřeší jejich vzájemné sepětí v jednotném systému, na jehož vypracování se soustředila normativní teorie stejně jako tradiční pozitivistická nauka. Normativci se sice pokusili při výstavbě jednotného systému důsledně uplatnit hledisko formy práva a formální logiky, avšak opět se nemohli vyhnout jak ve výstavbě vlastního pojmosloví, tak v polemice proti tradiční nauce určitým obsa-

<sup>17)</sup> Weyr namítá proti obsahové právní vědě institut odbornictví, které pro přemíru právně pozitivistických fakt přehlíží filosofickou a vědeckou stránku práva (Právní primitivismus, Časopis..., 1919, str. 7). Dotýká se tím zejména též jednotlivých speciálních oborů platného práva. Vyvíjí-li se např. rychle právo administrativní, nauka má stanovit pouze obecné pojmy a zásady, které překonají proměnlivost norem administrativního práva, ovšem nikoliv v tak striktně zúženém smyslu, jak to doporučuje normativní teorie.

<sup>18)</sup> Srov. Teorie práva, str. 68, dále Právní věda a věda o právu, str. 85.

<sup>19)</sup> Obecné pojmy nauky o nemožnosti plnění, Sborník prací k počtě F. Weyra, 1939, str. 160. Viz též F. Sedláček, Základní pojmy soukromého práva, Vědecká ročenka..., IX, 1930, a V. Chytil, Pojmy ve vědě právní, Všehrd XII, 1931, str. 215 až 224. Poslední autor kritizuje Somlóův systém a doporučuje namísto něho dělení: a) pojmy právní vědy (formální a materiální) a b) pojmy právního řádu (právním řádem vytvořené a pojmy nedefinovatelné). (Tamtéž Všehrd, 1931, str. 219.)

<sup>20)</sup> Kubeš, cit. článek, str. 160; Chytil, cit. čl., str. 220. Jak Kubeš dále upozorňuje „v tom, že se mnohdy s právními pojmy systematickými pracovalo nejen jako s pojmy právního řádu, ale dokonce i jako s právními pojmy čistými (formálními), tkví jedna z hlavních příčin celé řady právnických kontraversí — upozorňujeme zde jen namátkou na spor o povaze práva soukromého a veřejného.“ (Tamtéž, str. 161.)

<sup>21)</sup> Tamtéž, str. 160. Viz též Pojem obecného správního práva, Pocta prof. Laštovkovi, 1936.



hových hlediskům. V širší souvislosti bude možné tuto otázku posoudit teprve při podrobném rozboru jednotlivých normativistických pojmů, zejména vrcholného pojmu základní normy.

Uznává-li sama normativní teorie, že objektivita systematických pojmů se potvrzuje nejen formálně logickou jednotností, ale i aplikací v legislativě, vynořuje se znovu Kallabova realistická námitka, že právní věda musí přinášet i objektivní obsahové poznatky, „objektivní postuláty normy“, nebo alespoň jejich částečný odraz v abstraktních pojmech.<sup>22)</sup>

Rozdíly mezi právním pozitivismem (právní dogmatikou) a normativismem jsou ještě méně patrné tam, kde normativci vyslovují své názory na onu fázi zkoumání práva, ve které již právní věda používá základních pojmů k poznání právních norem i s jejich obsahovými významy.<sup>23)</sup> I když zřejmě normativismus tuto oblast právní vědy zanedbává a soustředil se na vybudování především systému závazných metodologických prostředků, byl donucen, v neposlední řadě právě polemikou proti pozitivistické a historickoprávní nauce, vyvozovat odpovídající závěry i pro výzkum obsahu právních norem, tj. vyjít vstříc snaze právní dogmatiky rekonstruovat systematicky obsah konkrétního právního řádu, např. jak Weyr vyzdvihuje právní dogmatiku, má-li podat výklad práva.

Vzhledem ke svému formalistickému pojetí právní vědy, práva a právní normy je nepochopitelné, když uvádí, že se stává „výklad čili interpretace normativního obsahu nejdůležitější složkou metody normativního poznávání“.<sup>24)</sup>

Zatímco dříve normativní škola, zvláště u nás, stavěla do popředí úkoly právní vědy v pěstování právní noetiky, metodologie, resp. pojmosloví (a to nejen v obecné nauce, ale i v nauce jednotlivých speciálních odvětví práva), orientuje postupně právní vědu na soustavně dogmatický výklad konkrétního právního řádu, jenž by byl rovněž důležitým vodítkem právní praxe při tvorbě a aplikaci práva. Tím ovšem zasahuje do oblasti, kde formálně metodologické oddělení teorie a praxe je ještě daleko obtížnější než při konstrukci základních právních pojmů. Průkaznost normativní teorie značně oslabil již dřívější absolutní izolace formy práva od jeho obsahu, např. při aplikaci základních pojmů, z nichž mnohé byly přejaty do právního řádu, dále při řešení vztahu procesního a hmotného práva

<sup>22)</sup> Sotva brněnská škola mohla tento rozpor smiřovat (jak to činí ve své knize *Tvorba práva a jeho nalézání*, str. 35–51, A. Procházka), když na druhé straně neustoupila ani v nejmenším ze svého základního metodologického stanoviska. Srov. J. Kallab, *Poznámky o významu normativní teorie pro teorii práva trestního*, *Vědecká ročenka XI*, 1932, str. 58–59.

<sup>23)</sup> Jde o názory, které se opírají o základní noetické stanovisko vyjádřené zejména Weyrem ve stati *Právní věda a věda o právu*, str. 58. Též Procházka konstatuje, že „právní věda rekonstruuje právní normy a uvádí je v systém pomoci formálního principu.“ (*Tvorba...*, str. 43.)

<sup>24)</sup> *Teorie práva*, str. 62. Srov. též Kelsen: „Ryzí nauka právní je teorií pozitivního práva, pozitivního práva vůbec... Podává teorii interpretace práva.“ (*Reine Rechtslehre*, 1960, str. 13.)



apod. Mimoto výklad obsahu pozitivního práva, i tehdy, je-li podáván k vědeckým a nikoliv bezprostředním praktickým účelům, v sobě skrývá nebezpečí „tvůrčí“ funkce právní vědy, již se normativismus vždy tolik brání. Zamýšlená rekonstrukce právních norem podle výhradně formálního, normativního principu, spočívající v odvozenosti z určité vyšší normy, totiž nevylučuje, že komentářový výklad dospěje k normám lišícím se zčásti od právních norem, které jsou vykládány. Pravý smysl právní normy je možné postihnout pouze rozšířením jeho textu, doplňujícími vysvětlivkami a jeho úpravami, zejména vyžaduje-li normativní teorie (např. Z. Neubauer), aby byl prováděn tzv. normativní výklad, který „musí mít na zřeteli obsah všech současně platných norem poznávaného souboru“ a který aplikuje pořadající princip „logiky vůle“ neboli „logiky chtějícího subjektu“.<sup>25)</sup> Weyrova koncepce výkladu práva dokonce překračuje rámec mechanického zjištění obsahu právní normy, již má být použito, neboť do sféry poznání práva zahrnuje i zjištění tzv. aplikovatelnosti neboli rozložení obecné normy na normy konkrétní, které jsou v ní obsaženy. Praxe, v tomto případě autorizovaný aplikující orgán či osoba, dodává těmto teoreticky odvozeným („školským“ případům konkrétní normy nebo také „fingované aplikaci“) normativní platnost druhotných norem a zařazuje je do právního řádu.<sup>26)</sup> Proces teoretického výkladu práva se takto neobyčejně rozšiřuje, protože není zjišťován smysl právní normy, a „čistě“ teoretické poznání práva opět ztrácí svůj původní charakter, jak jej předtím normativní teorie přísně vymezila. Přitom normativní výklad již není prohlašován za výlučnou doménu právní vědy, závaznou pro praxi, a normativci se spokojují s konstatováním, že „... v empirické zkušenosti jsou však intelekt a vůle vždy nerozlučně spojeny a podobně má se to i se subjektem poznávání a subjektem normotvorným (tj. nižším, delegovaným): aplikační činnost delegovaného nižšího normotvůrce jeví se zároveň jako činnost intelektuální, tj. interpretační, nebo ji alespoň předpokládá“ (F. Weyr).<sup>27)</sup> Pokusy o přísné noetické oddělení teorie a praxe při výkladu práva nemohly mít úspěch, neboť zjišťování konkrétních norem vždy předpokládá srovnání a subsumpci skutkové podstaty, s níž jak známo věda přichází do styku zprostředkovaně, často ex post, takže sotva může přímo ovlivnit praktické rozhodování soudů a jiných aplikujících orgánů. To platí i v případě, kdy se zobecňuje zkušenost judikatury spjatá s aplikací určitých obecných no-

<sup>25)</sup> Z. Neubauer, Právní věda v klasifikaci věd, Pocta F. W., str. 200 a 205 a dále Interpretace a aplikace práva v pojetí normativní teorie, Právník, 1931.

<sup>26)</sup> Viz Teorie práva, str. 62–64. Naproti tomu velmi nevyhraněné stanovisko k výkladu práva zaujal Weyr v článku K problému systematických výkladů pozitivního práva, Časopis..., 1927, str. 240–244.

<sup>27)</sup> Tamtéž, str. 63 a dále: „Noeticky však obě činnosti dlužno přesně od sebe odlišiti: druhotná, nižším normotvůrcem stanovená norma není normativně existentní (platná) proto, že její stanovení jest důsledkem předcházející správné interpretace normy obecné (vyšší), nýbrž proto, že nižší normotvůrce byl k jejímu vydání vyšším normotvůrcem (normou) autorizován.“



rem. I tehdy doktrinální výklad může být pouhou pomůckou pro předvídání budoucího konkrétního případu, bez ohledu na to, že normativní teorie kritiku obsahu platných právních norem, tj. i aplikačních aktů, nepřipouští (s výjimkou nedostatků spojených s otázkou hierarchičnosti právního řádu v podobě tzv. zmatečné normy).

Zcela neobjasněná zůstává otázka, jak si normativní teorie představuje rozlišení teorie a praxe při interpretaci základní normy.

Jestliže normativní škola chtěla zmíněným pojetím výkladu práva alespoň částečně zasahovat do sféry obsahu právního řádu a posílit svůj praktický dosah, zvolila si k tomu úsek velmi problematický, který současně svazuje systémem své formalistické metodologie, vylučující soustavné filosofické a sociologické poznatky o zásadách a zákonitostech obsahu práva. Nepočítala ani s rozpory politologického rázu, které mezi představiteli právní vědy a mocenským aparátem státu vznikají a které vedou k tomu, že interpretace i aplikace práva v praxi probíhá často bez respektování výsledků vědecké práce.

Od starší právní dogmatiky se zde normativismus odchyluje novým pojetím vztahu interpretace a aplikace: zatímco tradiční nauka v podstatě nepřipouštěla odvodit z aplikované právní normy více než jediné možné rozhodnutí, brněnská škola (shodně s Kelsenem) mluví o aplikované normě jako o rámci, jenž zahrnuje několik variant konkrétních způsobů aplikace. Následovala také Merklův a zejména Kelsenův názor, že interpret vyvozuje vše z pozitivního práva, nikoliv však nižší (tzv. delegovaný) normotvůrce, který v rámci obecného zákonného zmocnění může volit a autoritativně rozhodnout mezi několika možnostmi.<sup>28)</sup> Normativní teorie proti sobě postavila proces poznání aplikované normy a tvorbu konkrétní normy delegovaným aplikujícím orgánem, mezi nimiž gnoseologicky neexistuje žádná souvislost stejně jako obecně mezi intelektem a vůlí.<sup>29)</sup>

Proto tzv. nižší normotvůrce (aplikující orgán) zakládá, podle normativců, svou funkci výhradně na oné delegaci k subsumpci konkrétního případu obecné normě a autoritativnímu rozhodnutí, přičemž, jak uvádí A. Procházka, „u řady delegovaných normativců je kognitivní činnost právně neupravená“, takže aplikující osoba má při rozhodování poměrně značnou volnost, která je dána, jak už řečeno, možností volit z několika způsobů (Kelsen, Weyr).<sup>30)</sup> Třebaže Procházka kritizuje německého teoretika A. Sanderu a některé normativce, např. Gerlicha, za jednostranné vyzdvížení konstitutivní a autoritativní povahy aplikace na úkor poznání právního stavu a dodržení zákonnosti,<sup>31)</sup> vcelku zmíněné normativistické

<sup>28)</sup> Reine Rechtslehre, 1960, str. 210, 352 a ve star. vyd. Ryzí nauka právní, str. 39. Srov. dále Weyr, v cit. práci, str. 64.

<sup>29)</sup> V třicátých letech se u nás objevily práce, které hledají spojitost mezi těmito dvěma sférami aplikace práva. Zajímavou byla kniha F. Štajgra, v níž autor oprávněně hledá styčné body mj. v psychice soudce při výkladu zákonných textů a při hodnocení konkrétního případu procesní i hmotné právní povahy. (Viz Právo a skutečnosti v civilně procesním řízení, Bratislava 1933.)

<sup>30)</sup> Tvorba práva ..., str. 136.



pojetí výkladu a aplikace práva ustupuje od mechanistického pojetí staršího právního pozitivismu a zařazuje se mezi směry právní nauky, které z nejruznějších důvodů chtěly uvolnit ruce aplikační, popř. smluvní praxi buržoazních států: praxe je vázána pravidly poznání logického obsahu pozitivního práva, podstata jejího rozhodování se však vymyká kompetenci vědy a procesu poznání právní vědy vůbec. Normativistický pojem konkrétní normy se ovšem ještě přidržuje tradiční kontinentální nauky do té míry, že vylučuje stát se právně závazným precedentem.

I normativci se tak přiblížili k hodnocení vývoje velkých kodifikací, podávanému F. Génym, F. Schreierem aj., kteří poukazovali na to, že jurisprudence, zobecňující dlouholetou aplikaci těchto kodifikací, vybudovala jakési novelizované právo přizpůsobené novým sociálním poměrům, v němž pouze jádro staré zákonné úpravy zůstalo beze změny.<sup>32)</sup>

Normativní teorie ovšem nebere odpovědnost za materiální správnost a politický dosah této aplikace práva a normotvorby vůbec, poněvadž ohraničuje svůj možný vliv na praxi poznatky o vnitřní logické jednotě právního řádu, takže i tzv. delegační princip, který zmocňuje nižšího normotvůrce k vydání odvozených norem, je chápán formálně, jakožto určitý pořádací princip souboru norem. Vlastní proces stanovení norem a aplikačních aktů je pro ni již něčím metanormativním, co leží za hranicemi vědeckého poznání. Nicméně i normativní škola, jak se ukázalo, se chtěla vyjádřit v polemice s historickoprávní a pozitivistickou naukou k otázkám vývoje, změny právního řádu, vytyčila proto nejen ideu hierarchie právního řádu, nýbrž i velmi důležitou metodologickou pomůcku, tzv. dynamické hledisko, které bylo mj. též podkladem principu delegace. (Že má na mysli otázky formálního rázu i zde, dosvědčuje již tím, že dynamické hledisko v podstatě ztotožňuje s procesní sférou práva.)

Použité teoretické prostředky nejsou zřejmě adekvátní celkové snaze normativní školy o zvědecktění dosavadní právní nauky na základě přísného rozlišení právní teorie a praxe, zejména rezignuje-li normativní škola současně na hledání obecných zákonitostí právní praxe (tvorby i aplikace práva). Přitom zasluhuje u normativismu ocenění programové vyhlášení boje proti servilnímu praktikismu právní nauky a hluboce skeptický postoj k možnostem vědeckého poznání obsahových zákonitostí práva, pokud tím normativismus vyjádřil odpor proti nepříznivé ideologické situaci, která se pro zkoumání práva vytvořila. Odůvodněním negativního vztahu k vědeckému zkoumání praxe se dřívější normativistické

<sup>31)</sup> Tamtéž, str. 142–144.

<sup>32)</sup> Géný, *Méthodes d'interprétation*, vyd. 1931–1932, I. díl, str. 63–69; Schreier, *Die Interpretation der Gesetze und Rechtsgeschäfte*, 1927. Srov. též Krčmář, *Právo občanské*, I, str. 76: „Přes výslovné ustanovení zákonné, že soudce jest povinen řídit se zákony, a přesto, že znakem vědeckého právníka jest povinnost hlásati pravdu o právu (o zákonech), seznáváme zřetelnou skutečnost, že vzděláváním práva se obsah právního řádu mění. Postupem doby vytvoří se působností judikatury a vědy kolem jádra, jímž je zákon, obal rostoucí se stářím zákona.“ Srov. dále *Zákon a rozhodnutí*, Sbor. věd práv. a stát., 1932, str. 109–110.



pojetí jen logicky uzavírá: „Neboť je-li teorií, sluší právě jí, aby si uvědomila, že není žádných jednoznačných nesporných potřeb praktického života, nýbrž že ve skutečnosti existuje pouze nekonečná řada jednotlivých subjektivních, navzájem si zpravidla odporujících egoistických zájmů.“<sup>33)</sup> Formalistická metoda a jí odpovídající vymezení zkoumaného předmětu zajišťuje tak z hlediska normativní školy pouze jakési poznatelné minimum, které může věda zvládnout a jehož respektování může autoritativně vyžadovat na právní praxi, chce-li tato pomocí práva úspěšně upravit jistou sféru společenských vztahů.

To znamená, že normativní škola se nepropůjčuje k přímému mechanickému odůvodnění obsahových tendencí pozitivního práva, jak to činila především etatistická odnož právního pozitivismu, nýbrž podporuje právní řád zprostředkovaně, cestou kritického formalismu neboli axiomatizace formálních nalezitostí práva, jež jsou ovšem relativně samostatné a aplikovatelné ve všech moderních právních systémech. Je také nesporné, že formálně dogmatické poučky mohou obrážet některé objektivně existující a prospěšné společenské vztahy, a to především tehdy, pokud obražejí objektivně danou potřebu společnosti, resp. státu používat přesně utříděný systém právních forem. Z tohoto hlediska bude správné posuzovat i některé závěry normativní školy, jež mají příznivý vliv na dodržování zákonnosti, byť jen v omezeném, formálním smyslu.

#### **La substance de la critique normativiste du positivisme juridique traditionnel**

Une partie significative de la méthodologie de l'école normative (d'orientation tchèque et de celle de Kelsen), c'est la critique du positivisme juridique traditionnel de laquelle il est possible de déduire la continuité de la théorie normative avec les tendances formalistes actuelles de la doctrine juridique mais aussi sa différence marquée. Cette différence représente incontestablement un degré nouveau sur l'échelle scientifique de la doctrine juridique car elle permet d'établir la spécificité du droit à laquelle l'évolution du droit est parvenue. C'est la question du rapport de la théorie et de la pratique juridiques, philosophiquement déduite du rapport contradictoire et de la teneur du droit, qui devient dans le normativisme le principal objet de l'appréciation du positivisme juridique traditionnel. L'école normative y veut avant tout créer une théorie de la science juridique et sa méthode, mais elle apporte, elle aussi, à la fin quelques connaissances matérielles. (L'importance que la théorie normative attache à la condition de validité du droit la rapproche à nouveau de la doctrine juridique traditionnelle.)

L'effort d'éliminer de la science juridique les vues idéologiques et pratiques a conduit non seulement à une orientation vers la philosophie de droit dite formelle mais aussi à une séparation rigoureuse de la théorie de droit et de la pratique (de la science juridique théorique et de la politique pratique — F. Weyr). En postulant une doctrine juridique pure, l'école normative a essayé d'édifier un système uni de concepts et de principes qu'elle désignait comme étant l'oeuvre exclusive de la science, non pas de la pratique juridico-politique. Le point de départ de cette position, c'est incontestablement la distinction philosophique entre la connaissance et l'activité; on considère comme activité dans le domaine du droit la teneur de l'action du législateur et celle du processus d'application du droit. Ce qui en témoigne dans la philosophie de droit tchèque, c'est une vaste polémique engagée entre



les partisans de l'école de Brno (normative) et J. Kallab au sujet de la question du caractère créateur de la connaissance et la controverse au sujet de ladite science juridique et la science sur le droit. Les concepts et principes juridiques généraux qui relèvent des „attributions“ exclusives de la science juridique sont conçus dans la théorie normative tchèque (beaucoup plus que chez Kelsen) avant tout comme formes à priori de la pensée et de la connaissance juridique de sorte que la jurisprudence analytique et de concept continentale (Somló, Wolff) est critiquée de déduire les concepts généraux, dans une mesure considérable, de concepts législatifs et de n'apporter de ce fait qu'une généralisation scientifique minime imbue de vues pratiques.

Les dissensions se sont encore approfondies lorsque, sous l'influence de cette jurisprudence, la théorie normative se mettait à distinguer les concepts de droit dits formels et matériels, et notamment le critérium logique de cette distinction qui permet entre autre d'exclure la portée scientifique des concepts liés aux systèmes de droit concrets. Il en est autrement quand la théorie normative aborde les concepts dits matériels en tant que partie intégrante de l'objet de la connaissance. L'école de Brno sentait bien le caractère insoutenable de la conception des concepts purs ou à priori de la science juridique, surtout lorsqu'elle prétendait être plus qu'une simple méthodologie juridique. Voilà pourquoi elle introduit (J. Sedláček, V. Chytil, V. Kubeš) outre les concepts purs les concepts dits systématiques que crée la science en prenant connaissance de la teneur du système juridique: en créant ces concepts, la science est indépendante, mais elle utilise en plus le principe régulateur de convenance qui rend possible de se servir de concepts systématiques comme d'auxiliaire le plus convenable pour connaître un matériel donné.

Il s'avère que l'école de Brno déborde le cadre du formalisme scientifique originel et qu'elle réefface, dans un certain sens, les différences qu'il y a entre le normativisme et la doctrine juridique traditionnelle. Elle n'a pas évité d'adopter certaines vues matérielles même en édifiant un système uni de concepts juridiques généraux. De nouveau surgit l'objection réaliste de Kallab que la science juridique doit apporter même les connaissances matérielles objectives, „les postulats objectifs de la norme“ ou tout au moins leur reflet dans les concepts abstraits.

La différence de la doctrine juridique traditionnelle est moins évidente là où l'école normative veut contribuer à la dogmatique juridique et reconstruire de manière systématique la teneur d'un système juridique concret. Or, l'interprétation de la teneur normative en tant que composante de la connaissance normative dissimule en elle non seulement le danger de la confusion des vues théoriques et pratiques mais encore les éléments de la fonction „créatrice“ de la science juridique contre laquelle la théorie normative s'est prononcée auparavant (cf. Z. Neubauer de l'application de la „logique du sujet qui veut“).

Pareillement, le concept de Weyr de l'applicabilité de la norme juridique générale à des normes concrètes, soit la résolution de la norme juridique générale en des normes concrètes (des cas „scolaires“ de la norme concrète) qui ne doivent pas être la critique de la norme en vigueur et auxquelles seulement la pratique confère la valeur normative de normes secondaires.

La conception normative diffère du principe traditionnel d'application mécanique de la norme juridique en ce qu'elle admet que le créateur de normes inférieur délégué (l'organe appliquant la norme) tire de la norme juridique plusieurs variantes de solution concrète. C'est ce qui conduit à une latitude considérable lors de l'application de la norme, et permet d'opérer des amendements et des modifications du droit dans la sphère de l'application de la norme lors même que l'école normative accueillerait une réglementation plus détaillée de l'activité de connaissance de l'organe appliquant la norme et qu'elle n'est pas d'accord avec la tendance de souligner de manière unilatérale le caractère constitutif et autoritaire de l'application au détriment des connaissances de l'état juridique et de la légalité, comme le recommande le théoricien allemand A. Sander et autres. La compétence de la science y est bien faible quoique l'école normative réclame même pour le processus d'appli-



cation la mise en valeur du principe formel de l'unité logique du système juridique et du principe de la délégation de la création de normes dites inférieures.

Pour conclure, on peut dire que par son effort tendant à axiomatiser les conditions constitutives formelles du droit et à déterminer le minimum connaissable de la science juridique, obligatoire pour la pratique, la théorie normative a non seulement contribué à rendre scientifique la méthode de l'examen, mais elle a encore proclamé un programme de combat contre le praticisme servile de la doctrine juridique auquel le positivisme juridique traditionnel, surtout étatique, n'a pu tenir tête.



## K podstatě a funkcím dědického práva v socialistické společnosti a některé úvahy de lege ferenda<sup>1)</sup>

К основоположениям и функциям наследственного права  
в социалистическом обществе и некоторые замечания  
de lege ferenda)

Zur Grundlage und zu den Funktionen des Erbrechts  
in der socialistischen Gesellschaft und einige  
Überlegungen de lege ferenda

VERA ČÍZKOVSKÁ

I. Máme-li analyzovat dědické právo jakožto instituci právní, je třeba vyjít od objektivní podmíněnosti dědění jakožto společenského jevu.

Dosavadní třídní společenské systémy byly a jsou založeny na prioritě individualizace vlastnictví, tj. za hlavní hybnou sílu schopnou zajišťovat jak vznik hmotného zájmu na co největším, nejintenzivnějším rozvíjení společensky užitečné lidské činnosti, tak i v důsledku toho rozvoj společenského bohatství, byl a je považován *princip podstatné vazby mezi individuálním pracovním výkonem a výši individuálního důchodu*. Nadále jej budu označovat jako *princip individualizace*. Zmíněná vazba, která je v ekonomické rovině zprostředkována mechanismem zbožně peněžních vztahů, je pak ze statického hlediska kvalifikována jako společenský systém založený v podstatě na individuálním vlastnictví.

Ačkoli se individualistický systém považuje za jeden ze základních systémů třídních společností a za dosud jediný vhodný systém, schopný zajišťovat jak individuální hmotný zájem na kvalitě a kvantitě lidské práce, tak v důsledku toho i rozvoj **společenského bohatství**, není jediným principem uspořádání sociálního systému třídních společností.

Společenskoekonomický systém musí totiž zároveň respektovat i rozdílnou kvalitu člověka a společnosti.

Jestliže je člověk charakterizován jako existence omezená v čase, exis-

<sup>1)</sup> Tato studie navazuje a je pokračováním úvah autorky obsažených v článku „Dědictví jako sociální instituce a její realizace v právu“, který byl uveřejněn v Právniku č. 6/1969.



tence omezená biologicky, pak společnost se naproti němu jeví jako časoprostorové kontinuum, jejíž existence daleko překračuje meze dané existencí jednotlivce. A nejen to. Trvalá reprodukce společnosti se neděje samočinně. Kromě samotné biologické reprodukce vyžaduje zajištění i dalších předpokladů, které bychom mohli shrnout pod společný pojem správné fungování hospodářství.<sup>2)</sup>

Kromě popsaného principu individualizace funguje tedy ve společnosti z důvodů výše uvedených i další základní princip, který bychom snad mohli v zájmu stručnosti označit jako princip *familiarizace*. Jím rozumím takové uspořádání hospodářskospolečenských vztahů, které zajišťuje zachování biologické a sociální kontinuity společnosti za podmínek individualizace vlastnictví.

Vzhledem k dosud uvedenému můžeme učinit první předběžný závěr, že totiž soustava společenskoekonomických vztahů musí být uspořádána tak, aby zajišťovala vytvoření a trvání potřebných podmínek pro *zachování lidské společnosti v prostoru a čase*.<sup>3)</sup>

Z podmínek nutných k zachování lidské společnosti v prostoru je vzhledem k sledovanému účelu našich úvah třeba uvést především výše zmíněný znovurozdělovací systém uvnitř rodiny, který v právu nachází výraz zejména v instituci zákonné vyživovací povinnosti.

Vzhledem ke svým majetkovým důsledkům jeví se soustava znovurozdělovacích vztahů z hlediska osob výživou povinných jako systém jejich permanentní částečné expropriace, jejíž krajní mez je v československém právu stanovena požadavkem zásadně stejné životní úrovně v případě zákonné vyživovací povinnosti manželů.

Z podmínek zachování lidské společnosti v čase nám půjde především o problém přechodu majetku na případ smrti, čímž se dostávám k jednomu z vlastních předmětů svých úvah, totiž ke *společenské funkci dědického práva*.

Z hlediska podmínek zachování lidské společnosti spatřuji hlavní společenskou funkci dědického práva v tom, že napomáhá zajistit přežívajícím členům rodiny zůstavitele jednak potřebné hmotné prostředky

<sup>2)</sup> Má-li totiž společnost zajistit svůj rozvoj za podmínky individualizace vlastnictví, za podmínky rozdělování nikoli podle potřeb, musí řešit mimo jiné problém optimálního zajištění výchovy a výživy dětí jakožto práce ještě neschopných a problém hmotného zajištění osob již práce neschopných. Obojí se zajišťuje jednak z celospolečenských fondů, jednak z individuálních prostředků občanů, zejména tím, že se na manželství, resp. rodinu jím vytvořenou hledí jako na samostatnou hospodářskou jednotku, uvnitř které probíhá specifický systém znovurozdělování, jehož smyslem je zajistit přežití neproduktivního stadia vývoje jedince a zároveň napomáhat k vytvoření optimálních podmínek pro reprodukci společnosti po stránce kvalitativní i kvantitativní.

<sup>3)</sup> Odlišení hlediska časového a prostorového nemá popřít závěr soudobé marxistické filosofie o tom, že čas a prostor nejsou dvě formy existence objektivní reality, ale jediná forma, která bývá označována jako časoprostor, v níž se časové a prostorové vztahy vzájemně prolínají a do sebe přecházejí. Odlišení časového a prostorového hlediska má sloužit jen lepší metodice výkladu.



v okamžiku jejich životního startu, jednak zajistit větší sociální jistotu osobám, svou výživou odkázaným na zůstavitele, nezávisle na biologické pomíjivosti jednotlivce.<sup>4)</sup>

Za stále významnější funkci dědického práva lze dále označit řešení rozporu mezi existenční časovou omezeností mezi životem jednotlivce na straně jedné a stále se prodlužujícím časovým horizontem jeho hospodářské činnosti na straně druhé, což se koneckonců materiálně odráží v prodlužující se době uživatelnosti stále větší a významnější části společenského bohatství. V tomto smyslu napomáhá instituce dědění překlenout co neoptimálněji rozpor mezi časovým horizontem jednotlivce a společnosti.

Z hlediska principu familiarizace jeví se pak instituce dědění zároveň i jako případ expropriace sui generis, diktované zájmem společenského přežití, která je v oblasti dědického práva vyjádřena zejména v institutu neopomenutelných dědiců a v celkové koncepci úpravy instestátní posloupnosti vůbec.

Ačkoli se tedy princip familiarizace jeví jako důvod omezení autonomie vůle zůstavitele, přesto právě v existenci tohoto principu v systému, založeném jinak na vztazích, v nichž se všichni uznávají za nezávislé vlastníky, spatřuji důvod existence dědického práva a dědění jakožto speciální instituce. V opačném případě by společnost vystačila podle mého názoru plně s institucí darování na případ smrti s tím, že dědické právo by vůbec nemuselo existovat.

Dosavadní úvahy můžeme tedy shrnout v další předběžný závěr, že totiž všechny dosavadní společenské systémy s výjimkou společnosti prvobytně pospolné musely vždy řešit aplikaci dvou základních principů svého uspořádání. Na jedné straně principu individualizace jakožto principu, který jako dosud jediný je způsobilý vytvořit potřebný hmotný zájem výrobců na rozvoji výroby, na druhé straně principu familiarizace, který opět jako zatím jediný může zajistit překlenutí rozporu mezi existenční omezeností jednotlivce a časově omezeným trváním společnosti.

Zmíněné principy jsou ve vzájemném rozporu, a to rozporu takového druhu, že v určitém smyslu existence jednoho principu vylučuje existenci principu druhého.

Prosazení principu vazby individuálního výkonu na individuální důchod zajišťuje sice maximální hmotný zájem jednotlivce, avšak jeho absolutní uplatnění, nepřihlízející k zájmům na zachování prostorové a časové kontinuity společnosti, by vedlo k nepřipustnému zúžení časového horizontu

<sup>4)</sup> S obdobnou myšlenkou formulovanou ve zcela jiných společenských poměrech a tudíž mající na zřeteli i jiné společenskohospodářské zájmy, se můžeme setkat v práci prof. E. Tilsche, Dědické právo rakouské ze stanoviska srovnávací vědy právní, část I., Praha 1905. Tilsch na str. 11 považuje za jednu ze základních myšlenek dědického práva myšlenku zachování hodnot pro příští generace, neboť tento princip, jak uvádí prof. Tilsch na str. 13 cit. díla, „má zřetel k budoucnosti, umožňuje pokračování na dosažení výše kulturní, jím se zajišťuje kontinuita, a tím i pořádek právního a hospodářského obchodu“.



a k neúměrné preferenci bezprostředního zájmu před zájmem dlouhodobým.

Na druhé straně jednostranné zdůraznění principu familiarizace za určitou mez by vedlo k tomu, že majetkové poměry jednotlivce by byly v daleko větší míře závislé na jeho vyživovacích a jiných povinnostech ve prospěch sociálně závislých (nesamostatných) členů rodiny, než na pracovních výsledcích, případně by mohlo vést až k nivelizaci důchodů a k podlomení zájmu o rozvoj společenského bohatství vůbec. Z řečeného tedy vyplývá, že má-li společnost nalézt optimální řešení tohoto rozporu, musí hledat řešení, které by v míře co největší respektovalo nutnost uplatnění obou zmíněných principů a tedy které by naznačené negativní důsledky minimalizovalo.

Kromě vzájemného rozporu mezi oběma výše formulovanými principy existuje i jejich vnitřní rozpornost, tj. oba principy jsou zároveň rozporné i samy v sobě. V každém z nich jsou obsaženy vývojové momenty, které, jak ukazuje historická zkušenost či jak je možno logicky odvodit, by v dostatečně dlouhé době vedly k popření těchto principů samých.

V teorii se již delší dobu poukazuje na skutečnost, že důsledné uplatnění principu absolutní vlastnické svobody nebo jinak řečeno důsledné zachování vazby individuální výkon — individuální odměna — individuální vlastnictví by ve svých důsledcích vedlo k takové diferenciaci podmínek výchozího startu následujících generací, až by výchozí (minulostí daná) majetková nerovnost minimalizovala uplatnění zmíněné vazby.

Nejde tedy jen o to, aby ve společenské praxi byly vědomě odstraněny momenty negativní, vznikající absolutním uplatněním individualistického principu hmotné zainteresovanosti, ale zároveň je třeba dbát i na to, aby do té doby, než bude tento princip historicky pozitivně překonán, bylo zajištěno jeho uplatnění v optimálních mezích, aby se tedy logikou vlastního vývoje nezvrátil ve svůj protiklad.

Naznačené myšlenky by bylo třeba analyzovat daleko komplexněji než pouze v rámci oblasti práva. Stačí poukázat např. na úlohu, jakou v tomto směru hrají některé morální momenty ovlivňující jednání člověka (někdy i dokonce v rozhodující míře) nezávisle na jeho hmotném zájmu, nebo na úlohu různých historických tradic, ideologických představ apod.

Své další úvahy zúžím ve trojím směru, neboť se soustředím pouze na právní stránku problematiky, z ní se dále omezím pouze na oblast občanského práva a konečně třetí zúžení problematiky vyplývá z toho, že podrobím podrobnější analýze pouze jeden z občanskoprávních institutů tuto problematiku odrážejících, totiž *dědické právo*. Jsem si přitom vědoma, že dědické právo existuje ve složité souvztažnosti a vzájemném působení s občanským právem jakožto celkem, a tudíž že je nelze zkoumat izolovaně. Nicméně se domnívám, že se právě v něm nadhozená problematika zvláště plasticky odráží a do určité míry koncentruje, a tudíž že na analýze i této jediné instituce lze charakterizovat konkrétní společenskou koncepci této zvláštní stránky vztahu mezi individuálním a kolektivním zájmem.<sup>5)</sup>



Základem metodického přístupu k analýze konkrétního řešení problému vzájemného vztahu principu individualizace a familiarizace v oblasti dědického práva je moment, který jsem výše označila jako *optimalizací obou principů*.<sup>6)</sup>

Optimálnost řešení v kombinaci zmíněných dvou principů nespočívá ovšem jen v přisouzení priority jednomu z nich.

Vedle přisouzení zásadní priority je totiž v termínu optimalizace zahrnut zároveň i moment míry priority. To znamená, že kromě toho, že je třeba zvolit řešení v zásadě v souladu s prioritou toho či onoho druhu, je třeba dále rozhodnout, v jaké míře se ona zásadní priorita prosadí, resp. v jaké míře bude potlačena neprioritní stránka.

II. V dosavadním výkladu jsem se pokusila analyzovat společenskou podstatu a funkce dědění jakožto instituce sociální. Nyní bude třeba analyzovat *dědění jakožto instituci právní*. Dříve než však přistoupím k podrobnější analýze dědického práva z hlediska jeho základních elementů, chtěla bych učinit několik obecných zásadnějších poznámek jednak k oprávněnosti dědického práva z hlediska socialistických společenských vztahů, a jednak ke skutečnostem, které v rozhodující míře určují celkovou obecnou koncepci dědického práva.

Rozpornost mezi principem individuality a procesem vyvolávaným kumulací bohatství prostřednictvím dědění vyvolávala vždy znovu v buržoazní i socialistické právní teorii návrhy na zrušení dědění nebo alespoň jeho podstatné omezení.

Otázka je aktuální zvláště tehdy, kdy individuální vlastnictví není omezeno na spotřební předměty a jako svou základní nabývá formu soukromého vlastnictví. Buržoazní autoři, pokud napadali nebo napadají instituci dědění, argumentují zejména důvody ekonomickými (dědictví považují za hlavní zdroj majetkové nerovnosti mezi lidmi a tato nerovnost startu podrývá podle jejich názoru konkurenci jako hybnou sílu) a důvody morálními (dědictví prý umožňuje bezprácné získání často i značného majetku).

V socialistické právní teorii se poukazovalo zejména na to, že dědické právo toleruje, resp. konzervuje důsledky vykořisťovatelského systému.

Máme-li zaujmout stanovisko k tak základní otázce, jakou je *otázka oprávněnosti instituce dědění z hlediska socialistických společenských*

<sup>5)</sup> Zmíněný problém je v oblasti práva řešen společností, ať už uvědoměle či živelně, mimo jiné i v rámci úpravy výživovací povinnosti, na což jsem poukázala ve studii „Právní následky uzavření manželství na majetkoprávní postavení manželů“, která vyšla v AUC — Iuridica č. 4/1968. Odkazuji zde proto na závěry tam učiněné.

<sup>6)</sup> Optimalizací zde chápu proces více či méně společensky uvědomělého nalezení, resp. volby jednoho z možných řešení, kombinací těchto principů, nalézající se kdesi mezi teoreticky myslitelnými krajními řešeními, při nichž by byla dána absolutní priorita jednomu či druhému z nich. Jinak řečeno jde o určitou stránku poznání objektivně nezbytné sociální struktury, její přeložení do jazyka normy a konečnou uplatnění této normy ve společenské praxi.



*vztahů*, musíme zodpovědět, zda tato instituce je či není v souladu se základními ekonomickými, ideologickými a morálními principy socialistické společnosti.

Oprávněnost dědění z hlediska ekonomických principů ovládajících socialistickou společnost vyplývá ze závěrů výše učiněných. Teoreticky si lze sice představit společnost, ve které individuální (osobní či soukromé) vlastnické právo končí smrtí vlastníka. To by však nutně znamenalo přechod takového vlastnictví na stát či jiný společenský útvar a tím i podstatné omezení systému individuálního vlastnictví vůbec.

Vycházíme-li, resp. uznáváme-li určenost a závislost dědického práva na právu vlastnickém, pak musíme uznat i důsledek této závislosti, totiž že dokud bude společnost vybudována mj. na principu individualizace a tedy bude nejen trpět, ale nebude schopna se obejít bez individuálního vlastnictví, dotud bude nepochybná i oprávněnost instituce dědění a diskuse v tomto směru se může omezit jen na takové otázky, jako je pojem a vymezení testovací svobody, koncepce intestátní posloupnosti, míra a forma, v jaké by se měla na dědictví podílet společnost prostřednictvím státu apod.

Při posuzování *oprávněnosti instituce dědění z hlediska morálních a ideologických principů socialistické společnosti* je třeba se vypořádat zejména s námitkou, že dědění toleruje a konzervuje nerovnost zplozenou vykořisťovatelským systémem.

V této souvislosti je třeba upozornit na to, že dědění jakožto instituce sociální i právní je v široké míře ovlivněna a určována řadou jiných společenských a právních institucí, že dědické právo je určováno týmiž základními zásadami, na nichž je uspořádána moderní lidská společnost, jako je vlastnická svoboda, právní rovnost občanů bez ohledu na pohlaví, náboženství, rasu, politickou příslušnost apod.

Dalo by se dokonce říci, že v tomto smyslu bychom asi těžko našli další právní instituci, v takové míře závislou na jiných sociálních a právních institucích.

Odpověď na výše položenou otázku, resp. námitku musí proto respektovat zmíněnou závislost dědického práva především na těch institucích, které je ovlivňují v rozhodující míře, a to je zejména vlastnická soustava té které společnosti, resp. základní typ vlastnictví.

Vzhledem k tomu *může mít dědění vykořisťovatelský charakter jen tehdy, má-li jej i vlastnictví zůstavitele.*

Ve společnosti, kde však základní a převažující formou individuálního vlastnictví je osobní vlastnictví k spotřebním předmětům a kde výrobní prostředky tvoří vesměs předmět vlastnictví socialistického, nelze podle mého názoru o vykořisťovatelském charakteru dědictví a dědického práva vůbec mluvit.

Naopak, socialistická společnost může instituci dědění plně využít k upevnění soustavy svých majetkových vztahů, ke zvýšení hmotné zainteresovanosti na individuálním pracovním výkonu svých členů, k řešení,



resp. zlepšení sociálního postavení určitých skupin členů společnosti, a to vše v souladu a v duchu obecně žádoucího směru jejího rozvoje.

Vedle vlastnické soustavy spoluurčuje význam a koncepci právní úpravy instituce dědění řada dalších skutečností právních i mimoprávních, jako je zejména vztah společnosti k rodině jakožto sociální a hospodářské jednotce, vztah k sociálnímu, hospodářskému a právnímu postavení ženy v rodině a ve společnosti, vztah k dětem zrozeným mimo manželství a dětem adoptovaným apod. Nelze opomenout ani vliv tradic a společenských zvyklostí, který, ač není vždy progresivní, v oblasti dědického práva je nicméně významnějším než v ostatních oblastech společenských vztahů právem upravovaných.

Zmíněná závislost však není jednostranná, mezi dědickým právem a ostatními výše zmíněnými skutečnostmi existuje vzájemné ovlivňování ve smyslu kladném i záporném.

Poté, co jsme dospěli k závěru o *oprávněnosti a společenské potřebnosti instituce dědění v socialistické společnosti*, můžeme přikročit na příkladu československého práva k podrobnější analýze dědického práva z hlediska jeho základních elementů, za které považují:

- subjekt projevu vlastnické vůle — zůstavitel,
- předmět projevu vlastnické vůle — dědictví jako věcný horizont,
- subjekt, jemuž má dědictví připadnout — dědic — personální horizont,
- doba, kdy má dojít k realizaci vůle zůstavitele — časový horizont.

## 1. SUBJEKT PROJEVU VLASTNICKÉ VŮLE — ZŮSTAVITEL

V dědickém právu se setkáváme zpravidla s projevem vůle vlastníka jakožto zůstavitele, který je charakteristický tím, že *vždy směřuje do budoucnosti*, a tedy zahrnuje tím více *prvků nejistoty (pravděpodobnosti)*, čím je konkrétnější, přičemž jeho konkrétnost se projevuje v náplni zbývajících výše uvedených prvků dědického práva.

Vůle zůstavitele není a ani nemůže být absolutně autonomní. Střetává se (je omezena) s vůlí společnosti na straně jedné a s vůlí dědice na straně druhé.

*Vůle společnosti* je vyjádřena v kogentních normách dědického práva, v koncepci úpravy intestátní posloupnosti, v úpravě forem a míry, v níž se stát podílí na dědictví (dědická daň, notářský poplatek, odúmrť) a konečně se projevuje a realizuje prostřednictvím obligatorní ingerence státního orgánu — státního notářství v rámci řízení o projednání dědictví. Účelem a smyslem této obligatorní státní ingerence je nejen zajištění respektování celospolečenské vůle v této oblasti společenských vztahů, ale i zajištění právní jistoty a předcházení zbytečným dodatečným sporům. Na rozdíl od vůle zůstavitele je *obecná*, platí nezávisle na momentu svého konkrétního uplatnění a vzhledem ke své obecnosti může být i *dostatečně určitá*, tj. obsahovat jen zcela nepatrný moment nejistoty — pravděpodobnosti.



Autonomie vůle zůstavitele při rozhodování o jeho majetku mortis causa bývá v teorii označována jako *svoboda testovací*.

Pojetí a právní vymezení testovací svobody považují za rozhodující okolnost pro stanovení koncepce dědického práva.

*Testovací svobodu chápou jako jednu z forem realizace svobody vlastnické, a to její dynamické stránky – totiž svobody nakládat s majetkem.* Tak jako vlastnická svoboda vůbec, je i svoboda testovací účinným prostředkem zainteresovanosti člověka na jeho práci a tak i zdrojem národního bohatství. Zároveň však je třeba zdůraznit, že ale i pro svobodu testovací platí obecný závěr učiněný o svobodě vlastnické v socialistické společnosti, že totiž při vážení jejího společenského významu *nejde o její přecenění jakožto cíle, ale o její plné ocenění jakožto prostředku.*<sup>7)</sup>

K problému omezené či neomezené testovací svobody považují v této souvislosti za postačující konstatovat, že tak jako svoboda vlastnická, ani svoboda testovací jakožto jeden z jejích projevů není a ani *pojmově nemůže být neomezená*. Základem jejího omezení je skutečnost, že každý člověk může volně a plně rozvinout svoji osobnost jen ve společnosti, a tudíž má k ní také určité povinnosti.

U svobody testovací je třeba mít navíc na paměti a respektovat i to, že zůstavitel často nabyt svého majetku jen díky spolupříčinění ostatních členů rodiny (rodičů, manžela apod.) a nutnost respektování výše zmíněného principu familiarity.

Vzniká tedy otázka, jak *optimálně vymezit testovací svobodu*, resp. stanovit její meze a vymezit tak prostor pro uplatnění autonomie vůle zůstavitele.

Obecně lze říci, že *omezení testovací svobody nemůže být libovolné*, že musí respektovat konkrétní společenskou situaci a potřeby vyplývající z individuálního zájmu jednotlivce i společenského zájmu celku.

O kritériu optimálnosti tohoto omezení platí v obecnosti totéž, co bylo řečeno o optimálnosti řešení rozporu principů individuality a familiarity.

*Testovací svobodu lze teoreticky omezit ve všech směrech, ve kterých se může potenciálně realizovat, tedy jak vzhledem k jejímu předmětu, tj. majetku, o kterém může zůstavitel autonomně závětí rozhodovat, tak pokud jde o určování osob, na které má majetek zůstavitele po jeho smrti přejít a míru, v jaké se má tak stát.*

V prvním případě jde v podstatě o vymezení, co může být předmětem testamentární posloupnosti a v jaké míře je zůstavitel autonomní v rozhodování, jakým způsobem má být s jeho majetkem na případ smrti naloženo.

V druhém případě jde o vymezení autonomie vůle zůstavitele při rozhodování, na koho a v jakém rozsahu má jeho majetek po jeho smrti přejít.

<sup>7)</sup> V podrobnostech o pojmu a významu vlastnické svobody v socialistické společnosti odkazují na svůj článek „Vlastnická svoboda a občanské právo v socialistické společnosti“, Právník, č. 9/1968, str. 788 a n.



Co do předmětu omezuje československé občanské právo testovací soubodu zůstavitele v těchto směrech:

- testovat lze jen ohledně majetku<sup>8)</sup> patřícího fyzickým osobám, tedy majetku, který tvoří předmět individuálního (osobního či soukromého) vlastnictví;
- zásadně<sup>9)</sup> lze testovat jen ohledně práv majetkových a z nich jen ohledně těch, která nezanikají smrtí zůstavitele, tj. která nemají povahu osobně majetkových práv v původním slova smyslu,<sup>10)</sup> jako je např. právo na bolestné, na náhradu za ztížení společenského uplatnění (§ 95, odst. 2 o. z.), právo na poskytování výživného, práva vyplývající z věcných břemen svědčících určité osobě apod.;
- testovat nelze ohledně těch majetkových práv, která podléhají v případě smrti jejich subjektu speciální posloupnosti. Mám na mysli zejména speciální posloupnost užívacího práva k bytu v případě smrti

<sup>8)</sup> V literatuře i právních předpisech bývá někdy užíváno promiskue pojmů jmění a majetek (viz např. J. Heyrovský, Dějiny a systém soukromého práva římského, str. 12, Alexander Wolter, Prawo cywilne, obecná část, Varšava 1967, str. 216). Jiní autoři naproti tomu tyto pojmy, tj. jmění a majetek, rozlišují, a to buď tak, že majetkem chápou jen vlastnická a jiná majetková práva — tedy aktiva, a jměním pak souhor veškerých majetkových práv náležejících jednomu subjektu — tedy aktiva i pasiva (viz např. Š. Luby, Prevencia a zodpovednosť v občanskom práve, Bratislava 1958, str. 162, sv. I., a Systematika jednotlivých částí socialistického systému občanského práva, Právnícké štúdie, č. 4/67, dále V. Knapp, Předmět a systém československého socialistického práva občanského, NČSAV, Praha 1959, str. 272).

Pro oblast československého dědického práva třeba pod pojmem dědictví chápat jen aktiva zůstavitele. Vyplývá to z ustanovení § 470 o. z., odst. 1, který mj. stanoví, že za dluhy odpovídá dědic do výše ceny nabytého dědictví, z úpravy *předluženého* dědictví v § 471 o. z., z § 477 o. z., kde se stanoví, že „v závěti zůstavitel ustanoví dědice, popřípadě určí jejich podíly nebo věci a *práva* (vyznačenou autorkou). Opačný názor, tj. že pod pojmem dědictví je třeba rozumět souhrn majetkových práv i povinností zůstavitele, zastává např. Komentář k občanskému zákoníku, právo dědické, Orbis, Praha 1957, str. 19, K. Plank, Dědičské právo, SVPL 1954, str. 14.

Domnívám se, že přechod pasiv zůstavitele podléhá speciální posloupnosti, upravené v rámci dědického práva kogentními ustanoveními, která jednak limitují odpovědnost dědice za pasiva zůstavitele, jednak stanoví poměr, v jakém za ně odpovídá. Modifikaci poměru odpovědnosti za dluhy zůstavitele připouští zákon jen se souhlasem věřitelů (viz § 484 o. z.). Vzhledem k tomu, že je oprava posloupnosti pasiv zůstavitele upravena v obecných ustanoveních části pojednávající o dědění majetku v osobním vlastnictví, platí pro oba případy posloupnosti — tj. jak intestátní, tak testamentární.

<sup>9)</sup> Výjimku v tomto smyslu tvoří dědění subjektivních práv autorských (tj. osobních, smíšených a majetkových) podle § 29 autorského zákona č. 35/65 Sb.

<sup>10)</sup> Mám zde na mysli původní význam tohoto pojmu, totiž nepřevoditelnost takového majetkového práva. V současné době je však pojmu osobně majetková práva užíváno některými teoretiky i k označení skupiny subjektivních práv, původně označovaných jako osobně nemajetková, nebo práva k nehmotným statkům, jako je právo autorské, právo k vynálezům, objevům, zlepšovacím návrhům, právo známkové, práva rozhlasu a televize k vysílanému pořadu a práva organizací vyrábějících zvukové snímky. Podle mého názoru nepřispěla přes všechny uváděné argumenty zmíněná změna v terminologii k vylepšení právního názvosloví, spíše naopak.



uživatele (§ 179 o. z.) a speciální posloupnost práva na plnění z titulu pojištění osob podle § 372, odst. 3 o. z.;

- zůstavitel může testovat jen ohledně svého samostatného majetku, nikoli o majetku patřícího do bezpodílového spoluvlastnictví manželů;
- testovací svoboda zůstavitele se nevztahuje na nedoplatky jeho odměny za práci a opětující se důchody až do výše jednoměsíčního příjmu (§ 503, odst. 3 o. z.).<sup>41)</sup>

Při určování, na *koho* a v *jaké míře* má dědictví přejít, je autonomie vůle zůstavitele omezena v těchto směrech:

a) *Institucí neopominutelných dědiců.*

Lze říci, že právě ve stanovení okruhu nepominutelných dědiců se odráží názor společnosti na společenskou funkci dědění, zejména zda je považuje jako jednu z forem znovurozdělovacího systému a současně za jednu z forem posílení a respektování manželství jakožto dlouhodobého specifického zájmového společenství manželů.

Prohlášení určitých osob za neopominutelné dědice má podle československého občanského zákoníka právní relevanci ve dvou směrech:

- těmto osobám zákon zajišťuje právo podílet se na dědictví v rozsahu jím stanoveném;
- v zájmu těchto osob může provést státní notářství při vypořádání dědictví započtení na dědický podíl i při testamentární posloupnosti a bez příkazu zůstavitele (§ 484 o. z.).

Československý občanský zákoník vymezuje okruh neopominutelných dědiců velmi úzce, neboť za ně prohlašuje pouze potomky zůstavitele, mezi nimiž pak diferencuje z hlediska rozsahu jejich zákonných nároků podle toho, zda jsou zletilí či nezletilí (§ 479 o. z.).

Pro nezletilé potomky má nepominutelnost v dědické posloupnosti ten následek, že musejí dostat alespoň tolik, kolik činí jejich zákonný dědický podíl, zletilým potomkům pak zajišťuje nepominutelnost v dědické posloupnosti zákonný nárok natolik, kolik činí tři čtvrtiny jejich zákonného dědického podílu.

<sup>41)</sup> Citované ustanovení občanského zákoníka jeví se značně problematickým vzhledem k ustanovení § 260, odst. 2 zák. práce. Toto ustanovení totiž stanoví *speciální posloupnost pro peněžité nároky zemřelého pracovníka* s tím, že teprve pokud by tento nárok nepřešel na osoby oprávněné z této speciální posloupnosti, tj. manželku, děti a rodiče zaměstnance, za předpokladu, že žily se zůstavitelem v době jeho smrti ve společné domácnosti, byl by předmětem dědické posloupnosti (viz § 260, odst. 2 zák. práce). Vzhledem k tomu, že zákoník práce mluví *expressis verbis* jen o manželce, nikoli manželovi jakožto subjektu speciální posloupnosti, dochází v moderním socialistickém právu k poněkud neobvyklé situaci, totiž k právní diskriminaci podle pohlaví. Rovněž tak ustanovení zákona o sociálním zabezpečení č. 101/64 Sb., upravující v § 57 přechod nároku na opětující se důchody při smrti oprávněného, stanoví speciální posloupnost tohoto nároku na případ smrti odchýlně od § 503, odst. 3 o. z., neboť za oprávněné stanoví nejen manželku (manžela), ale postupně i děti a rodiče, u všech však jen za předpokladu, že žili se zůstavitelem v době jeho smrti ve společné domácnosti. Podmínka společné domácnosti nemusí být splněna pouze u dětí, které mají nárok na sirotčí důchod.



Úprava institutu neopomenutelných dědiců v československém občanském zákoníku vzbuzuje vážné pochybnosti zejména ve dvou směrech.

Především vzbuzuje *pochybnosti o společenské oprávněnosti tak úzkého vymezení okruhu nepominutelných dědiců*, zejména z hlediska právního postavení manžela zůstavitele a práce neschopných a na výživu zůstavitele odkázaných rodičů a starých rodičů zůstavitele. V této souvislosti není bez zajímavosti provést srovnání, jak je tento právní institut upraven v právních rádech některých jiných evropských socialistických států. Zjistíme z něho, že okruh nepominutelných dědiců je nejlépe vymezen právě v právu československém.<sup>12)</sup>

Československý občanský zákoník z roku 1950 respektoval v tomto směru mnohem intenzivněji výše zmíněné společenské funkce dědění, neboť kromě potomků zůstavitele prohlašoval za nepominutelné dědice i jeho rodiče a staré rodiče, pokud byli v době zůstavitelovy smrti v nouzi a už práce neschopní. Pozůstalého manžela za nepominutelného dědice sice také neprohlásil, přiznal mu však, na rozdíl od občanského zákoníka z roku 1964, právo na tzv. precipuum.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku z roku 1964 nezdůvodňuje, proč zákon neprohlásil za nepominutelné dědice rodiče a staré rodiče, u pozůstalého manžela to zdůvodňuje tím, že o jeho hospodářské potřeby je postaráno dostatečně v rámci vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví.

Domnívám se, že tak úzké pojetí okruhu nepominutelných dědiců, jaké přijal československý zákonodárce, je v rozporu se základními společenskými funkcemi dědictví, zmíněnými v části první, že nerespektuje objektivní skutečnosti společenskoekonomického charakteru, především nutnost optimálního kompromisu mezi principem individualizace a familiarizace, na nichž je naše společnost uspořádána.

K právu pozůstalého manžela být považován za nepominutelného dědice bych chtěla navíc ještě poznamenat, že toto jeho právo vyplývá především ze specifického dlouhodobého společenství zájmů,<sup>13)</sup> které manželství vzhledem k určitým objektivním skutečnostem společenskoekonomického charakteru tvoří a které společnost, má-li opravdový zájem na

<sup>12)</sup> Zásady občanského zákonodárství Svazu SSR prohlašují v článku 119 za nepominutelné dědice nezletilé nebo práce neschopné děti zůstavitele, práce neschopného manžela, rodiče a osoby odkázané výživou na zůstavitele, občanský zákoník RSFSR čl. 535, maďarský občanský zákoník čl. 666 a polský občanský zákoník čl. 991 prohlašují za neopomenutelné dědice potomky zůstavitele, pozůstalého manžela a rodiče zůstavitele. Jugoslávský zákon o dědění čl. 30 prohlašuje za neopomenutelného dědice navíc ještě i ostatní předky zůstavitele, jeho bratry a sestry.

<sup>13)</sup> Toto zájmové společenství chápu jako zvláštní typ negace i rozvinutí původních individuálních zájmů manželů a zároveň jako integraci těchto jejich individuálních zájmů do kvalitativně nového zájmového společenství. V něm se zprostředkovává ve vědomí manželů i společnosti objektivní společenskoekonomická podstata majetkových vztahů manželů. V podrobnostech o tom odkazují na svoji výše citovanou studii o právních následcích manželství na majetkoprávní postavení manželů.



upevnění a stabilitě manželství, musí respektovat ve všech oblastech společenských vztahů, tedy i v oblasti dědění.

Argumentace důvodové zprávy o dostatečném hospodářském zajištění pozůstalého manžela neobstojí ani z toho důvodu, že nárok vyplývající z bezpodílového spoluvlastnictví je s dědickým nárokem nesrovnatelný a nekompenzovatelný, neboť je to nárok na to, co pozůstalému manželu patří z titulu jeho práva jakožto bezpodílového spoluvlastníka, a mnohdy to ani není dostatečný ekvivalent míry jeho přičinění o získání nejen společného majetku, ale případně i samostatného majetku zůstavitele.

Druhým směrem, ve kterém budí vážné *pochybnosti úprava institutu nepominutelných dědiců* v československém občanském zákoníku, je skutečnost, že *tento zákon nezná institut vydědění*, a že tedy zůstavitel nemá žádnou právní možnost vzhledem k okolnostem konkrétního případu dědické nároky nepominutelných dědiců buď snížit, nebo vůbec vyloučit. Mám na mysli případy, kdy si nepominutelný dědic vzhledem ke svému chování k zůstaviteli či způsobu života apod. z hlediska morálních principů socialistické společnosti zákonem stanovené majetkové zvýhodnění nezaslouží.<sup>14)</sup>

Nemožnost vydědění je nepochopitelná i vzhledem ke koncepci úpravy zákonné vyživovací povinnosti v zákoně o rodině, vyjádřeně v ustanovení § 96, odst. 2 tohoto zákona, že totiž výživné nelze přiznat (tedy ani v případě maximální sociální potřeby), pakliže by jeho poskytování bylo v rozporu se zásadami morálky socialistické společnosti.

Již z argumentu a maiori ad minus (nárok na výživné je z hlediska existence člověka nepochybně daleko významnější než dědický nárok) by vyplývalo, že tatáž zásada by se měla uplatnit i v případě nároku nepominutelných dědiců. Že tomu tak není, svědčí o logické inkonzistenci našeho právního řádu v tomto případě. Nemožnost vydědění může vést v praxi k tomu, že se v konkrétním případě dědické právo zpronevěří svému společenskému účelu, že jeho sociální působení se zvrátí ve svůj protiklad.

*Nerespektování nároků nepominutelných dědiců* v závěti zůstavitelem má za následek neplatnost příslušné části závěti, přičemž názory se různí, zda jde o neplatnost absolutní či relativní.<sup>15)</sup> Názorová nejednotnost v této

<sup>14)</sup> Námitka, že tuto funkci plní institut dědické nezpůsobilosti, neobstojí vzhledem k daleko rigoróznější hypotéze (vyžaduje se úmyslný trestný čin proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům, nebo zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele). Naproti tomu k vydědění stačilo podle § 552 o. z. čl. 141/50 Sb. opuštění zůstavitele v nouzi nebo trvalé odpírání pracovat.

<sup>15)</sup> Učebnice československého občanského práva, sv. II, Praha, Orbis 1965, str. 518, považuje vzhledem k užití dikce tuto neplatnost za *absolutní* (viz např. „Pod sankcí neplatnosti některých (event.) všech ustanovení závěti nesmí zůstavitel své potomky v závěti pominout.“ ... „pokud závěť tomu odporuje (rozuměj § 479 — pozn. autorky), je v této části neplatná...“ „Nepominutelní dědici musí tedy v každém případě dostat svůj povinný díl...“ „Nepominutelné dědice nelze zbavit práva na povinný podíl.“

Rovněž K. Plank v článku „K nové úpravě dědického práva v ČSSR“, Právní



dosti závažné otázce pramení především z neujasněnosti pojetí neplatnosti právních úkonů v občanském zákoníku vůbec. Na jedné straně důvodová zpráva prohlašuje, že neplatnost právních úkonů je ve všech případech neplatností absolutní, na druhé straně však konkrétní ustanovení zákona tento závěr důvodové zprávy popírá.

Při určování osob za neopomenutelné dědice lze vycházet buď z kritérií výlučně objektivních (tj. příbuzenství nebo manželství), z nichž vychází i zákonodárce československý, nebo lze vycházet zároveň z kritérií objektivních i subjektivních (tj. vyžaduje se současně určitý objektivní vztah k zůstaviteli, i subjektivní kritéria, jako např. sociální potřebnost, pracovní neschopnost apod.), jak činí např. sovětský zákonodárce. Nebo lze konečně vycházet ze smíšeného systému, vycházejícího vzhledem k určitým osobám z kritérií výlučně objektivních a vzhledem k ostatním z kritérií objektivních i subjektivních zároveň. Tento poslední systém použil zákonodárce jugoslávský ve výše cit. úpravě obsažené v článku 30 zákona o dědění.

Z hlediska již zmíněných společenských funkcí dědění *jeví se mi jako neoptimálnější systém třetí, uplatněný již československým zákonodárcem v občanském zákoníku z roku 1950 v § 551, tj. systém používající vůči určitým osobám kritéria výlučně objektivního a vůči ostatním kritéria objektivního a subjektivního zároveň.*

Při určování, na koho a v jaké míře má dědictví přejít, je autonomie vůle zůstavitele omezena dále v těchto směrech:

b) *Právní preferenci intestátní posloupnosti, projevující se*

- ve vyloučení akrescence závětním dědicem;
- v nepřípustnosti obecné (vulgární) substituce v případě testamentární posloupnosti.

*Vyloučení akrescence* závětním dědicům má za následek, že účinnost závěti se omezuje na dědice v ní uvedené, a pokud by z nejrůznějších důvodů nebyl celý zůstavitelův majetek testamentární posloupností vyčerpán, podléhal by majetek, který nepřešel na dědice závětní, posloupnosti intestátní.

*Nepřípustnost vulgární substituce* považují za *značný a společensky nikoli nezbytný zásah do testovací svobody zůstavitele*. Zmínila jsem se již o tom, že projev vůle zůstavitele (závěť) je charakteristický tím, že vždy směřuje do budoucnosti a tedy zahrnuje řadu prvků nejistoty (pravděpodobnosti), a to tím více, čím je konkrétnější. *Možnost stanovit náhradního dědice* pro případ, že by primární dědic v budoucnu z nejrůznějších důvodů vzhledem ke změně poměrů nemohl dědictví nabýt, *jeví*

obzor, č. 10/64, zastává názor, že porušení zákonných nároků nepominutelných dědiců má za následek absolutní neplatnost.

Naproti tomu Nejvyšší soud vyslovil ve svém plenárním usnesení Pls 1/67, věnovaném rozboru a zhodnocení notářské praxe, názor, že neplatnost podle § 479 o. z. jest neplatností *relativní*, že však nepominutelný dědic musí být vyrozuměn podle § 4, odst. 2 not. řádu o svém dědickém právu.



se mi z tohoto hlediska jako jeden ze základních předpokladů realizace skutečné vůle zůstavitele při rozhodování o jeho majetku mortis causa vůbec.<sup>16)</sup>

c) Zákazem omezení závětního dědice jakýmkoli podmínkami, ať už pokud jde o možnost určení pozdějšího termínu nabytí dědictví, než je zákonem stanovený den smrti zůstavitele, tak pokud jde o vázání dispoziční volnosti dědice.<sup>17)</sup> Odkaz peněžní částky v závěti je však podle názoru Nejvyššího soudu třeba považovat za stanovení podílu na majetku a odkazovníka považovat za dědice. Odkaz tedy nepovažuje Nejvyšší soud za nepřipustnou podmínku ve smyslu § 478 o. z.<sup>18)</sup>

I v tomto směru omezil občanský zákoník z roku 1964 autonomii vůle zůstavitele v podstatnější míře, než jak činil občanský zákoník z roku 1950, který jak známo nevyklučoval jakékoli, tedy každé podmínky v závěti, ale pouze takové, kterými by zůstavitel omezil povolání někoho za dědice (viz § 550 o. z. č. 141/50 Sb.).

I při rozhodování, zda vůbec a v jakém rozsahu připustit stanovení podmínek v závěti a tím omezit vlastnickou svobodu nabyvatele ve prospěch respektování vlastnické svobody zůstavitele, měl by zákonodárce vzít v úvahu již zmíněné prvky nejistoty, charakteristické pro projev vůle zůstavitele jakožto projev vůle, která má být realizována někdy až v dost vzdálené budoucnosti. Měl by tudíž velmi pečlivě vážit míru, v jaké nepřipustí omezení dědice zůstavitelem v závěti, a zakázat jen takové omezení, tj. podmínky a příkazy, které by mohly reálně narušit nebo dokonce negovat buď základní funkce společenské instituce dědění, jimiž je určována i základní koncepce dědického práva, nebo vlastnickou svobodu dědice.<sup>19)</sup>

d) Stanovením zákonných kritérií pro vypořádání dědictví, majících za účel respektovat především vůli společenskou, proti individuální vůli dědiců a zůstavitele.

<sup>16)</sup> Zákon sice expressis verbis obecné náhradnictví nevyklučuje, jeho vyloučení však vyplývá z ustanovení § 478 o. z., zakazujícího, resp. zbavujícího právních následků *jakékoli* (vyznačeno autorkou) připomínky k závěti připojené.

<sup>17)</sup> Naproti tomu však připouští Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí 4 Cz 86/67 z 31. 8. 1967, publikovaném ve Sbírce rozhodnutí čs. soudů č. 2-3/68 pod č. 10, *podmíněnou* (vyznačeno autorkou) výplatu dědických podílů ostatním dědicům při dědění zemědělského majetku sdruženého na společném hospodaření v JZD nebo v bezplatném užívání socialistické organizace, pokud nepřináší vlastníkově bezprostřední výnos z majetku. Výplata dědických podílů může být v těchto případech podle názoru Nejvyššího soudu vázána na podmínku vyčlenění tohoto zemědělského majetku ze společného hospodaření či užívání socialistickou organizací.

Výši výplat dědických podílů musí určit státní notářství v rozhodnutí podle § 39 not. řádu.

<sup>18)</sup> Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu 4 Cz 165/65.

<sup>19)</sup> Tak již citovaný Komentář Dědické právo, str. 176, považuje vzhledem ke znění § 550 o. z. za platné podmínky spočívající v omezení výše dědicova podílu povinností určitou, v uložení výplaty peněžité částky nebo jiné povinnosti; v ustanovení náhradního dědice v celku nebo jednotlivé věci a v připojení podmínky, která plyne již ze zákona samého.



Mám na mysli dvě ustanovení platného dědického práva.

Prvním je § 40 notářského řádu, který stanoví, že je-li předmětem dědictví zemědělský podnik nebo lesní půda, vede státní notářství za součinnosti místního národního výboru dědice k takové dohodě, která by nejlépe vyhovovala potřebám zemědělské (lesní) výroby, a pokud by k takové dohodě nedošlo, že státní notářství rozhodne o vypořádání mezi dědici podle téže zásady.

Druhým takovým ustanovením pak je § 484, odst. 2 o. z., stanovící jako kritérium, jímž se má řídit rozdělení dědictví, možnost využití věci v souladu se zájmy společnosti.

*Technicky lze omezení testovací svobody realizovat dvojím způsobem:*

- buď tak, že zůstavitel může platně disponovat mortis causa jen určitou, zákonem stanovenou částí svého majetku s tím, že část zbývajících musí přejít na neopomenutelné dědice nebo jiné osoby zákonem stanovené;
- nebo tak, že zůstavitel je sice autonomní v disponování ohledně veškerého svého majetku, avšak určitým osobám dává zákon možnost uplatnit nárok na stanovenou hodnotu, resp. část dědictví vůči testamerním dědicům.

Testovací svoboda, resp. autonomie vůle zůstavitele je omezena vůlí společnosti vyjádřenou nejen v kogentních normách dědického práva, upravujících zejména obecné předpoklady dědické posloupnosti a testamerní posloupnosti, ale zároveň i vůlí společnosti vyjádřenou v celkové koncepci intestátní posloupnosti.

Z tohoto hlediska pak nás bude zajímat, zda by měla být intestátní posloupnost pojímána zákonodárcem jako institut mající za účel substituuovat vůli konkrétního zůstavitele v případech, kdy ji buď vůbec neprojevil, nebo z různých důvodů jeho vůle nebo projev vůle nemá právní relevanci, či zda by měla být pojímána jako právní institut prosazující celospolečenskou vůli v oblasti dědění, nezávislou na vůli konkrétního zůstavitele, odrážející právní vědomí společnosti, resp. její názor na to, komu by měl zůstavitel svůj majetek přenechat. V tomto smyslu se jeví intestátní posloupnost jako posloupnost spočívající, resp. vycházející z celospolečenské vůle, v níž je individuální vůle konkrétního zůstavitele na nejvyšší una ex multis. Odpověď na tuto z hlediska koncepce právní úpravy intestátní posloupnosti zásadní otázku bude východiskem pro stanovení kritérií nutných a zároveň dostatečných k získání zákonného dědického titulu a zároveň i rozhodných z hlediska stanovení rozsahu dědického nároku uvnitř intestátní posloupnosti.

V této souvislosti vyvstává několik problémů. Prvním z nich je problém, zda se má zákonodárce řídit *kritérii výlučně objektivními*, zda pro získání zákonného dědického titulu prohlásí za dostatečné kritérium právního vztahu určité osoby k zůstaviteli (příbuzenství, manželství) a z něho pak dále vyplývající problém omezení okruhu osob, u nichž je kritérium právního vztahu k zůstaviteli splněno, nebo zda má zákonodárce použít *kritérií subjektivních* (jako např. faktický vztah k zůstaviteli, majetkové poměry, pracovní neschopnost apod.). V druhém případě pak vyvstává



problém vztahu obou zmíněných kritérií. Jde zejména o to, zda v případě, že zákonodárce při úpravě intestátní posloupnosti užije i kritéria subjektivního, má mu přiznat relevanci kritéria autonomního a rovnocenného kritéria objektivního, či jen relevanci kritéria doplňkového.

Řešení zmíněných problémů by mělo vycházet ze společenských funkcí dědění v socialistické společnosti, tj. mělo by odrážet a respektovat onen již zmíněný kompromis principu individualizace a familiarizace.

Z tohoto hlediska se zdá být jako optimální takové řešení, kdy zákonodárce využívá při úpravě intestátní dědické posloupnosti obou kritérií s tím, že však intestátní posloupnost bude chápána jako posloupnost spočívající na svazku rodinném, tj. objektivní kritérium bude hlavní a primární, tj. v určitých případech autonomní a dostatečné, zatímco kritérium subjektivní by mělo mít funkci doplňujícího kritéria, zásadně nikoli autonomního. Hlavní funkcí subjektivního kritéria by tedy nemělo být zásadně zajištění dědického titulu osobám, nesplňujícím kritérium objektivní, ale zabránit, resp. alespoň snížit nebezpečí sociálních nespravedlivostí a tvrdostí, která by mohla in concreto vzniknout mezi osobami splňujícími kritérium objektivní. Uplatnění subjektivního kritéria v tomto smyslu by přispělo k tomu, že by intestátní posloupnost, v souladu s principem familiarizace, mohla sloužit mimo jiné ke zlepšení hmotné situace či zajištění nutného existenčního minima zejména u osob, které splňují kritérium objektivní a navíc byly na zůstaviteli zcela nebo v podstatné míře hmotně závislé.

Z pouze doplňující funkce subjektivního kritéria by pak vyplývalo, že by samo o sobě nebylo považováno jako dostatečné k získání dědického nároku, tj. že by se mohlo uplatnit jen ve vztahu mezi osobami, u nichž je splněno kritérium objektivní, a navíc patrně jen mezi těmi, jejichž právní postavení je vzhledem ke kvalitě (intenzitě) jejich vztahu k zůstaviteli stejné — tedy mezi dědici téže dědické skupiny.

Pokud by mělo být užito subjektivního kritéria i jako autonomního, tj. dostatečného k získání dědického titulu, pak by se nárok osob splňujících pouze subjektivní kritérium měl realizovat jen v případě, že by nebylo možno realizovat nárok osob, u nichž je splněno zároveň i kritérium objektivní, nebo v nejzažším případě současně, nikdy by však nárok těchto osob neměl vylučovat nárok osob, jejichž vztah k zůstaviteli se zakládá na blízkém příbuzenství (otázka stupně) nebo manželství. Tento závěr vyplývá z jedné z hlavních funkcí dědického práva socialistické společnosti — posílení rodiny a manželství.

Československý zákonodárce vychází při úpravě intestátní posloupnosti, resp. při stanovení zákonných dědiců a jejich rozdělení do jednotlivých skupin z obou zmíněných kritérií, přičemž obě kritéria považuje za autonomní s tím, že objektivní preferuje při rozdělení dědiců do jednotlivých skupin, ne však důsledně.<sup>20)</sup>

<sup>20)</sup> Rodiče zůstavitele — tedy nejbližší příbuzní v přímé linii, o intenzitě jejichž vztahu k zůstaviteli není snad třeba se zmiňovat, staví právně na roveň osobám



K získání zákonného dědického titulu považuje za dostatečný především *vztah příbuzenský*, který však omezuje jen na příbuzenství v pokolení přímém, u potomků bez ohledu na stupeň příbuzenství, u předků jen na rodiče zůstavitele a z příbuzenství v linii pobočné prohlašuje z hlediska získání dědického titulu za právně relevantní jen druhý stupeň, tj. sourozence zůstavitele.

Dalším vztahem, dostatečným z hlediska získání dědického titulu je *vztah založený manželstvím* a konečně *faktický vztah* k zůstaviteli, u něhož však na rozdíl od vztahů vyplývajících z manželství a příbuzenství vyžaduje splnění dalších kritérií, a to aby taková osoba žila se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku ve společné domácnosti a pečovala z toho důvodu o společnou domácnost nebo byla odkázána na zůstavitele svou výživou. Zde se nám tedy objevuje ono zmíněné subjektivní kritérium jako autonomní i pomocné zároveň.<sup>21)</sup>

Československý občanský zákoník z roku 1964 vyloučil z intestátní posloupnosti staré rodiče zůstavitele (na rozdíl od § 530 občanského zákoníka z roku 1950) s odůvodněním, že jejich nárok je nepraktický (viz důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníka, str. 123). Pokud bychom srovnali okruh zákonných dědiců stanovený československým právem s tím, jak je vymezen v některých jiných evropských socialistických právních řádech, jako jsme již učinili u institutu neopomenutelných dědiců, dospěli bychom ke stejnému závěru — že totiž československé právo (vedle sovětského práva) vymezuje okruh zákonných dědiců nejúže.<sup>22)</sup>

Při úpravě okruhu osob, které mohou dědit v rámci intestátní posloupnosti, vzniká ještě celá řada dalších problémů, zejména stanovení hranice okruhu zákonných dědiců,<sup>23)</sup> rozdělení těchto osob do jednotlivých dě-

v pouhém faktickém vztahu k zůstaviteli, za jehož dostatečnou délku považuje zákonodárce jeden rok. Tento fakticky relativně krátkodobý vztah staví pak dále na roveň vztahu sourozeneckému a konečně jej považuje za preferovanější než vztah zůstavitele ke starým rodičům, jimž vůbec zákonný dědický titul nepřiznává.

<sup>21)</sup> Subjektivní kritérium považuje československé dědické právo za právně relevantní ještě při stanovení možnosti započtení při testamentární posloupnosti bez příkazu zůstavitele (viz § 484 o. z.) a do jisté míry i při vypořádání dědictví státním notářstvím.

<sup>22)</sup> Tak čl. 932–935 polského občanského zákoníka přiznávají zákonný dědický titul i starým rodičům za podmínek tam stanovených, maďarský občanský zákoník čl. 607–632 a jugoslávský zákon o dědění čl. 13–22 připouštějí dědění předků zůstavitele v rámci intestátní posloupnosti bez omezení. Základy občanského zákonodárství SSSR čl. 118 a čl. 418 občanského zákoníka RSFSR vymezují okruh zákonných dědiců naproti tomu ještě úžeji než právo československé, neboť za ně prohlašují pouze děti, manžela a rodiče zůstavitele, jsou-li práce neschopní a ostatní práce neschopné osoby, odkázané na výživu zůstavitele po dobu nejméně jednoho roku před jeho smrtí.

<sup>23)</sup> Při stanovení hranice okruhu zákonných dědiců, kteří jsou k zůstaviteli ve vztahu příbuzenském, třeba vzít v úvahu zejména citovou a materiální souvislost, tj. respektovat tento vztah jen do takového stupně, kdy lze ještě předpokládat citové rodinné spojení.



dických skupin, otázka přípustnosti konkurence dědických nároků mezi dědici různých skupin, otázka kritéria pro stanovení výše dědických nároků v rámci téže skupiny, otázka nároku pozůstalého manžela vzhledem k ostatním zákonným dědicům, jejichž nárok vyplývá z příbuzenského svazku se zůstavitelem, a to jak pokud jde o rozsah tohoto nároku, tak pokud jde o stanovení dědiců, jejichž nárok jest nárokem pozůstalého manžela vyloučen.

Podrobnější analýza všech těchto otázek by však překračovala jak zvolenou obecnou rovinu problematiky dědění, tak možnosti jednoho článku.

Druhý základní problém právní koncepce intestátní posloupnosti vidím v tom, *zda by měl zákonodárce respektovat různé kategorie majetku tvořícího dědictví* podle toho, zda držba a užívání takového majetku určitými osobami má životní důležitost pro tu či onu oblast hospodářského života společnosti či jednotlivce. Mám na mysli zejména zemědělskou půdu a majetková práva k bytovému majetku. Jinými slovy jde o to, zda má právní úprava v intestátní posloupnosti diferencovat podle společenské či jiné důležitosti některých kategorií majetku.

Jelikož jde o problém, týkající se dalšího základního prvku dědického práva — totiž dědictví jakožto věcného horizontu, vyslovím se k němu v rámci analýzy dědictví.

Již při analýze subjektu vlastnické vůle — zůstavitele — jakožto prvního prvku dědického práva nalézáme v konkrétní formě odraz onoho kompromisu principu individualizace a familiarizace, který může či by měl být optimálním kompromisem. Vlastní obsah tohoto kompromisu však tím není dán. Dvojí volní prvek — vůle jednotlivce a vůle společnosti — zde není nikterak specifický. Zvláštnost tohoto spojení, resp. vplynutí vůle jednotlivce do vůle společnosti či omezení vůle jednotlivce rámcem celospolečenské vůle je co do obsahu charakterizována teprve dalšími momenty.

## 2. PŘEDMĚT PROJEVU VLASTNICKÉ VŮLE — DĚDICTVÍ JAKO VĚCNÝ HORIZONT DĚDICKÉHO PRÁVA

Charakterizovat kvalitu a kvantitu konkrétního společenského modelu dědického práva z hlediska výše uvedených dvou principů individualizace a familiarizace znamená především stanovit, co může být vůbec předmětem dědické posloupnosti, a rozhodnout, zda vzhledem ke společenské či jiné důležitosti je třeba určité kategorie majetku podrobit speciálnímu právnímu režimu.

Stejně důležitou stránkou věcného horizontu dědického práva, jako je obecná přípustnost či nepřípustnost dědění určitých předmětů, je i skutečnost, zda majetek, který je předmětem dědické posloupnosti, hraje v majetku jednotlivce úlohu významnou či méně významnou. Jinými slovy, význam dědictví stoupá úměrně s tím, čím méně je legálně omezen věcný horizont dědictví, a dále s tím, čím více je majetek jednotlivce



tvoreň z předmětů, které vzhledem k době své zužitelnosti pravděpodobně budou moci být užívány i po smrti vlastníka.

S ohledem na známé skutečnosti hospodářského vývoje moderních společností lze konstatovat, že čím bohatší společnost, tím se náplň jejího vlastnictví přesunuje k předmětům dlouhodobého užívání, tím vzrůstá i věcný základ eventuálního dědictví u každého člena společnosti a tím také vzrůstá i význam dědictví pro dědice.

Z uvedeného pak vyplývá závěr, že ještě ani v socialistické společnosti nelze předem usuzovat na trvale se snižující význam dědictví a dědického práva, jak se mnohdy činilo zejména s poukazem na vynětí výrobních prostředků z individuálního vlastnictví.

Ačkoli se na jedné straně oblast uplatnění dědického práva vzhledem k vytvoření socialistického vlastnictví zúžila, na druhé straně lze očekávat při dalším vývoji socialistické společnosti vzrůst vlastnictví k předmětům dlouhodobého užívání, jako je vlastnictví k bytům, rodinným domkům, chatám, osobním automobilům apod.

Jak jsem již uvedla, je věcný horizont dědického práva vymezen, resp. závislý především na vlastnické soustavě ve společnosti vůbec, zvláště pak soustavou věcí extra commercium, soustavou výhradního socialistického vlastnictví a soustavou manželského majetku.

Tato závislost vyplývá z také již zmíněné skutečnosti, že dědit lze jen majetek, jehož subjektem může být fyzická osoba, a z něho jen ta majetková práva, která nejsou vázána výlučně jen na osobu zůstavitele. V podrobnostech odkazují na výklad podaný na str. 95 a 96.

V této souvislosti bych chtěla věnovat pozornost zejména již zmíněnému jednomu z problémů právní koncepce *intestátní posoupnosti*, totiž tomu, zda by právní úprava dědění měla respektovat význam určitého majetku, ať už z hlediska jednotlivce či společnosti, a tudíž stanovit pro určité kategorie majetku speciální režim dědění jako výjimku z obecných pravidel.

Z hlediska zájmů jednotlivce přichází v úvahu, pokud jde o stanovení speciální posoupnosti na případ smrti, především obvyklé domácí zařízení, nedoplatky zůstavitelovy odměny za práci a opětujících se důchodů a užívací právo k bytu či rodinnému domku.

Z hlediska zájmů společnosti přichází v úvahu k podřízení zvláštnímu režimu dědění zemědělské půdy. (Vzhledem k zespolečenštění rozhodující části ostatních výrobních prostředků v naší společnosti patrně jiný majetek nebude přicházet v úvahu.)

Jde o to, zda výše zmíněný majetek podřídí či nepodřídí speciálnímu právnímu režimu, respektujícímu ať už předpokládaný naléhavý individuální zájem jednotlivce či společnosti. Předpokládá to vyřešit kolizi zájmů jednak mezi původním vlastníkem či subjektem toho kterého majetkové práva — zůstavitelem na straně jedné a zájmem té které pozůstalé osoby či společnosti na straně druhé, jednak kolizi zájmů mezi dědici na straně jedné a společností na straně druhé.

Je třeba velmi pečlivě vážit, kterému z uvedených zájmů a v jaké



míře třeba dát přednost. Opět se nám zde objevuje problém vlastnické svobody, resp. nezbytné míry jejího omezení. Domnívám se, že i zde platí závěr v tomto směru učiněný v již citované práci autorky o vlastnické svobodě v socialistické společnosti, že totiž při vážení společenského významu vlastnické svobody (v našem případě testovací svobody zůstavitele) nejde o její přecenění jakožto cíle, ale o její plné ocenění jakožto prostředku zainteresovanosti člověka na jeho práci a tak i na růstu národního bohatství. Tedy že vlastnická svoboda člověka žijícího ve společnosti (zrovna tak jako vlastnická svoboda ostatních subjektů práva — tedy osob právnických a státu) není neomezená, neboť každý člověk může plně rozvinout svoji osobnost jen ve společnosti (a naopak společnost se může rozvíjet jen za předpokladu rozvoje svých členů), a tudíž má k ní také určité povinnosti. Omezení vlastnické svobody, v našem případě až už zůstavitele či dědice, nemůže být však stanoveno libovolně, ale musí respektovat konkrétní situaci, musí vycházet z potřeb daných individuálním zájmem jednotlivce i společenským zájmem celku.

Problém podřízení určité kategorie majetku speciální dědické posloupnosti je tedy problémem kolize vlastnické svobody zůstavitele a individuálních zájmů určitých osob, resp. společenským zájmem na straně jedné, a kolize mezi individuálními zájmy dědiců navzájem a mezi jejich individuálními zájmy a zájmem společenským.

Československý občanský zákoník řeší zmíněnou kolizi zájmů následovně:

Speciálnímu právnímu režimu podrobuje posloupnost na případ smrti a užívacího práva k bytu, pokud nejde o byty trvale určené pro ubytování pracovníka organizace,<sup>24)</sup> právo na plnění z titulu pojištění osob,<sup>25)</sup> právo na nedoplatky zůstavitelovy odměny za práci a nedoplatky opětujičích se důchodů až do výše jednoměsíčního příjmu<sup>26)</sup> a práva k zemědělské půdě.<sup>27)</sup>

<sup>24)</sup> Podle § 179 o. z. zemře-li uživatel bytu a nejde-li o byt ve společném užívání manželů, stávají se uživateli jeho děti, vnuci, rodiče, sourozenci, zeť a snacha, kteří s ním žili v den jeho smrti ve společné domácnosti a nemají vlastní byt, a ti, kdož pečovali o společnou domácnost zemřelého uživatele nebo byli na něho odkázáni svou výživou, jestliže s ním žili ve společné domácnosti aspoň po dobu jednoho roku před jeho smrtí a nemají vlastní byt.

V případě smrti jednoho z manželů, kterým příslušelo právo společného užívání bytu, stane se uživatelem pozůstalý manžel (§ 180, odst. 1 o. z.).

Tato speciální posloupnost užívacího práva k bytu se týká osobního užívání bytů v domech ve správě či vlastnictví socialistických organizací, užívání bytů v rodinných domech nevlastníkem, užívání bytů v domech v soukromém vlastnictví a konečně užívání bytů v osobním vlastnictví nevlastníkem. Vzhledem k ustanovení § 394, odst. 1 o. z. se tato speciální posloupnost uplatní i v případě smrti uživatele části bytu (podnájemníka).

Naproti tomu *užívací právo k družstevnímu bytu* přechází v případě individuálního členství zůstavitele na dědice jeho členského podílu, v případě společného členství manželů na pozůstalého manžela jakožto napříště individuálního člena družstva (§ 179, odst. 2 a § 180, odst. 2 o. z.).

<sup>25)</sup> O tom viz již podaný výklad na str. 15.

<sup>26)</sup> K tomu odkazují na výklad podaný na str. 15 a n.



Československý občanský zákoník nezná tzv. praecipuum, tj. nepřiznává právo pozůstalému manželovi právo na obvyklé domácí zařízení po zůstaviteli, který mu přiznával občanský zákoník z roku 1950 a jehož smyslem byla ochrana pozůstalého manžela před rozdělením tohoto majetku mezi ostatní dědice a usnadnění přechodu pozůstalého manžela do nových životních poměrů.<sup>28)</sup>

Speciální úprava posloupnosti na případ smrti u některých uživacích práv k bytu nám dosti plasticky demonstruje složitost problému řešení výše zmíněné kolize zájmů.

Na jedné straně respektuje oprávněný individuální zájem určitého okruhu osob na zachování statu quo v oblasti pro existenci člověka vedle potravy nejdůležitější.

Na druhé straně však tento zájem zákonodárce nerespektuje důsledně a činí kompromisy buď vzhledem ke kolizi se zájmem společenským (jako je tomu v případě bytů trvale určených pro ubytování pracovníků organizace), nebo vzhledem ke kolizi s jiným individuálním zájmem — v tomto případě zůstavitele, resp. jeho vlastnickou svobodou, jako je tomu u družstevních bytů, kde uživatel — zůstavitel byl individuálním členem stavebního bytového družstva. Zvýhodněné právní postavení členů stavebních bytových družstev v oblasti dědění jeví se jako zcela nedůsledné a společensky neopodstatněné vzhledem k právnímu postavení osobních vlastníků rodinných domků a bytů, kteří mohou testovat jen ohledně vlastnického práva k rodinnému domku či bytu, nikoli však současně o právu uživacím. Dědic rodinného domku či bytu sice získá vlastnický titul, avšak pokud v době smrti zůstavitele rodinný domek či byt neužívá, nezíská spolu s tím i užívací právo.<sup>29)</sup>

<sup>27)</sup> Platné československé občanské právo neobsahuje již speciální zákon o rozdělení pozůstalosti se zemědělskými pozemky a společenský zájem v této oblasti, tj. jednak zajistit využití zemědělské půdy v souladu s jejím účelem a zamezit jejím nežádoucím drobení, respektuje v rámci úpravy rozdělení a vypořádání dědictví, tj. v ustanoveních § 484 o. z. a zejména §§ 39 a 40 notářského řádu. V podrobnostech odkazují na výklad na str. 114. Vypořádání dědických nároků v případě, že předmětem dědění je nemovitost v tuzemsku a tuto nemovitost by měl na základě dědické dohody převzít devizový cizinec, je třeba podle rozhodnutí Nejvyššího soudu 4 Cz 122/66 z 30. 12. 1966, publikovaného ve Sbírce rozhodnutí čs. soudů č. 6/67 pod č. 64, uzavření takovéto dědické dohody považovat za nakládání s hodnotami podle § 6, odst. 1, lit. b) zákona č. 107/54 Sb. ve znění zákona č. 64/58 Sb., a tudíž vyžadovat povolení ministerstva financí.

<sup>28)</sup> Přitom Komentář občanského zákoníka — Dědické právo, již citovaný, vykládá na str. 120 a 122 pojem „obvyklé“ velmi široce, neboť pod tento pojem zahrnuje i cenné zařízení, které může představovat i hlavní položku celého dědictví.

<sup>29)</sup> § 391 o. z. sice dává vlastníku rodinného domku a vzhledem k ustanovení § 23, odst. 2 zákona č. 52/66 Sb. o osobním vlastnictví k bytům právo na zrušení užívacího práva uživatele, pokud chce se do bytu nastěhovat sám, nebo potřebuje-li byt pro své ženaté nebo vdané děti (vlastník bytu i pro rodiče), avšak § 40 bytového zákona toto právo značně oslabuje a do jisté míry i znehodnocuje tím, že je váže na podmínku, že uživatel bytu bydlí výhodněji než vlastník nebo jeho ženaté (vdané) děti, nebo že bez vážného důvodu odmítá přestěhovat se do bytu, který má všechny náležitosti náhradního bytu.



Domnívám se, že i když by se vzhledem k současné téměř katastrofální situaci stavu nabídky a poptávky v oblasti bytového majetku spojením nabytí vlastnického práva zároveň s právem užívacím v praxi mnoho na právním postavení dědice rodinného domku či bytu z hlediska možnosti realizace jeho užívacího práva nezměnilo, nicméně z hlediska zásad výše zmíněných by to bylo řešení důsledné a navíc respektující rovnost občanů před zákonem.

V této souvislosti se nabízí dále otázka možnosti *dědění samotného užívacího práva k nemovitosti*, ať už jde o půdu či byt, nebo i jen o jednotlivou místnost. Mám na mysli zejména případy, kdy zůstavitel odkáže v závěti určitému dědici (dítěti) např. vlastnictví k rodinnému domku a manželce vyhradí doživotní užívací právo k části rodinného domku či jednotlivé místnosti. Takový případ by mohl být v praxi dost častý vzhledem k tomu, že není-li pozůstalý manžel spoluvlastníkem rodinného domku nebo bytu, jeho užívací právo k bytu se odvozuje od jeho právního vztahu k vlastníku — manželovi. Zanikne-li manželství, zanikne i odvozený užívací titul pozůstalého manžela.<sup>30)</sup>

Aktuálnost společenské žádoucnosti připustit takové řešení zvyšuje i skutečnost, že pozůstalý manžel není nepominutelným dědicem a že tedy jeho dědický nárok může být vyloučen nárokem dědice nepominutelného. Vyhrazení doživotního užívacího práva by v takových případech bylo jedinou právní možností, jak by zůstavitel mohl zajistit svému pozůstalému manželovi možnost dožití ve stejném prostředí.<sup>31)</sup>

Domnívám se, že přes společenskou žádoucnost právní možnosti takového řešení třeba na výše položenou otázku odpovědět záporně, a to vzhledem k ustanovení § 495, odst. 1 o. z., podle kterého věcná břemena mohou napříště vznikat jen ze zákona.

Pokud se v literatuře vůbec připouští zřízení užívacího práva k bytu k vlastní potřebě innominátním kontraktem podle § 51 o. z., pak je téměř jednotně zastáváno stanovisko, že může jít jen o obligační, nikoli věcné právo, a tudíž zavazující jen smluvní strany.<sup>32)</sup>

<sup>30)</sup> Lze namítnout, že takový manžel nemůže být vystěhován bez náhradního bytu či ubytování (i když ani to není v teorii nepochybné), avšak třeba respektovat, že zejména v případě starších osob je změna prostředí často tragickou záležitostí.

<sup>31)</sup> Občanský zákoník z roku 1950 umožňoval řešit tuto situaci zřízením užívacího práva k bytu jakožto věcného břemena, které bylo děditelné (viz § 172 a n. o. z. z roku 1950).

<sup>32)</sup> Obdobně viz i J. Bičovský, Zvláštní případy vzniku práva na užívání bytu, Socialistická zákonost, č. 10/67, a rozhodnutí Nejvyššího soudu Cpj 133/64, publikované ve Výběru rozhodnutí č. 1/64 o tom, že „smlouvu o zřízení práva doživotního užívání bytu k vlastní potřebě by bylo možno uzavřít jen pokud by vyhovovala ustanovením § 391 o. z. a § 23, odst. 2 zákona č. 41/64 Sb. jako osobní (vyznačeno autorkou) závazek účastníků“.

Naproti tomu v článku „Problematika smluvních vztahů k nemovitostem“, Zprávy advokacie č. 8/64, je zastáván názor, že smlouvy tvořící náplň dosavadních věcných břemen a výměnků je možno uzavírat jen jako obligační vztahy, že však podle § 95 o. z. přechází povinnost zavázaného na dědice, neboť prý nejde o práva, u nichž by plnění bylo omezeno jen na dobu života oprávněného.



Vzhledem k uvedenému je podle mého názoru třeba považovat zřízení doživotního užívacího práva k bytu zůstavitelem v závěti jako podmínku, resp. příkaz, omezující dědice — vlastníka a vzhledem k tomu pak, že jak jsem již uvedla, občanský zákoník nepřiznává právní účinky jakýmkoli (tedy žádným) podmínkám k závěti připojeným za neplatné, resp. právně irelevantní.

V této souvislosti si nelze odpustit povzdech nad ukvapeností a nešetrností, s jakou nový občanský zákoník „úspěšně zprátrhal“ právní pouta s minulostí.

V souvislosti s analýzou věcného horizontu dědictvého práva bych se chtěla zmínit ještě o jedné otázce, kterou považuji z hlediska koncepce právní úpravy dědění za zcela zásadní.

Občanský zákoník z roku 1964 upravuje dědění v sedmé části nazvané „Dědění majetku v osobním vlastnictví“. V rámci Závěrečných ustanovení v části osmé, hlavě první, upravující jiné občanskoprávní vztahy, pak v § 490, odst. 1 stanoví, že je možné dědit i věci, které jsou v soukromém vlastnictví, a v odstavci 3 téhož ustanovení pak vztahuje na dědění majetku v soukromém vlastnictví platnost ustanovení §§ 460–487, tedy celou sedmou část, upravující dědění majetku v osobním vlastnictví.

Je to důsledek koncepce tohoto občanského zákoníka, že podrobně je třeba upravit jen ty občanskoprávní vztahy, které jsou na dnešním stupni společenského rozvoje typické. V praxi má rozlišování mezi děděním osobního a soukromého majetku význam jen z hlediska sazby notářského poplatku z dědění (u soukromého vlastnictví je tento poplatek o 3 % vyšší).

Vážné pochybnosti o společenské oprávněnosti právní diskriminace soukromého vlastnictví proti vlastnictví osobním v míře, v jaké ji zakotvil občanský zákoník z roku 1964, jsem vyslovila již v cit. článku o vlastnické svobodě v socialistické společnosti, a proto v podrobnostech odkazuji na argumenty tam uváděné. Právní úprava vlastnictví, má-li fungovat, musí objektivně vyjadřovat existující nebo reálně možné společenské vztahy v naší společnosti. Z toho pak vyplývá, že buď se společnost vzhledem k dosavadnímu stupni svého rozvoje nemůže bez soukromého vlastnictví obejít, a pak je musí upravit jako instituci společensky stále ještě potřebnou a nutnou a nikoli jako z minulosti zákonodárcem trpěnou, anebo je tento vztah již společenským vývojem překonán, a pak je třeba jej zrušit.

### 3. SUBJEKT, JEMUŽ MÁ DĚDICTVÍ PŘIPADNOUT – DĚDIC JAKOŽTO PERSONÁLNÍ HORIZONT DĚDICKÉHO PRÁVA

Vlastnická svoboda, resp. vůle toho, na koho má majetek zůstavitele přejít, tj. dědice, je právem respektována zejména tím, že dědic je zásadně autonomní v rozhodování o tom, zda dědictví přijme či nikoli. Naproti tomu ani autonomnost dědice, resp. jeho svoboda nabývat majetek není neomezená. Československé občanské právo ji omezuje v několika



směrech, zejména stanovením formálních a obsahových náležitostí pro odmítnutí dědictví.

K *formálním* předpokladům možnosti realizace autonomie vůle dědice jakožto budoucího vlastníka patří:

- stanovení zákonné jednoměsíční lhůty k odmítnutí dědictví počítané ode dne, kdy byl dědic státním notářstvím o právu dědictví odmítnout a o následcích odmítnutí vyrozuměn (§ 464 o. z.), případně stanovení lhůty k odmítnutí dědictví státním notářstvím.

V této souvislosti považuji za nutné vyjádřit se k právnímu řešení případů, kdy dědic je *neznám* či je *neznámého pobytu*, zvolenému občanským zákoníkem z roku 1964.

Podle ustanovení § 468 se totiž k takovému dědici, pokud byl o svém dědickém právu vyrozuměn vyhláškou státního notářství, nepřihlíží, přičemž zákon vylučuje, aby mohl za takového dědice jednat opatrovník.

Občanský zákoník z roku 1950 řešil tento případ stanovením vyvratitelné právní domněnky, tj. že v tomto případě se má za to, že zůstavitel takového dědice nezanechal (viz § 519 o. z. č. 141/50 Sb.). Tím byla dána dědicům neznámým nebo neznámého pobytu právní možnost, aby v případě, že by se objevili po pravomocném potvrzení dědictví, mohli uplatnit nárok na jeho vydání proti dědici, jemuž bylo dědictví pravomocně potvrzeno, dědicou žalobou.

Tuto možnost řešení zvolené novým občanským zákoníkem podle mého názoru nepřipouští,<sup>33)</sup> což má za následek nejen podstatné omezení autonomie vůle zůstavitele a vlastnické svobody dědice, ale navíc i to, že se občanský zákoník v tomto případě dostává do vážného rozporu sám se sebou, resp. se svým ustanovením, že se dědictví nabývá dnem smrti zůstavitele (viz § 460 o. z.). Z tohoto hlediska nelze pak kvalifikovat ustanovení § 468 o. z., resp. jeho právní důsledky jinak než speciální případ expropriace pravého dědice ex lege a jako porušení ústavní zásady rovnosti občanů před zákonem, neboť u přítomných, resp. známých dědiců výslovné přijetí dědictví nevyžaduje, spokojuje se s konkludentním projevem vůle;

- odmítnutí dědictví musí být učiněno v zákonem předepsané formě, tj. ústním prohlášením u státního notářství nebo písemným prohlášením mu zaslaným (§ 463 o. z.);
- vůli nepřijmout eventuální dědictví může dědic projevit až po smrti zůstavitele vzhledem k tomu, že československý občanský zákoník nezná *zřeknutí se dědictví* za života zůstavitele. Takový úkon by budoucí dědic nemohl učinit platně patrně ani jakožto innominátní právní úkon podle § 51 o. z., neboť by tomu bránilo ustanovení § 91, odst. 2 o. z.,

<sup>33)</sup> Opačný názor zastává A. Bajcura v článku „Řízení o dědictví“, Právní obzor č. 10/64, kde přiznává ochranu oprávněného dědice i dědicům neznámého pobytu a neznámým, kteří svůj dědický nárok ve stanovené lhůtě neuplatnili. Je dokonce toho názoru, že ustanovení § 485 o. z. o ochraně oprávněného dědice má na mysli zejména tyto případy.



prohlašující za neplatnou dohodu, kterou se někdo vzdává práv, jež mohou vzniknout teprve v budoucnu. Nesouhlasím tedy s názorem, že zřeknutí se dědictví třeba vykládat v souladu se skutečnou vůlí jednatelického subjektu a považovat je za odmítnutí dědictví. Argument zastánců tohoto názoru, že ustanovení § 91, odst. 2 mluví o dohodě, nikoli o jednostranném právním úkonu, neobstojí podle mého názoru zejména proto, že zřeknutí se dědictví bylo vždy chápáno jako dvoustranný právní úkon — jako smlouva mezi budoucím dědicem a zůstavitelem. Nehledě k tomu, že pro odmítnutí dědictví stanoví zákon přesné formální náležitosti a projev vůle, který je nesplňuje, je neplatný již vzhledem k nedostatku zákonem stanovené formy ve smyslu § 40, odst. 1 o. z.

Tím, že občanský zákoník z roku 1964 nepřevzal instituci zřeknutí se dědictví, omezil podle mého názoru nejen autonomii vůle dědice, ale především i zůstavitele, a to zejména vzhledem k nepřípustnosti obecné (vulgární) substituce, tj. stanovení náhradního dědice v závěti pro případ, že by dědic primárně zůstavitelem v závěti určený dědictví z nejružnějších důvodů nenabyl.

Řada autorů, mimo jiné i autorka sama v několika svých pracích se snažila prokázat objektivně existující a tedy nutnou vazbu mezi majetkovými vztahy uskutečňujícími se ve zbožně peněžní formě a zásadou dispozitivnosti jejich právní úpravy, tj. zásadou respektování autonomie vůle jejich účastníků. K omezení této autonomie že by mělo docházet jen ve výjimečných, společensky odůvodněných a nezbytných případech. Argumentace zákonodárce, obsažená v důvodové zprávě k vládnímu návrhu občanského zákoníka z roku 1964 na str. 123, že totiž instituce zřeknutí se dědictví byla vývojem překonána, z tohoto hlediska neobstojí.

K obsahovým předpokladům možnosti realizace autonomie vůle dědice odmítnutím dědictví patří:

- odmítnutí dědictví musí být učiněno ohledně *celého dědictví* (§ 466 o. z.);
- odmítnout může dědic jen za předpokladu, že svým počínáním nedal najevo, že dědictví nechce odmítnout (§ 465 o. z.);
- dědic nemůže měnit dodatečně své rozhodnutí ohledně přijetí či nepřijetí dědictví (§ 467 o. z.).

Vedle formálních a obsahových předpokladů odmítnutí dědictví, stanovených občanským zákoníkem, bych se v souvislosti s analýzou této právní instituce chtěla vyjádřit ještě ke dvěma otázkám.

Prvou je otázka, zda může ten, jemuž svědčí dědický titul a jeho nabytí dědictví nebrání dědická nezpůsobilost, *odmítnout dědictví v cizině* bez ohledu na platné devizové předpisy, resp. zda jim podléhá, druhou je pak otázka právní možnosti *odmítnout dědictví v případě zajištění majetku* podle § 347 a 348 trestního řádu nebo v případě *propadnutí majetku* podle § 51 trestního zákona.

Odpověď na obě otázky bude záviset na tom, jak budeme kvalifikovat právo na odmítnutí dědictví, tj. zda je budeme považovat za právo osobní či majetkové.



Přikláním se k názoru, že *právo odmítnout dědictví je právem osobním*<sup>34)</sup> a tudíž že jeho výkon nelze omezovat administrativně požadavkem souhlasu ministerstva financí podle devizového zákona č. 107/53 Sb. ve znění vyhlášky č. 80/58 Sb., § 6, odst. 1a, 4, 5.

Tak jako vzhledem k osobní povaze práva odmítnout dědictví, nelze toto právo omezovat v případě, že se dědictví nachází v cizině; domnívám se, že je nelze ani omezovat či úplně vyloučit v případě zajištění nebo propadnutí majetku putativního dědice. Plně souhlasím se závěry a argumentací obsaženými v článku R. Běbra „Dědické právo osob, jejichž majetek byl zajištěn podle § 347 a 348 tr. řádu nebo jejichž majetek propadl podle § 51 trestního zákona“, publikovaný v Socialistickém soudnictví č. 11/66.<sup>35)</sup>

#### 4. DOBA, KDY MÁ DOJÍT K REALIZACI VŮLE ZŮSTAVITELE – ČASOVÝ HORIZONT DĚDICKÉHO PRÁVA

Konečně je třeba se zabývat i hlediskem času, obsaženým v projevu vůle vlastníka – zůstavitele či v projevu obecné vůle státu při intestátní posloupnosti, tedy *časovým horizontem dědického práva*.

Zásadně nepovažuji za samozřejmé, že vůle vlastníka-zůstavitele naložit určitým způsobem se svým majetkem na případ smrti musí být vázána pouze na okamžik jeho smrti. Teoreticky je představitelné (a v praxi mnohých právních řádů, za platnosti obecného občanského zákoníka z roku 1811 i v našem právním řádu realizované) i takové řešení, že dědic nabude dědictví až na základě další právní skutečnosti, nastalé po smrti zůstavitele, a teoreticky je představitelné dokonce i takové řešení, ve kterém by zůstavitel byl zcela autonomní ve volbě svého časového horizontu, tj. jak posunutím za okamžik smrti (tedy rozhodnout, že s jeho majetkem má být naloženo tak, jak stanovil v závěti až po uplynutí určité doby od jeho smrti), tak i předsunutím, např. by mohl uzavřít dohodu o úvěru, který by byl splacen výnosem dědictví.

Právní úprava okamžiku přechodu majetku zůstavitele na dědice, tedy stanovení okamžiku nabytí dědictví může teoreticky vycházet ze dvou základních principů:

– z principu *subjektivního*, tj. vázat nabytí dědictví na souhlasný projev vůle dědice;

<sup>34)</sup> V podrobnostech, pokud jde o argumentaci tohoto stanoviska, odkazuji na již citovaný Komentář k občanskému zákoníku (Dědické právo), str. 66, Komentář k občanskému soudnímu řádu – výklad § 459 o. s. ř., na článek R. Běbra „Odmítnutí dědictví v cizině ve vztahu k devizovým předpisům“, Socialistická zákonnost, č. 8/67, a na důvodovou zprávu k občanskému zákoníku č. 141/50 Sb. k § 517, Učebnice občanského a rodinného práva III, Orbis, Praha 1954, str. 24.

<sup>35)</sup> Naproti tomu Nejvyšší soud vyslovil ve svém rozhodnutí Cpj 252/64 názor opačný, totiž, že po dobu trvání zajištění majetku je obviněný vyloučen z dispozice s majetkem a nemůže ani platně odmítnout dědictví.



— z principu *objektivního*, tj. stanovit, že dědic nabývá dědictví ipso iure, ex lege dnem smrti zůstavitele.

*Subjektivní* princip zvolil např. rakouský zákonodárce v obecném občanském zákoníku z roku 1811, a to ve formě tzv. *adičního* principu. K nabytí dědictví vyžadoval podání dědické přihlášky dědicem u soudu, kterou soud projednal a dědic se stal vlastníkem, resp. subjektem majetkových práv tvořících dědictví až dnem právní moci soudního rozhodnutí o odevzdání dědictví (viz § 799 a n. o. z. o.).

Třeba přiznat, že přes řadu výhrad učiněných socialistickou právní teorií na adresu subjektivního principu úpravy nabývání dědictví<sup>36)</sup> má řešení z něho vycházející i nesporné klady, a to jak z hlediska právní teorie, tak i praxe.

*Přednosti subjektivního principu* úpravy přechodu dědictví ze zůstavitele na dědice vidím především v tom, že důsledně respektuje základní zásady, ovládající právní úpravu majetkových vztahů uskutečňujících se ve zbožné peněžní formě, totiž zásadu rovnosti účastníků těchto právních vztahů vyplývající z jejich vzájemně nezávislého postavení a znamenající, že jeden účastník nemůže vnutit svou vůli druhému účastníku a dále zásadu respektování vlastnické svobody (v tomto případě nabývat majetek) — tedy autonomii vůle, v našem případě dědice. Respektování zmíněných zásad při právní úpravě přechodu dědictví na dědice je naléhavé zejména vzhledem k tomu, že na dědice přecházejí nejen práva, ale i povinnosti a že je tedy třeba tím spíše zabránit vzniku situace, byť jen dočasné, kdy by mohl být někdo v oblasti občanskoprávních vztahů závislým proti své vůli.

Použití subjektivního kritéria při úpravě přechodu dědictví jeví se mi být vhodným i vzhledem k tomu, že se nejvíce přibližuje, resp. je v jistém smyslu analogií nejčastějšímu právnímu důvodu nabytí majetkového práva — totiž smlouvě. Dědický titul je analogický nabídkce, výslovný projev souhlasné vůle dědice jakožto nabyvatele pak přijetí nabídky a potvrzení nabytí dědictví státním notářstvím je v jistém smyslu analogické tradici formou registrace smlouvy státním notářstvím.

*Objektivní* princip úpravy přechodu dědictví, přijatý občanským zákoníkem z roku 1950 i 1964, je sice jednodušší, nicméně se domnívám, že vzbuzuje vážné teoretické i praktické pochybnosti, které budu demonstrovat na příkladu československého dědického práva.

Z *teoretických pochybností* uvedu zejména rozpor s výše uvedenou

<sup>36)</sup> Především byla napadána instituce „ležící pozůstalosti“ jakožto právní fikce, vytvářející z majetku zůstavitele po dobu od jeho smrti až do okamžiku odevzdání dědictví rozhodnutím soudu dědicům samostatnou právnickou osobu, která navíc znamenala určitou personifikaci majetku, z hlediska právního vědomí neudržitelnou (viz K. Plank, Dědické právo, cit. práce, str. 41). Dále se namítalo, že cílem tohoto právního řešení je prodloužit individuální moc vlastníka výrobních prostředků i po jeho smrti, a tudíž že je to řešení cizí nazírání lidu a neodpovídající právnímu vědomí pracujících (viz již citovaný Komentář k občanskému zákoníku — Dědické právo, str. 17).



zásadou rovnosti účastníků občanskoprávních vztahů a zásadou respektování autonomie jejich vůle. Tyto pochybnosti nemůže podle mého názoru vyvrátit ani námitka, že zmíněný objektivní princip neplatí absolutně vzhledem k možnosti dědice odmítnout dědictví z účinky *ex tunc*. Nelze totiž nepřihlédnout k tomu, že k tomu, aby dědic odvrátil zákonem mu vnucené nabytí dědictví, musí vyvinout z právního hlediska značnou aktivitu, která musí vyhovovat řadě již uvedených, zákonem stanovených formálních a obsahových náležitostí. A minimálně tím již je jeho autonomie vůle, resp. svoboda nabývat majetek podstatně omezena. Na konkrétních případech československé právní úpravy lze demonstrovat, jaké i *praktické potíže* toto řešení působí, že v řadě případů dokonce i samotný občanský zákoník a notářský řád objektivní princip úpravy přechodu dědictví nerespektuje a respektovat ani nemůže.

Jde zejména o tyto případy:

- za podmínek stanovených v § 468 o. z. nepřihlíží se k dědici neznámému nebo neznámého pobytu, ačkoli tento dědic se stal vlastníkem, resp. subjektem majetkových práv tvořících dědictví *ipso iure*, *ex lege*, dnem smrti zůstavitele (viz § 460 o. z.). Vzhledem k tomu nelze tento případ považovat patrně za nic jiného než za *expropri aci ex lege* a tudíž za vážný zásah do vlastnického práva;
- dojde-li k přenechání dědictví *iure crediti* podle § 471 o. z. a § 38 not. řádu, dědic dědictví vůbec nenabude;
- vypořádání dědictví mezi více dědici se děje buď dohodou samotných dědiců, podléhající schválení státního notářství (§ 482 o. z. a § 39, odst. 2 not. řádu), nebo nedojde-li k dohodě, rozhodnutím státního notářství na základě ustanovení § 483 o. z. a podle kritérií stanovených v § 484 o. z. a §§ 39 a 40 not. řádu. V obou případech půjde nepochybně o právní skutečnosti konstitutivní povahy;
- podle § 105 o. z. se promlčuje právo oprávněného dědice na vydání dědictví ve třech letech od úmrtí zůstavitele nebo ode dne, kdy nabude právní moci rozhodnutí, jímž byl zůstavitel prohlášen za mrtvého, ačkoli podle § 100, odst. 2 o. z. je vlastnické právo nepromlčitelné;
- § 32 not. řádu připouští, aby v případě, kdy zůstavitel zanechal nepatrný majetek, jej státní notářství vydalo tomu, kdo se postaral o pohřeb a řízení o projednání dědictví bylo zastaveno;
- jestliže by zůstavitel ustanovil v závěti někoho dědicem peněžní částky, která v dědictví není, nestává se dědic vlastníkem této peněžní sumy již dnem smrti zůstavitele, smrtí získává pouze obligační nárok vůči ostatním dědicům.

#### ZÁVĚR

Na příkladu československé právní úpravy jsem se zabývala čtyřmi základními prvky právní instituce dědictví a uvedla jsem v této souvislosti i některé úvahy *de lege ferenda*. Účelem této studie je naznačit metodu, jakou by bylo možné a patrně i nutné v další hlubší analýze dědictví



jakožto instituce společenské a právní postupovat, máme-li odpovědět na otázku, do jaké míry je ten či onen konkrétní model dědického práva blíže principu individualistickému či familiaristickému (resp. obecněji řečeno kolektivistickému).

Přitom je jasné, že ze samotné analýzy konkrétní skutečnosti lze těžko dělat závěry o tom, do jaké míry se ta či ona koncepce dědického práva blíží objektivnímu optimu, určenému stupněm společenského vývoje.

Nicméně lze jí okřýt např. logickoprávní inkonzistenci právní konstrukce, případně společenské praxe, nebo konečně i společenské či právní teorie.<sup>37)</sup>

Na samotný závěr svých úvah bych chtěla konečně zdůraznit, že zvolený metodický postup, tj. kdy sleduji jen hledisko instituce dědického práva, je jen jedním z metodických kroků vedoucích k objasnění a snad i společenskému sebeuvědomění sociální struktury, v níž žijeme, že však celkové závěry bude možno učinit až poté, když zhodnotíme problém v jeho celku.

#### **La substance et les fonctions du droit de succession dans la société socialiste et quelques considérations de lege ferenda**

L'étude analyse le droit de succession en tant qu'institution sociale et juridique, elle réfléchit à sa fonction dans la société socialiste. L'auteur confronte ensuite les conclusions tirées de cette analyse générale avec la réglementation juridique de la succession dans le droit tchécoslovaque et procède à des considérations de lege ferenda.

I. *La fonction du droit de succession dans la société socialiste*, l'auteur l'examine sous l'angle des principes socio-économiques fondamentaux de son organisation. Il considère comme tels le principe de liaison essentielle du rendement de travail individuel avec le montant du revenu individuel — *principe d'individualisation* et le principe d'une telle organisation des rapports socio-économiques, qui assure la conservation de la continuité biologique et sociale de la société dans les conditions de l'individualisation de la propriété — *principe de familiarisation*.

Les principes cités sont d'une part en contradiction réciproque, d'autre part ils sont contradictoires par eux-mêmes.

Les considérations touchant la solution optima de la contradiction existant entre les principes mentionnés par leur combinaison, l'auteur les a retrécis dans trois directions — au côté juridique du problème et dans son cadre à la seule sphère du droit civil et enfin il a réduit l'examen des institutions de droit civil reflétant ce problème à une seule institution — le droit de succession.

L'auteur arrive à la conclusion que le système des rapports socio-économiques doit être organisé de façon à assurer la création et la durée des conditions nécessaires à la conservation de la société humaine dans l'espace et dans le temps. Il considère l'institution de la succession comme l'une des conditions de la conservation

<sup>37)</sup> Sama logickoprávní inkonzistence nemusí ovšem vždy znamenat „omyl“ společnosti, může být v tom kterém případě i jen podnětem k hledání případných dalších momentů tuto konsistenci vysvětlujících, které mohou být skryty v mimo-právní sféře nebo v některých premisách, které jsem postavila v úvodu svých úvah.



de la société humaine dans le temps, car elle aide à assurer les moyens matériels indispensables et une plus grande sécurité sociale aux membres de la famille du de cujus, aux personnes dépendant de lui pour leur subsistance, encore ou déjà incapables au travail indépendamment du caractère biologique passager de l'individu. L'auteur considère comme fonction sociale non moins importante du droit de succession également le fait qu'il aide à surmonter de manière optimale la contradiction existant entre l'horizon de temps de l'individu et celui de la société.

II. Dans le cadre de l'analyse de l'institution de la succession en tant qu'institution juridique l'auteur pose tout d'abord la question du bien-fondé de la succession et du droit des successions au point de vue des rapports sociaux socialistes et il arrive à la conclusion que l'institution de la succession de même que le droit des successions sont en harmonie avec les principes économiques, idéologiques et moraux fondamentaux de la société socialiste.

L'analyse propre du droit des successions, l'auteur l'opère du point de vue ses éléments en considérant comme tels:

1. — le sujet de la manifestation de volonté de propriétaire — le de cujus,
2. — l'objet de la manifestation de volonté de propriétaire — la succession en tant qu'horizon réel,
3. — le sujet auquel la succession doit revenir — l'horizon personnel,
4. — le temps où doit avoir lieu la réalisation de la volonté du de cujus.

ad 1. Le sujet de la manifestation de volonté de propriétaire — le de cujus.

L'auteur considère comme trait caractéristique de la manifestation de volonté de propriétaire du de cujus le fait qu'elle vise toujours l'avenir et qu'elle englobe donc d'autant plus d'éléments d'incertitude qu'elle est plus concrète.

La volonté de propriétaire du de cujus n'est pas absolument autonome. Elle entre en conflit d'une part avec la volonté de la société, d'autre part avec la volonté des personnes désignées comme héritiers. L'auteur considère la manière de concevoir l'autonomie de la volonté du de cujus et la délimitation de cette dernière comme circonstance décisive pour déterminer la conception du droit de succession.

L'auteur comprend la liberté de tester comme l'une des formes de la réalisation de la liberté de propriété et cela du côté dynamique de cette liberté — à savoir de la liberté de disposer des biens. De même que la liberté de propriété, la liberté de tester est, elle-aussi, limitée (le fond de cette limitation est le fait que l'homme ne peut librement et pleinement développer sa personnalité que dans la société) ce qui toutefois ne veut pas dire qu'elle puisse être limitée arbitrairement sans tenir compte de la situation sociale concrète et des besoins qui dérivent de l'intérêt individuel de l'individu et de l'intérêt social de l'ensemble de la société.

L'auteur procède ensuite à l'analyse de la question de savoir par quels côtés il est théoriquement possible de limiter la liberté de tester et il confronte les conclusions générales tirées de cette analyse et les documents sur la réglementation juridique tchécoslovaque.

En cette relation l'auteur s'occupe également de la détermination de l'objet de la liberté de tester, de l'institution des héritiers réservataires, de la préférence juridique accordée à l'ordre successoral ab intestant, de la substitution vulgaire, de l'exhérédation et des critères légaux de la liquidation de la succession.

En connexité avec les considérations sur la délimitation optimale de la liberté de tester, l'auteur s'occupe ensuite de la portée de la conception d'ensemble de la réglementation de l'ordre successoral ab intestat, notamment du problème des critères autonomes et suffisants pour avoir le titre d'héritier légitime, du problème du respect des différentes catégories de biens constituant la succession vu leur importance pour telle ou telle sphère de la vie économique de la société ou de l'individu.

ad 2. L'objet de la manifestation de volonté de propriétaire — la succession en tant qu'horizon réel du droit de succession.

Après avoir souligné la dépendance de l'horizon réel du droit de succession du système de propriété, l'auteur s'attache de plus près à l'étude de la justesse de



l'exigence de respecter l'importance de certaines catégories de biens constituant l'objet de la succession au point de vue de l'intérêt de l'individu ou de la société.

ad 3. *L'horizon personnel du droit de succession — l'héritier.*

Sous ce rapport l'auteur accorde l'attention en premier lieu à l'autonomie de la volonté de l'héritier lors de sa décision d'accepter ou non la succession et à sa réalisation dans le droit tchécoslovaque. Il analyse en même temps aussi l'institution de la répudiation de la succession et de la renonciation à la succession.

ad 4. *L'horizon de temps du droit de succession.*

L'auteur ne considère pas comme évident que la volonté du de cujus de disposer de certaine façon de ses biens doit être liée uniquement au moment du décès.

La réglementation juridique du moment de la transmission aux héritiers des biens du de cujus peut partir soit du *principe subjectif* — c'est à dire lier la succession à la manifestation de volonté conforme de l'héritier, soit du *principe objectif* — c'est à dire lier le moment de l'acquisition de la succession au jour du décès du de cujus. L'auteur recommande la solution qui part du principe subjectif, car elle respecte de manière conséquente les principes fondamentaux régissant la réglementation juridique des rapports du patrimoine lesquels se réalisent sous forme de marchandise-monnaie — à savoir le principe d'égalité des participants et le principe du respect de leur volonté.

En conclusion, l'auteur fait remarquer que le but de la présente étude était d'indiquer la méthode d'après laquelle il serait possible et apparemment même nécessaire de poursuivre une analyse ultérieure plus profonde de l'institution de la succession en tant qu'institution juridique et sociale, si l'on veut répondre à la question de savoir jusqu'à quelle mesure tel ou tel modèle de droit de succession est plus près du principe individualiste ou familiariste ou, en parlant plus généralement, collectiviste.

Sous ce rapport, l'analyse du droit de succession peut contribuer à l'élucidation et à la prise de conscience sociale de la structure sociale dans laquelle nous vivons.

un rôle très important et toujours croissant. Pour satisfaire les besoins d'une vie courtoise de la communauté internationale les États qui forment cette communauté ont besoin de organisations d'une étendue variée le nombre desquels contient les organisations mondiales proprement dites quant à leur tâche tant au nombre de leurs membres, mais d'autre part les organisations d'une importance limitée et partielle.

Dans le nombre des problèmes juridiques soulevés par les activités des organisations internationales dans les relations internationales une place spéciale représentent les problèmes donnés par le fait que dans le cadre de leur activité les organisations internationales acquièrent les droits et assument les obligations en concluant des traités et accords. Le nombre des organisations internationales et des accords conclus par elles s'accroît notamment depuis la seconde guerre mondiale.<sup>2)</sup>

Le présent article a été préparé et rédigé dans le cadre des travaux de la Section de langue Française du Centre d'Etude et de Recherche de l'Académie de Droit International de La Haye pendant de 1955. L'auteur tient à adresser ses remerciements à l'Académie de Droit International et au Directeur de la Section ainsi qu'au professeur Georges Tsadiras ainsi qu'aux autres membres de la Section ayant participé à ces travaux. Cette étude est exclusivement l'œuvre exclusive du signataire de l'article et n'exprime que ses vues personnelles.

<sup>2)</sup> Dupuy, *Le droit des relations entre les organisations internationales*, Recueil des Cours, 1959, II, p. 451; Kelsen, *La théorie de l'Organisation des Nations Unies de conclure des traités*, Paris 1955, p. 13.







## **Les conventions et accords conclus par des organisations internationales Smlouvy a dohody uzavírané mezinárodními organizacemi<sup>1)</sup>**

**Соглашения и договоры заключаемые международными  
организациями<sup>1)</sup>**

**Die durch internationale Organisationen abgeschlossenen  
Verträge und Abkommen<sup>1)</sup>**

ZDENĚK KUČERA

### **I. INTRODUCTION**

Dans le monde contemporain les organisations internationales jouent un rôle très important et toujours croissant. Pour satisfaire les besoins d'une vie compliquée de la communauté internationale les Etats qui forment cette communauté créent des organismes d'une étendue variée le nombre desquels contient les organisations mondiales proprement dites quant à leur tâche tant au nombre de leurs membres, mais d'autre part les organisations d'une importance limitée et partielle.

Dans le nombre des problèmes juridiques soulevés par les activités des organisations internationales dans les relations internationales une place spéciale représentent les problèmes donnés par le fait que dans le cadre de leur activité les organisations internationales acquièrent les droits et assument les obligations en concluant des traités et accords. Le nombre des organisations internationales et des accords conclus par elles s'accroît notamment depuis la seconde guerre mondiale.<sup>2)</sup>

<sup>1)</sup> Le présent article a été préparé et rédigé dans le cadre des travaux de la Section de Langue Française du Centre d'Etude et de Recherche de l'Académie de Droit International de La Haye (session de 1968). L'auteur tient à adresser ses remerciements à l'Académie de Droit International, au Directeur de la Section Monsieur le Professeur Georges Ténékidès ainsi qu'aux autres membres de la Section ayant participé à ses travaux. Cette étude est néanmoins l'oeuvre exclusive du signataire de l'article et n'exprime que ses vues personnelles.

<sup>2)</sup> Dupuy, Le droit des relations entre les organisations internationales, Recueil des Cours, 1960, II, p. 461; Kasme, La capacité de l'Organisation des Nations Unies de conclure des traités, Paris 1960, p. 19.



Pour pouvoir traiter les questions juridiques de l'activité contractuelle des organisations internationales il faut mentionner brièvement quelques questions fondamentales, spécialement la notion d'organisation internationale et son caractère juridique.

## Notion d'organisation internationale

Les organisations internationales sont devenues une institution durable de la vie internationale et aussi de droit international. De plus en plus souvent la coopération internationale exige l'établissement de nouvelles formes d'organisations.<sup>3)</sup>

Etant donné que le phénomène d'organisation internationale était un élément relativement nouveau pour les conceptions classiques du droit international on peut trouver dans la doctrine des définitions différentes de l'organisation internationale qui ont subi un certain développement.<sup>4)</sup>

Une courte analyse de ce développement est donnée dans le rapport de M. El-Evian dans la Commission du Droit international.<sup>5)</sup>

En étudiant le problème des traités conclus par les organisations internationales deux définitions attirent notre attention.

Il s'agit de la définition donnée par Reuter qui écrit sur ce sujet: „En tant qu'organisation il ne peut que s'agir d'un groupe susceptible de manifester d'une manière permanente une volonté juridiquement distincte de celle de ses membres. En tant qu'organisation internationale, ce groupe est d'une manière normale, mais non exclusive, formé d'Etats.“<sup>6)</sup>

La deuxième définition est celle donnée par Sir Gerald Fitzmaurice d'après qui „The term 'international organization' means a collectivity of States established by treaty, with a constitution and common organs,

<sup>3)</sup> Lachs, Les conventions multilatérales et les organisations internationales, Annuaire Français de Droit International, 1956, p. 341.

<sup>4)</sup> V. p. ex. les définitions données par Anzilotti, Cours de Droit International (traduction française par Gidel), Paris 1929, p. 283, qui caractérise l'organisation internationale comme un organe collectif commun des Etats et d'après qui „sont organes collectifs ceux qui sont institués par plusieurs Etats ensemble et dont la déclaration de volonté est rapportée par le droit international à une collectivité de sujets et, comme telle rendue la présupposition de conséquences juridiquement déterminées“; de Kelsen, Principles of International Law, New York 1952, p. 172, qui considère l'organisation internationale comme une communauté internationale organisée qui n'a pas caractère d'Etat et qui est une confédération; de Hoffmann, Organisation Internationale et Pouvoirs Politiques des Etats, Paris 1954, p. 12, qui conçoit les organisations internationales comme „toutes les formes de la coopération entre les Etats tentant à faire régner par leur association un certain ordre dans le milieu international, créés par leur volonté et fonctionnant dans un milieu dont les Etats sont les personnes juridiques majeures“.

<sup>5)</sup> A. El-Evian, rapport sur les „Relations between States and Inter-governmental Organizations“, Doc. A/CN. 4/161 et Add. 1, Yearbook of the International Law Commission, 1963, Vol. II, p. 162.

<sup>6)</sup> Reuter, Institutions Internationales, 3<sup>ème</sup> éd., 1962, p. 195.



having a personality distinct from that of its member States, and being a subject of international law with treaty-making capacity".<sup>7)</sup>

Ces deux définitions contiennent, celle de Sir Gerald Fitzmaurice très clairement, et de celle de Reuter on les peut dériver, tous les éléments essentiels d'une organisation internationale: la base conventionnelle, l'élément institutionnel et l'existence de l'organisation comme une entité séparée la dernière étant exprimée par la personnalité distincte de celle de ses membres, par la qualité de sujet de droit international et par la capacité de conclure des traités.

### La personnalité internationale des organisations internationales

La qualité de sujet de droit international a une importance décisive pour le régime juridique des accords conclus par les organisations comme on verra plus loin. Mais la doctrine n'était pas et n'est pas unanime quant à l'acceptation de cette thèse. Il y a d'auteurs qui considèrent seulement les Etats comme vrais sujets de droit international.<sup>8)</sup>

Il est vrai que seulement les Etats souverains ont la pleine personnalité juridique dans le droit international qui n'est pas dérivée de quelque fait de reconnaissance du côté des autres Etats mais qui est originaire étant une qualité inhérente de chaque Etat. Mais on doit admettre que par la volonté commune d'au moins deux ou plusieurs Etats souverains une entité — organisation internationale — peut être créée qui pour pouvoir réaliser ses buts est dotée par la volonté de ses fondateurs souverains d'une personnalité juridique en droit international.<sup>9)</sup>

Cette personnalité n'est pas originaire, elle est dérivée de la volonté des fondateurs exprimée dans un acte constitutif, un traité conclu par eux, et elle n'est pas illimitée. Son étendue est limitée par les fonctions qui sont par les fondateurs attribuées à l'organisation respective. Même quant à l'ONU on parle seulement d'une „large mesure“, alors pas d'une pleine mesure de la personnalité juridique.<sup>10)</sup>

Comme chaque personne morale l'organisation internationale doit aussi son existence à un ordre juridique.<sup>11)</sup>

Etant établie par un traité conclu entre Etats qui fait partie du droit

<sup>7)</sup> Doc. A/CN. 4/101, art. 3.

<sup>8)</sup> Cf. Dahm, *Völkerrecht*, Stuttgart 1959, p. 71; parmi les auteurs soviétiques p. ex. Modzorjan, *Subekty meždunarodnogo prava*, Moscou 1958, p. 7, 8, 39, 40.

<sup>9)</sup> Seidl-Hohenveldern, *Die völkerrechtliche Haftung für Handlungen internationaler Organisationen im Verhältnis zu Nichtmitgliedstaaten*, *Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht*, XI, 1961, p. 499.

<sup>10)</sup> Cf. Avis consultatif de la Cour Internationale de Justice du 11 avril 1949, dans le cas des réparations des dommages subis au service des Nations Unies, C.I.J. Recueil 1949.

<sup>11)</sup> Calon, *La société internationale. Eléments d'une théorie générale*, Clunet 88, 1961, p. 698.



international, l'ordre juridique auquel l'organisation internationale doit son existence est le droit international qui lui attribue la personnalité juridique. De cette thèse on dérive logiquement que l'organisation internationale est sujet de droit international.<sup>12)</sup>

## II. LA CAPACITÉ DES ORGANISATIONS INTERNATIONALES DE CONCLURE DES TRAITÉS INTERNATIONAUX

L'une des expressions de la personnalité internationale, de la qualité de sujet du droit international, l'expression qui nous intéresse et qui est la plus importante, c'est la capacité de conclure des traités internationaux.

La capacité de conclure des traités internationaux doit être comprise comme capacité de l'organisation de devenir sujet de droits et obligations qui sont ses propres droits et obligations, alors il ne s'agit pas donc de droits et obligations des Etats membres, par la conclusion d'un traité que l'organisation conclue dans son propre nom, pas au nom de ses Etats membres.<sup>13)</sup>

La pratique des organisations internationales donne beaucoup d'exemples que les traités conclus par les organisations internationales ont tel caractère et que de négliger cette situation et de réduire les traités conclus par les organisations aux traités collectifs des Etats membres et les droits et obligations découlant de ces traités aux droits et obligations communes des Etats membres serait une fiction qui ne correspondrait pas à la réalité internationale.

Nous considérons ainsi la qualité de sujet du droit international comme la condition nécessaire pour la capacité de conclure des traités internationaux.<sup>14)</sup> C'est seulement le sujet du droit international qui peut avoir la capacité de conclure des traités internationaux dont le régime juridique est le droit international.

Quant à la relation entre la personnalité internationale et la capacité de conclure des traités internationaux, il est vrai que quoique la capacité de conclure des traités internationaux représente le symptôme le plus relevant de la personnalité internationale l'attribution de la qualité de

<sup>12)</sup> Cf. l'art. 3 du Projet d'articles sur le droit des traités qui parle d'autres sujets de droit international que les Etats. Cette formulation vise en premier lieu les organisations internationales (cf. le Commentaire à l'art. 3, Rapport de la Commission du droit international sur les travaux de sa 18<sup>ème</sup> session).

<sup>13)</sup> Cf. Chiu, *The capacity of international organizations to conclude treaties*, and the special legal aspects of the treaties so concluded, Hague 1956; p. 5 „The term, treaty — making capacity' is used to mean the participation in the treaty as a party“.

<sup>14)</sup> Cf. Sir Gerald Fitzmaurice qui dans son rapport sur le projet du code sur le droit des traités écrit en ce qui concerne la capacité de conclure des traités que toutes les entités possédant la capacité de conclure des traités possèdent nécessairement la personnalité internationale. D'autre côté, cela ne signifie pas que toutes les personnes internationales possèdent la capacité de conclure des traités (/1959/ 2 ILC Yb. 87, 96, UN Doc. A/4169 /1959/).



sujet du droit international ne donne pas elle — même à l'organisation internationale le droit de conclure des traités.<sup>15)</sup>

Mais on va d'après notre opinion trop loin si l'on déclare que la capacité de conclure des traités n'est pas basée sur la personnalité internationale. Sans cette personnalité on ne peut pas devenir partie d'un accord international. L'argument qu'on reconnaît en fait le caractère international des accords conclus par des organisations sans recours à la personnalité des organisations ne nous semble pas bien fondé.<sup>16)</sup>

Il faut alors traiter la question de la base juridique pour la capacité des organisations internationales de conclure des traités.

L'opinion assez répandue qui est d'après notre opinion juste cherche la base de cette capacité dans les tâches de l'organisation découlant de sa compétence. Il faut ainsi analyser les dispositions des traités constituant l'organisation, dans son statut, constitution qui fait habituellement partie de l'acte constitutif, p. ex. comme son annexe intégral.

On peut trouver dans les traités internationaux concernant l'établissement ou les privilèges et immunités de certaines organisations internationales des stipulations dans le sens que l'organisation respective est personne juridique, qu'elle a le droit de conclure des contrats, qu'elle peut acquérir ou aliéner des biens meubles et immeubles et qu'elle peut ester en justice.<sup>17)</sup>

Le but de ces stipulations est, évidemment, de munir les organisations avec un ensemble de droits leur fournissant une certaine position dans le domaine du droit privé pour pouvoir figurer comme sujet du patrimoine et comme employeur dans le cadre de la législation nationale les traités internationaux contenant ces stipulations devenus après le procédé constitutionnel dans les Etats contractants la partie du droit national. C'est pourquoi d'après notre opinion ces stipulations elles — mêmes ne sont pas une base pour fonder la personnalité internationale de l'organisation et la capacité de conclure des accords internationaux mais elles représentent une évidence qu'il s'agit vraiment d'une organisation à caractère durable, avec organes permanents, une entité séparée de ses Etats membres capable à exprimer sa propre volonté.<sup>18)</sup> D'autre côté ces stipulations ne sont pas la base pour réduire la personnalité internationale de l'organisation à la capacité d'être sujet de droit seulement dans le domaine du droit national

<sup>15)</sup> Cf. Sir Gerald Fitzmaurice dans la note no 14; l'opinion contraire v. Broches d'après qui „International personality carries with it inherent treaty-making capacity“ (International Legal Aspects of the Operations of the World Bank, Recueil des Cours, 1959 — III, p. 338).

<sup>16)</sup> V. Schneider, Treaty-making power of international organizations, Genève 1959, p. 129.

<sup>17)</sup> Cf. Convention sur les privilèges et immunités des Nations Unies de 1946, art. I., Convention sur la capacité juridique, privilèges et immunités du Conseil de l'entr'aide économique mutuelle du 14 décembre 1959, art. I.

<sup>18)</sup> V. Schneider, op. cit., d'après qui les dispositions constituant la personnalité juridique et la capacité d'agir sous le droit national étaient considérées comme une méthode indirecte pour régler la personnalité internationale, p. 129.



des Etats contractants. La capacité de conclure des contrats mentionnés est capacité de conclure des contrats du droit privé nécessaires pour établir les conditions matérielles et personnelles pour les travaux de l'organisation. Elle ne signifie pas capacité de conclure des traités internationaux aux fins de réalisation des buts attribués à l'organisation par ses fondateurs. Cette capacité doit être trouvée dans autres dispositions du statut ou constitution concernant l'activité propre de l'organisation.

Dans beaucoup de cas la conclusion de certains traités est expressément prévue dans les dispositions du statut de l'organisation, p. ex. la Charte des Nations Unies autorise l'organisation de conclure des arrangements avec les Etats membres concernant les contingents militaires (art. 43) et avec institutions spécialisées (art. 63) ou les conventions que le Conseil de l'entr'aide économique mutuelle d'après son statut peut conclure avec les Etats qui ne sont pas ses membres sur leur participation aux travaux des organes du Conseil (un tel accord a été conclu entre le Conseil et la Yougoslavie). Tel est aussi le cas du Traité de Rome du 25 mars 1957 instituant la Communauté économique européenne, l'art. 228, et du traité du même jour instituant Euratom, l'art. 101. Dans ces cas on n'a pas de doutes sur la compétence de l'organisation, y compris son pouvoir de conclure le traité.

Mais la réalité des relations internationales — soutenue par la doctrine et jurisprudence internationale — nous montre que le pouvoir des organisations internationales n'est pas exclusivement limité aux dispositions expresses de leurs statuts. Le nombre des accords des organisations pour la conclusion desquels on ne peut pas trouver l'autorisation expresse dans les statuts est beaucoup plus élevé.<sup>19)</sup>

L'interprétation juste des statuts des organisations sortant des devoirs et buts qu'elles ont à remplir mène à la conclusion qu'il faut reconnaître à l'organisation internationale tous les pouvoirs nécessaires à réaliser ses buts, ces pouvoirs n'étant pas expressément indiqués dans les statuts s'y trouvent implicitement inclus. Mais néanmoins cette théorie d'implied power considère la constitution de l'organisation comme source de son pouvoir contractuel.<sup>20)</sup>

Mais on trouve des opinions que les dispositions constitutionnelles des organisations internationales ne constituent pas la base suffisante pour la capacité de conclure des traités. Similairement, d'après ces opinions, la théorie d'implied power n'est pas une explication satisfaisante de cette capacité. Le fait même qu'une entité possède un certain droit d'après le droit international n'implique pas nécessairement que cette entité peut exercer ce droit par moyens quelconques du droit international comme par conclusion d'un traité. D'après ces opinions la capacité de conclure des traités internationaux appartient aux organisations internationales sur

<sup>19)</sup> V. Zemanek, *Das Vertragsrecht der Internationalen Organisationen*, Wien 1957, p. 43.

<sup>20)</sup> V. Bowett, *The Law of International Institutions*, p. 278.



la base d'une règle du droit international coutumier, sur les règles générales du droit international.<sup>21)</sup>

Le raisonnement pour cette conclusion n'est pas persuasif. En effet, il est tout-à-fait évident que p. ex. si le Conseil de l'entr'aide économique mutuelle peut d'après son statut lier et maintenir des relations avec les organisations économiques et avec d'autres organisations internationales on doit reconnaître au Conseil le pouvoir de conclure des accords avec ces organisations si dans les circonstances données de tels accords sont utiles ou nécessaires pour réalisation des dispositions du statut. Cette thèse est confirmée au cas de l'ONU par l'Avis consultatif précité qui a déclaré que l'Organisation doit être considérée d'avoir les pouvoirs qui non prévus expressément par la Charte mais étant essentiels pour l'exécution de ses devoirs ont été conférés à elle par une implication nécessaire.<sup>22)</sup>

La source de ces pouvoirs n'est pas, d'après notre opinion, une règle du droit coutumier, mais l'acte constitutif de l'organisation. Si l'on admettait la règle du droit coutumier étant la source de la capacité de l'organisation de conclure des traités, toutes les organisations auraient une capacité similaire.<sup>23)</sup> Mais les auteurs exprimant cette opinion admettent que cette capacité est limitée. D'après une opinion les limites de cette capacité dépendent des conditions possibles lesquelles une telle règle coutumière impose aux types différents des organisations,<sup>24)</sup> formulation indéfinie d'après notre opinion. D'après une autre opinion les traités des organisations internationales doivent avoir une certaine relevance pour leurs buts et fonctions. Quand on entre le champ des limites de cette capacité les dispositions constitutionnelles et la théorie d'implied power deviennent importantes.<sup>25)</sup> D'après cette opinion alors l'acte constitutif impose les limites de la capacité de conclure des traités dont la source n'est pas cet acte mais une règle coutumière. Cette distinction ne nous semble pas fondée, l'acte constitutif comme règle du droit international étant la source suffisante pour cette capacité lui — même soit par ses dispositions expresses soit implicitement incluses.

### III. L'ÉLABORATION ET CONCLUSION DES CONVENTIONS ET ACCORDS INTERNATIONAUX DES ORGANISATIONS INTERNATIONALES

#### Les organes compétents pour conclure des conventions et accords

Le droit international ne contient pas de règles qui destinent expressément quels organes des Etats sont compétents pour conclure des traités;

<sup>21)</sup> Chiu, op. cit., p. 29, 210, 211; Schneider, op. cit., p. 136.

<sup>22)</sup> ICJ Recueil 1949, Réparations pour dommages subis au service de l'ONU.

<sup>23)</sup> Schneider, op. cit., p. 136.

<sup>24)</sup> Schneider, op. cit., p. 136.

<sup>25)</sup> Chiu, op. cit., p. 211.



cela dépend du droit interne, constitutionnel de chaque Etat. Quant aux organisations internationales, on ne trouve pas dans le droit international une règle statuant quel organe de l'organisation est compétent d'exprimer la volonté de l'organisation par laquelle l'organisation peut être liée par un accord.<sup>26)</sup>

Quant aux Etats le droit international laisse au droit interne de décider par quels organes l'Etat exprime sa volonté dans les relations contractuelles internationales. Dans le cas des organisations internationales on trouve une situation différente. En absence d'une réglementation dans les règles générales du droit international ce sont les dispositions du statut ou constitution de l'organisation qui peuvent régler cette question. Ces dispositions ne font pas partie d'un droit interne comme dans le cas d'Etat mais d'un traité international. La non-observance de ces règles touche ainsi directement la validité internationale de l'accord donné.<sup>27)</sup>

Comme exemple d'une règle concernant cette question on peut citer l'art. 63 de la Charte de l'ONU d'après lequel „le Conseil économique et social peut conclure avec toute Institution visée à l'art. 57 des accords fixant les conditions dans lesquelles cette institution sera reliée à l'Organisation“, mais „ces accords sont soumis à l'approbation de l'Assemblée générale“. Cette disposition distingue entre l'organe qui est chargé avec l'élaboration de l'accord, c'est-à-dire avec la négociation, rédaction et signature et entre l'organe qui est compétent d'exprimer la volonté de l'organisation d'être liée par l'accord, dont résolution est nécessaire pour que l'accord entre en vigueur. On distingue ici la négociation de la conclusion de l'accord.<sup>28)</sup>

Dans la pratique, le Conseil économique et social ne mène pas lui-même les négociations mais il constitue un comité spécial chargé avec la négociation. Les textes qui sont ainsi préparés et convenus par ce comité spécial avec l'autre partie sont dans chaque cas approuvés par une résolution du Conseil économique et social qui recommande à l'Assemblée générale d'accepter l'accord.<sup>29)</sup>

L'art. 228 du Traité de Rome instituant la Communauté économique européenne dispose que „dans le cas où les dispositions du présent traité prévoient la conclusion d'accords entre la Communauté et un ou plusieurs Etats ou une organisation internationale, ces accords sont négociés par la Commission. Sous réserve des compétences reconnues à la Commission dans ce domaine, ils sont conclus par le Conseil, après consultation de l'Assemblée dans les cas prévus au présent traité“.

Ce texte fait une distinction très claire entre la négociation et la conclusion de l'accord dont on parlera plus loin.

<sup>26)</sup> Dettner, *The Organs of International Organizations Exercising their Treaty-making Power*, *British Year Book of International Law*, 1962, p. 421.

<sup>27)</sup> Zemanek, *op. cit.*, p. 63.

<sup>28)</sup> Dupuy, *op. cit.*, p. 493; Zemanek, *op. cit.*, p. 67.

<sup>29)</sup> Zemanek, *op. cit.*, p. 67.



L'organe qui est d'après le statut compétent de lier l'organisation en concluant l'accord n'est pas souvent l'assemblée générale ou l'organe analogue de l'organisation. Ce peut être aussi un autre organe, comme p. ex. d'après l'art. 43 de la Charte de l'ONU c'est le Conseil de sécurité qui est compétent de conclure avec les Etats membres des accords concernant les contingents militaires.

Le pouvoir de conclure des conventions et accords peut être aussi divisé entre plusieurs organes de l'organisation d'après leur compétence statutaire. On peut citer pour exemple l'art. 6 du traité de la C.E.C.A. d'après lequel la Communauté est représentée par ses institutions chacune dans le cadre de ses attributions.

Dans certains cas l'accord conclu par l'organisation internationale destine expressément l'organe de l'organisation qui est compétent de conclure des accords ou arrangements nécessaires pour sa réalisation, p. ex. le secrétaire général de l'organisation.

Dans le cas de beaucoup d'organisations internationales on ne trouve aucune disposition dans leurs statuts concernant la conclusion des accords et mentionnant les organes de l'organisation compétents pour la conclusion. Dans le silence des statuts ou constitutions c'est la pratique qui doit dégager des procédés adéquats et qui a conduit à diverses solutions. On peut supposer que le droit d'engager l'organisation par un accord appartient en premier lieu à l'assemblée générale ou plénière ou l'organe analogue de l'organisation.<sup>30)</sup>

On peut aussi accepter que cette assemblée plénière peut dans des cas singuliers charger par sa résolution un autre organe permanent ou un comité spécial ou ad hoc de conclure un accord et se réserver ou non le droit d'approuver un tel accord.

Une autre situation est donnée dans les organisations superétatiques. On peut ici confier la compétence d'engager l'organisation à un organe qui n'est pas composé — comme est le cas des assemblées plénières d'autres organisations — de délégués gouvernementaux. Tel est le cas dans la C.E.C.A. où on a admis que c'est la Haute Autorité qui passe les accords et joue un rôle déterminant dans les relations internationales de la Communauté.<sup>31)</sup>

Dans d'autres organisations une telle pratique se développe qu'on peut parler que le pouvoir de conclure des traités appartient à l'organe le plus puissant qui ne doit pas être nécessairement l'organe plénier. Dans la International Civil Aviation Organization le Conseil de ICAO est l'organe le plus puissant qui possède une compétence plus large que l'organe plé-

<sup>30)</sup> Dupuy, op. cit., p. 492; Brierly, Rapport sur les traités, Doc. A/CN.23, p. 2, 27, 28; Detter, *The Organs of International Organizations Exercising their Treaty-making Power*, B.Y.I.L., 1962, p. 421.

<sup>31)</sup> Dupuy, op. cit., p. 492; Mme Bastide, *Cours de Droit International Public*, Paris 1965-1966, p. 151.



nier composé de représentants de tous les Etats membres. C'est ce Conseil qui est investi avec la capacité de conclure des traités.<sup>32)</sup>

La tendance qui même dans les organisations interétatiques mène à la conclusion des accords en forme simplifiée est marquée par l'importance croissante des secrétaires généraux ou chefs d'administration des organisations qui à cause de sa compétence technique et permanence sont délégués du pouvoir de conclure des traités.<sup>33)</sup>

Il faut mentionner que comme partie de l'accord il faut considérer l'organisation même si dans l'accord un certain organe est indiqué comme partie.<sup>34)</sup>

### Le procédé de l'élaboration et entrée en vigueur

Comme on ne trouve pas parmi les règles générales de droit international des règles touchant les activités des organisations internationales dans le domaine des traités internationaux on est incliné pour la similitude des problèmes touchés de tirer une certaine analogie de l'activité contractuelle des Etats.<sup>35)</sup>

A l'occasion des textes de l'art. 63 de la Charte de l'ONU et l'art. 228 du Traité de Rome on a mentionné déjà la distinction faite par ces textes entre la négociation et la conclusion de l'accord.

Il s'agit de deux phases de la procédure de l'élaboration de l'accord: la négociation comprend l'élaboration du texte et son authentification qui se fait normalement par la signature tandis que la conclusion est l'expression finale de la volonté des parties, l'acte juridique final engageant définitivement la partie de l'accord.<sup>36)</sup>

Cet acte peut consister p. ex. dans l'approbation de l'accord par Assemblée générale comme dans le cas de l'art. 63 de la Charte. Mais dans d'autres cas cet acte peut consister aussi dans la signature de l'accord si les négociations sont finies par la signature et les parties sont par elle définitivement liées. Dans ce cas le rôle de la signature, en tant que procédé d'authentification du texte, se confond avec l'autre rôle, en tant que procédé par lequel est exprimé le consentement définitif à être lié par un accord et duquel l'engagement définitif résulte.

On a déjà mentionné que dans les cas où la compétence pour la négociation appartient à un organe collectif on désigne pour la négociation un petit groupe, un comité spécial qui prépare les textes avec l'autre

<sup>32)</sup> Detter, op. cit., p. 426.

<sup>33)</sup> Dupuy, op. cit., p. 493; Schneider, op. cit., p. 61.

<sup>34)</sup> Schneider, op. cit., p. 61; Dupuy, op. cit., p. 500.

<sup>35)</sup> Chiu, op. cit., p. 211.

<sup>36)</sup> Pescatore, Les relations extérieures des Communautés européennes, Contribution à la doctrine de la personnalité des organisations internationales, Recueil des Cours, II, 1961, p. 115.



partie. Dans le cas de la compétence de l'organe collectif on a signalé des difficultés lorsque cet organe est composé de délégués des Etats à raison de la double qualité de ces délégués, de représentants de l'Etat, et de membres d'un organe international.<sup>37)</sup>

Dans les cas où un organe administratif individuel, comme secrétaire général ou chef de l'administration, est compétent pour conclure l'accord de l'organisation, il mène lui — même soit personnellement soit par un ou plusieurs plénipotentiaires les négociations et signe l'accord. Il arrive aussi que le rôle de l'organe administratif, secrétaire général est seulement de négocier tandis que la signature appartient à un autre organe, comme dans le cadre de l'O.A.C.I. au Président du Conseil.<sup>38)</sup>

Les pleins pouvoirs peuvent être remplacés par une résolution de l'organe compétent qui autorise les négociateurs d'élaborer et de signer l'accord.

L'entrée en vigueur de l'accord peut se dérouler dans formes différentes. Il est possible qu'un procédé analogue à la ratification a lieu quand le texte après la signature est soumis à l'approbation de l'assemblée plénière ou générale et après cela l'échange des notifications sur cette approbation a lieu. Si l'autre partie contractante est l'Etat il est possible que d'après ses dispositions constitutionnelles l'accord est soumis à la ratification et entre en vigueur par l'échange des lettres de ratification du côté de l'Etat et de notification sur approbation du côté de l'organisation. Le terme de ratification est employé rarement dans le cas d'une organisation internationale, ce terme restant réservé à une approbation formelle des traités conclus par Etats.<sup>39)</sup> Un échange des notes notifiant l'approbation de l'accord du côté de chaque partie contractante est aussi possible. Dans les cas des accords dont les deux parties sont organisations internationales, l'entrée en vigueur peut avoir lieu par acceptation des résolutions sur ce point dans le sein de chaque organisation. Finalement l'entrée en vigueur est possible du moment de la signature de l'accord.

On voit alors que dans le cas des accords des organisations internationales comme dans la pratique entre Etats on peut distinguer entre accords à procédure complexe quand une approbation de l'organe compétent (comme assemblée plénière) est nécessaire après la signature pour créer l'engagement définitif et accords en procédure sommaire quand cet engagement résulte de la seule signature. Ceux-ci peuvent être conclus dans la forme d'un traité formel ou en forme simplifiée par échange des lettres.

## L'enregistrement

L'art. 102 de la Charte de l'ONU prévoit l'enregistrement des traités et accords internationaux conclus par un membre de l'ONU. D'après cette

<sup>37)</sup> Mme Bastide, *op. cit.*, p. 151.

<sup>38)</sup> Mme Bastide, *op. cit.*, p. 152.

<sup>39)</sup> Dupuy, *op. cit.*, p. 502; Schneider, *op. cit.*, p. 54.



règle il faut enregistrer chaque accord international dont au moins une des parties contractantes est un Etat membre de l'ONU. Il n'est pas assez clair qui peut demander l'enregistrement, si l'Etat qui est partie ou si aussi l'organisation internationale. L'Assemblée générale de l'ONU a accepté un règlement pour réalisation de l'art. 102 [Res. 97 (I) du 14 déc. 1946] qui dans son art. 1, al. 3 statue que l'enregistrement peut être effectué par chaque partie. Pour les accords entre les Etats membres et l'ONU est prévu par art. 4, al. 1, lit. a) de ce règlement un enregistrement ex officio.

Les autres accords des organisations internationales, p. ex. entre les organisations et Etats qui ne sont pas membres de l'ONU, peuvent être d'après art. 10, lit. a) dudit règlement déposés auprès du Secrétariat et publiés par lui mais il ne s'agit pas d'enregistrement obligatoire d'après l'art. 102. Ce procédé est accessible seulement à l'ONU et ses institutions spécialisées. Les organisations internationales au dehors de l'ONU peuvent déposer de cette manière seulement les accords conclus avec l'ONU ou les institutions spécialisées.

L'obligation de faire enregistrer les traités et accords existe seulement pour les accords entre un Etat membre de l'ONU et une organisation internationale et cette obligation appartient seulement à l'Etat.

#### IV. CLASSIFICATION DES CONVENTIONS ET ACCORDS DES ORGANISATIONS INTERNATIONALES

##### Les critères pour la classification

De la quantité des organisations internationales et de la variété des tâches qui leur sont confiées résulte que le grand nombre des traités, conventions et accords conclus par elles est très différent quant à leur contenu et sujets qui sont parties de tels traités, conventions et accords. Pour un traitement des problèmes liés avec cette forme de l'activité des organisations internationales une certaine classification de ces traités, accords et conventions est nécessaire. La question se pose d'après quels critères de procéder pour faire une telle classification.

Les conventions et accords dont une partie est l'organisation internationale peuvent être conclus, comme nous avons déjà dit, avec les Etats, avec d'autres organisations internationales et aussi avec les sujets qui ne sont ni Etats ni une organisation internationale. Les Etats et organisations internationales sont sujets de droit international, possèdent une personnalité internationale qui n'appartient pas aux autres sujets qui peuvent contracter avec une organisation internationale.

Un des critères pour faire une division entre les conventions et accords conclus par organisations internationales peut être la qualité juridique de l'autre partie contractante: on peut grouper ces conventions et accords en deux groupes: ceux conclus avec un autre sujet de droit international et ceux dont l'autre partie ne possède pas la personnalité internationale.



Une autre division des conventions et accords conclus par des organisations internationales peut se baser sur les fonctions d'un tel acte juridique. On a déjà dit que les organisations internationales concluent des traités et accords pour réaliser leurs tâches qui leur ont été confiées dans leurs statuts et constitutions. Les conventions et accords conclus en réalisation de tels buts statutaires de l'organisation peuvent former un groupe. Mais pour pouvoir commencer à réaliser sa mission et pour pouvoir l'exercer sans difficultés l'organisation internationale doit arranger les conditions nécessaires pour son existence et activité, p. ex. acheter des immeubles pour son siège, employer des fonctionnaires, assurer pour l'organisation et ses fonctionnaires les immunités pour l'exercice ininterrompu de leur travail, entrer en transactions financières pour améliorer sa situation financière.<sup>40)</sup> On peut ainsi faire une distinction entre les conventions et accords qui ont été conclus pour créer les conditions pour le travail de l'organisation et ceux qui ont été conclus aux fins de réalisation des tâches de l'organisation d'après son statut. Dans les deux cas l'autre partie contractante peut être Etat ou une autre organisation internationale mais aussi un autre sujet, c'est-à-dire une personne morale ou physique privée.

Dans cette connexité il faut mentionner encore une distinction qui est faite quand on traite les questions des traités et organisations internationales. On distingue les traités conclus au nom de l'organisation et les traités préparés par l'organisation dont conclusion est faite dans le cadre de l'organisation ou sous ses auspices.<sup>41)</sup> Ces traités sont souvent d'une très grande importance, on peut nommer les conventions élaborées et adoptées dans le cadre de l'ONU, mais il ne s'agit pas de traités conclus par l'organisation. Les parties de tels traités sont les Etats qui sont titulaires des droits et obligations conventionnelles. Seulement les traités et accords conclus par organisation internationale en son propre nom qui obligent l'organisation elle-même et non les Etats membres sont l'expression de la capacité de l'organisation de conclure des traités. Cette distinction est de même importante pour l'application des dispositions du Projet d'articles sur le droit des traités. Tandis que les accords conclus par les organisations internationales n'entrent pas dans le cadre des articles parce qu'il s'agit d'accords conclus par un autre sujet du droit international que l'Etat (art. 3 du Projet), les accords rédigés et adoptés au sein d'une organisation internationale sont touchés par les dispositions du Projet quoique seulement dans la mesure qu'ils ne sont pas subordonnés aux règles d'une organisation internationale (art. 4).

On peut aussi mentionner d'autres classifications. D'après celle de M. Zemanek on distingue entre les accords constitutionnels (die konstitu-

<sup>40)</sup> Cf. la division de l'activité des organisations internationales en „primary acts“ et „operative acts“ par Detter, *Law Making by International Organizations*, Stockholm 1965, p. 42 s. et 154 s.

<sup>41)</sup> Detter, op. cit., p. 155 s. et 170 s.; Lachs, *Współczesne organizacje międzynarodowe i rozwój prawa międzynarodowego*, Państwo i Prawo, XVIII, 1963, p. 830.



tionellen Verträge), les accords institutionnels (die institutionellen Verträge) et les accords fonctionnels (die funktionellen Verträge). Les accords constitutionnels complètent le droit constitutionnel des organisations internationales. Ce sont les traités entre les organisations internationales. Leur but est de limiter les compétences des organisations internationales et de coordonner leur activité. Les accords institutionnels forment la base légale pour le fonctionnement de l'organisation sur le territoire des Etats. Parce que les organisations internationales exercent leur activité sur le territoire des Etats, il est nécessaire de créer les conditions pour cela en leur donnant des privilèges et immunités. Ces accords sont conclus avec les Etats. Les accords fonctionnels sont conclus par l'organisation pour exercer ses fonctions, pour remplir ses buts. Ces accords sont immédiatement nécessaires pour la réalisation des devoirs de l'organisation et ils sont conclus avec les Etats ou avec d'autres organisations internationales.<sup>42)</sup>

D'après notre opinion les accords constitutionnels peuvent être classés soit parmi les accords conclus pour créer les conditions nécessaires pour le travail de l'organisation de même comme les accords institutionnels soit parmi les accords conclus aux fins de réalisation des tâches de l'organisation d'après leur caractère et statut.

Une autre division des accords conclus par organisations internationales est donnée par M. Lachs qui distingue entre les accords concernant le siège des organisations et leurs immunités qui sont d'un caractère typique et forment un groupe nombreux. Une autre catégorie forment les accords concernant les formes et domaines de coopération entre les organisations internationales. Leurs parties sont seulement les organisations internationales. Une troisième catégorie sont les accords entre organisations internationales et les Etats par lesquels les Etats s'obligent d'assurer à l'organisation les conditions pour la réalisation de ses fonctions.<sup>43)</sup>

### Les conventions et accords conclus pour créer les conditions pour l'exercice de l'activité des organisations internationales

Parmi les conventions conclues pour garantir les conditions nécessaires et utiles pour l'exercice de l'activité des organisations internationales un nombre assez important occupent, comme déjà mentionné, les conventions concernant les questions de siège de l'organisation, des privilèges et immunités de l'organisation et de ses fonctionnaires. Souvent les constitutions des organisations prévoient dans leurs articles que l'organisation et ses fonctionnaires jouissent sur le territoire des Etats membres des privilèges et immunités qui sont nécessaires pour l'exercice des fonctions

<sup>42)</sup> Zemanek, op. cit., p. 48-52.

<sup>43)</sup> Lachs, op. cit., p. 830-832.



et pour la réalisation des buts fixés dans le statut.<sup>44)</sup> De telles provisions n'excluent pas qu'une convention spéciale concernant les privilèges et immunités ou la capacité juridique de l'organisation soit encore conclue, la conclusion d'une convention spéciale est dans certains cas prévue par la constitution. Mais il est possible qu'une telle convention spéciale est conclue entre les Etats membres comme parties contractantes, l'organisation même n'étant pas partie de cette convention. Dans d'autres cas l'organisation internationale est vraiment partie d'une telle convention, p. ex. dans le cas des privilèges et immunités de l'ONU qui a aussi conclu une convention de siège de l'Organisation avec les Etats-Unis.

Un autre type des conventions de cette catégorie concerne les questions du service postal pour l'organisation, p. ex. un accord conclu entre le Secrétaire Général de l'ONU et Etats — Unis du 28 mars 1951, un accord postal entre ONU et la Suisse, entre l'Organisation Internationale du Travail et la Suisse, entre l'Union Postale Universelle et la Suisse. Un accord a été aussi conclu entre l'ONU et la Suisse concernant le transfer aux Nations Unies du droit à l'usage de certaines fréquences qui étaient usées par la Société des Nations pour ses services de radio.

Les conventions de cette catégorie sont aussi les conventions concernant la coopération entre différentes organisations internationales. Le but de ces conventions est de coordonner les efforts des organisations. Elles peuvent avoir pour objet la coopération dans la plus large mesure mais aussi un objet concret spécial ou une fonction singulière. D'après Prof. Dupuy plus que deux cents de tels arrangements ont été conclus.<sup>45)</sup>

Un autre groupe des conventions de cette catégorie sont les conventions et accords concernant les questions de finances et de patrimoine. On peut citer l'arrangement signé à Lake Success le 23 mars 1948 entre l'ONU et les Etats-Unis d'après lequel les Etats-Unis ont prêté à l'ONU une somme pour établir et aménager l'édifice de son siège.

Les contrats de travail entre les organisations internationales et leurs employés relèvent aussi de cette catégorie.

#### Conventions et accords conclus dans le cadre de réalisation des buts de l'organisation d'après son statut

La deuxième catégorie des conventions et accords des organisations internationales comprend, comme déjà dit, ceux qui sont conclus dans le cadre de réalisation des buts de l'organisation d'après son statut. La ligne entre les deux catégories n'est pas toujours claire. P. ex. les arrangements de caractère financier peuvent avoir pour but d'améliorer la situation financière de l'organisation mais les accords conclus par la Banque

<sup>44)</sup> p. ex. l'art. XIII du Statut du Conseil de l'entr'aide économique mutuelle.

<sup>45)</sup> Dupuy, op. cit., p. 489.



Internationale pour la Reconstruction et Développement avec un Etat concernant un prêt financier à cet Etat tombent sans doute dans la deuxième catégorie.

Parmi les conventions de cette catégorie on peut énumérer les conventions sur l'assistance technique conclues par l'ONU, les institutions spécialisées et autres organisations avec les Etats qui réalisent différents programmes de l'assistance technique.

Les accords conclus par les banques internationales (BIRD) et autres institutions financières forment une partie importante de cette catégorie.

On doit signaler les opinions que les conventions et accords de cette catégorie ne sont pas si fréquents et que l'activité principale des organisations internationales se manifeste en acceptant des recommandations et en élaborant les conventions qui sont conclues par Etats dans le cadre de l'organisation ou sous ses auspices et que les conventions et accords de première catégorie sont prépondérants.<sup>46)</sup>

#### Division des conventions et accords d'après la qualité juridique de l'autre partie contractante. Question de droit applicable

Une autre division des conventions et accords conclus par organisations internationales consiste en discernant ceux qui ont été conclus avec les Etats et autres organisations internationales, c'est-à-dire sujets de droit international, et ceux conclus avec autres personnes morales ou physiques. Le classement d'une convention ou accord dans une de ces catégories a l'importance pour le système juridique qui régit la convention ou l'accord.<sup>47)</sup>

On peut rappeler deux thèses qui correspondent à la doctrine classique. Quant aux traités et conventions entre Etats ou personnes internationales, elles sont régies, en général, par le droit international public.<sup>48)</sup> Un autre principe relevant pour nous peut être trouvé dans le jugement de la Cour Permanente de Justice Internationale dans le cas des emprunts serbes et brésiliens d'après qui un contrat qui n'est pas contrat entre Etats dans leur capacité de sujets de droit international est basé sur le droit national d'un pays.<sup>49)</sup>

On pourrait avoir l'impression qu'il suffit de dériver de cette thèse la conclusion que les conventions et accords conclus par les organisations

<sup>46)</sup> Detter, op. cit., p. 170.

<sup>47)</sup> V. Zemanek, op. cit., p. 54, 55: „Es kann keineswegs geleugnet werden, dass die Subjektsqualität der Vertragsparteien das entscheidende Kriterium für die Qualifizierung eines Vertrages ist... Dass die Rechtssubjektseigenschaft für das den Vertrag beherrschende Recht massgebend ist, kann also nicht bestritten werden...“

<sup>48)</sup> Mann, *The Proper Law of Contracts Concluded by International Persons*, *British Year Book of International Law*, 1959, p. 34.

<sup>49)</sup> 1929, Series A, 20/21, p. 41, 42.



internationales avec autres organisations internationales ou Etats sont régis par le droit international parce qu'il s'agit de deux sujets de droit international et que les accords conclus par les organisations internationales avec d'autres sujets qui n'ont pas la personnalité internationale sont régis par quelque droit national et que c'est la question de la règle de conflit compétente pour désigner le droit national applicable.

Mais le développement de la doctrine, les opinions des auteurs et la pratique internationale montre qu'une telle conclusion quoique claire n'est pas incontestable.

F. A. Mann dans ses travaux<sup>50)</sup> affirme qu'il y a de contrats entre les personnes internationales qui sont subordonnés à un droit national et d'autre côté qu'il y a de contrats entre les personnes internationales et les personnes privées qui sont subordonnés au droit international.

La possibilité qu'un accord entre deux Etats soit régi par un droit national peut être interprétée en lisant l'art. 2 paragraphe 1 a) du Projet d'Articles sur le droit des traités. Cette disposition limite le champ d'application du Projet et considère comme traités les accords entre Etats, en forme écrite, qui sont régis par le droit international. On peut argumenter a contrario qu'ils peuvent exister entre les Etats des accords qui ne sont pas régis par le droit international. Cette interprétation est confirmée dans le commentaire à l'art. 2 du Projet dans le rapport de la Commission du droit international sur les travaux de sa 18<sup>ème</sup> session.

On doit admettre que les personnes internationales ont la pleine liberté de choisir un droit applicable pour leur accord et de faire ce choix soit expressément soit *per facta concludentia*.<sup>51)</sup> Une telle subordination de l'accord entre deux personnes internationales à un droit national de certain pays peut faciliter la position des parties et leur assurer une connaissance précise de leurs droits et obligations spécialement dans le cas quand l'objet de l'accord n'est pas réglé dans le système de droit international. Les auteurs qui s'occupent avec le „droit international commercial“ (commercial law of nations, „international private law“) dont règles peuvent régir les questions qui ne sont pas règlementées dans le système actuel du droit international public admettent que ce système est au commencement de son développement, *in statu nascendi*, et qu'on peut parler plutôt de certaines règles que d'un système détaillé.<sup>52)</sup>

On peut alors parler d'une „nationalisation“ de l'accord entre deux personnes internationales, nationalisation qui est faite par leur expression de volonté, par leur choix. Mais on peut poser la question sur quel système juridique leur pouvoir de faire ce choix se base. Il est très difficile de

<sup>50)</sup> The Law Governing State Contracts, BYIL, 21, 1944, p. 11 s. et The Proper Law of Contracts..., p. 34 s.

<sup>51)</sup> Mann, The Proper Law..., p. 34, 40; Broches, International Legal Aspects of the Operations of the World Bank, Recueil des Cours, 1959 — III, p. 339.

<sup>52)</sup> Mann, Reflections on a Commercial Law of Nations, BYIL, 1957, p. 20 s.; Detter, op. cit., p. 184, 185.



répondre que ce pouvoir est donné par le droit choisi, cela mènerait à un *circulus vitiosus*. Il nous semble logique que le point de départ pour cette nationalisation, le pouvoir des personnes internationales de choisir un système juridique national se base sur le droit dont elles sont sujets, alors le droit international. Cette conclusion a une conséquence pratique que la question de validité de leur choix, de leur volonté mutuelle concordante est à résoudre non d'après les règles de droit national choisi mais d'après les principes de droit international.

Il est possible de dire qu'en raison de la nature même des parties contractantes un accord entre deux sujets de droit international est nécessairement soumis au droit international, du moins en première analyse.<sup>53)</sup>

La question de droit applicable aux accords des organisations internationales avec les personnes morales et physiques privées est encore plus compliquée. On a déjà cité le principe énoncé par la Cour Permanente de Justice Internationale que chaque contrat qui n'est pas conclu entre Etats comme sujets de droit international doit être régi par le droit national d'un pays. Le droit national applicable résulte en premier lieu de la volonté des parties contractantes. Mais à défaut de manifestation de cette volonté il faut appliquer la règle de conflit. Etant donné que chaque droit national contient ses propres règles de conflit la complexité du problème de droit applicable est évidente.

Si l'on prend en considération que les accords des organisations internationales avec les personnes subordonnées à un droit national sont aussi conclus pour réalisation des tâches de l'organisation, pour satisfaire les besoins de la vie internationale la tendance dans la théorie et pratique tentant à isoler ces accords de l'influence de quelque droit national est naturelle et correspond aux besoins d'une coopération sur le plan international.

A ce propos on peut rappeler la théorie de Verdross qui parle des accords quasi-internationaux entre les personnes internationales et privées qui créent un nouveau système légal établi par la volonté concordante des parties, une *lex contractus* régissant en détail les relations entre les parties.<sup>54)</sup>

Cette idée a été prononcée beaucoup d'années plus tôt par un tribunal français qui a déclaré qu'un Etat contractant avec un ressortissant étranger est libre de contracter d'après son propre droit ou d'après un droit étranger ou de créer „par la convention une loi particulière destinée spécialement à régir le contrat...“.<sup>55)</sup>

<sup>53)</sup> Pour les accords entre Etats cf. le commentaire à l'art. 2 du Projet d'articles sur le droit des traités, par. 6 dans le rapport de la Commission du droit international sur les travaux de sa 18<sup>ème</sup> session.

<sup>54)</sup> Verdross, *Protection of Private Property under Quasi-International Agreements*, 4 *Nederlands Tijdschrift vor. Int. Recht*, 355 (1959), p. 358.

<sup>55)</sup> Trib. civ. Seine, 3. 3. 1875, *Sirey* 1877, 2. 25. dans *Etat Ottoman v. Comptoir d'Escompte*.



Une objection très grave a été dirigée contre la théorie de Verdross par F. A. Mann. La reconnaissance de possibilité des parties de créer un système juridique particulier signifierait que les parties peuvent créer un système qui est supérieur non seulement aux droits nationaux mais aussi au droit international. Ainsi les parties peuvent établir les relations qui d'après les circonstances pourraient être contraires aux principes fondamentaux de la justice internationale.<sup>56)</sup>

On peut assurer les mêmes effets, c'est-à-dire isoler l'accord de l'influence d'un droit national, par faire régir l'accord de l'organisation avec une personne privée par le droit international. F. A. Mann défend l'idée qu'un tel accord dont seulement une partie est personne internationale peut être régi par le droit international.<sup>57)</sup>

On peut être d'accord avec lui que les parties d'un tel accord ont la liberté de choisir le droit applicable, y compris le droit international. Mais il reste à répondre de quel droit la personne privée dérive le pouvoir de faire le choix du droit applicable, y compris le droit international. Elle ne peut pas le dériver du droit international dont elle n'est pas sujet. Il nous semble que cette faculté doit lui être assurée par le droit national qui est son statut personnel. On peut admettre que si la nature et les besoins spécifiques des relations économiques internationales ont mené en général tous les Etats à permettre leurs sujets de choisir les différents systèmes juridiques nationaux pour la réglementation de leurs relations aucune raison n'existe pour limiter cette possibilité de choix seulement au choix d'un droit national.

Des exemples pour la tendance d'isoler un accord de l'influence des droits nationaux représentent les accords de la BIRD avec les personnes autres que les Etats concernant les prêts fournis à ces personnes.<sup>58)</sup>

## V. LES CONVENTIONS DES ORGANISATIONS INTERNATIONALES ET LE PROJET D'ARTICLES SUR LE DROIT DES TRAITÉS

Finalement, il faut traiter aussi les problèmes des conventions et accords des organisations internationales en relation avec le Projet d'articles sur le droit des traités préparé par la Commission du droit international. Cette relation est exprimée dans les articles 1, 2 paragraphe 1 a) et 3 du Projet. D'après ces dispositions le champ d'application du Projet est limité seulement aux accords conclus par les Etats et l'art. 3 statue expressément que le Projet ne se réfère pas aux accords internationaux conclus entre des Etats et d'autres sujets du droit international et entre ces autres sujets du droit international.

<sup>56)</sup> Mann, *The Proper Law* ..., p. 49, 50.

<sup>57)</sup> Mann, *The Proper Law* ..., p. 43.

<sup>58)</sup> Delaume, *The Proper Law of Loans Concluded by International Persons, A Restatement and a Forecast*, *The American Journal of International Law*, Vol. 56, 1962, p. 63 s.; cf. *Loan Regulations No. 4*, sec. 7.01.



En outre, l'importance de l'art. 3 consiste dans le fait qu'il en résulte la reconnaissance d'autres sujets de droit international que les Etats et la reconnaissance de leur capacité de conclure des accords internationaux.

Enfin, conformément à cet article disposant que le fait que les articles ne se réfèrent pas à la catégorie sus — mentionnée des accords internationaux ne porte pas atteinte à leur valeur juridique „ni à l'application à ces accords de l'une des règles énoncées dans les présents articles à laquelle ils seraient soumis indépendamment de ces derniers“, on peut argumenter que dans les cas quand les articles sur le droit des traités contiennent des dispositions qui codifient le droit coutumier et qui peuvent être usées dans les situations spéciales des accords des organisations internationales subordonnés au droit international on peut les appliquer dans ces cas.

L'art. 4 du Projet est relevant pour les traités constituant une organisation internationale et les traités qui ont été adoptés au sein d'une organisation internationale. Dans le dernier cas il s'agit de traités dont parties sont les Etats, non les organisations internationales.

Une question douteuse est provoquée dans le cas d'un traité conclu entre plusieurs parties dont une est l'organisation internationale et autres sont les Etats. D'après notre opinion, il résulte du sens et du texte littéral des articles 1, 2 par. 1) et 3 que dans un tel cas l'application du Projet est exclue.

Les opinions des gouvernements sur le fait que le Projet ne s'applique pas aux traités des organisations internationales sont partagées en deux groupes: l'un est d'accord et considère comme prudent de rester sur la base solide et d'élargir la codification plus tard et l'autre considère cette situation comme regrettable étant donné le nombre croissant de ces traités et d'après quelques gouvernements leur importance spéciale pour les pays sous-développés.<sup>59</sup>

En tous cas, il semble qu'un élargissement de la codification du droit des traités aux accords internationaux des organisations internationales soit recommandable et ce thème devrait représenter l'objet des travaux futurs des institutions internationales compétentes.

Pour un tel travail il serait utile de préciser dans un projet respectif des dispositions concernant quelques questions importantes.

Quant à la question de capacité des organisations internationales de conclure des traités on peut proposer une réglementation prenant pour base et limites de cette capacité les fonctions attribuées à l'organisation d'après le statut y compris les pouvoirs implicitement inclus comme nécessaires pour la réalisation des fonctions.

Quant aux organes compétents pour conclure des accords internationaux de l'organisation internationale on pourrait statuer, pour le cas d'absence d'une disposition y relative dans le statut, une présomption en faveur de l'organe plénier de l'organisation.

<sup>59</sup>) Cf. les commentaires et observations sur le projet, Doc. A/CONF. 39/5 (Vol. I).



La codification devrait être limitée aux accords internationaux des organisations internationales, régis par le droit international, à distinction de ceux qui sont régis par un droit national choisi par les parties et de ceux lesquels l'organisation internationale a conclus avec une autre personne qui n'est pas sujet du droit international.

**Les conventions et accords conclus par des organisations  
internationales (Smlouvy a dohody uzavírané  
mezinárodními organizacemi)**

RESUME

V současných mezinárodních vztazích mají značný význam mezinárodní organizace. Jejich činnost vyvolává některé právní problémy, mezi nimiž zvláště významnými jsou problémy způsobené tím, že mezinárodní organizace při výkonu své činnosti uzavírají smlouvy, jejichž počet stále vzrůstá.

Při rozboru právních otázek spojených s uzavíráním smluv mezinárodními organizacemi je třeba si nejdříve všimnout otázky pojmu mezinárodní organizace a její právní povahy. Mezinárodní organizace jsou poměrně novým jevem v mezinárodních vztazích a názory na jejich právní povahu prošly určitým vývojem. Podle našeho názoru je třeba vycházet z pojetí, které jako základní prvky právní povahy mezinárodní organizace zahrnuje její zřízení smlouvou mezi zakládajícími státy, vlastní statut a orgány, samostatnou osobnost odlišnou od členských států a mezinárodněprávní subjektivitu. Tato subjektivita není však na rozdíl od států subjektivitou originární, je odvozena z vůle členských států vyjádřené v zakládající smlouvě, je omezena funkcemi, které zakládající státy mezinárodní organizaci určily. Jako každá právnická osoba také mezinárodní organizace vyvozuje svou existenci z určitého právního řádu, u mezinárodní organizace zřízené smlouvou mezi státy je tímto právním řádem mezinárodní právo; proto právě je subjektem mezinárodního práva.

Jedním z projevů mezinárodněprávní subjektivity mezinárodní organizace je její způsobilost uzavírat mezinárodní smlouvy. Rozumíme jí způsobilost organizace stát se subjektem práv a závazků, které jsou jejími vlastními právy a závazky, nikoliv právy a závazky členských států, uzavíráním smluv, které organizace uzavírá vlastním jménem s jinými subjekty mezinárodního práva. Organizace může uzavírat i smlouvy se subjekty, které nemají mezinárodněprávní subjektivitu, a tyto smlouvy nejsou mezinárodními smlouvami.

Pokud jde o vztah mezi mezinárodněprávní subjektivitou organizace a způsobilostí uzavírat mezinárodní smlouvy, je mezinárodněprávní subjektivita organizace předpokladem této způsobilosti, která je významným příznakem mezinárodněprávní subjektivity. Přiznání mezinárodněprávní subjektivity však samo o sobě nestačí založit způsobilost uzavírat mezinárodní smlouvy. Tato způsobilost musí mít svůj základ buď ve výslovných ustanoveních statutu organizace, anebo musí z nich alespoň nutně vyplývat jsouc nezbytná k plnění úkolů, jež organizaci podle statutu přísluší. Podle toho nepokládáme za správný názor, že tato způsobilost přísluší organizaci na základě obvyčejového pravidla mezinárodního práva.

Právě tak jako mezinárodní právo neobsahuje ustanovení určující, které orgány státu jsou příslušné k uzavírání mezistátních smluv, a přenechává tuto otázku úpravě vnitřního práva každého státu, není v obecném mezinárodním právu ani ustanovení o orgánech, které za mezinárodní organizaci sjednávají smlouvy. Tato otázka bude tak v první řadě upravena ve statutu mezinárodní organizace. Tato ustanovení v některých případech rozlišují mezi vypracováním smlouvy, tj. sjednáním smluvního textu s druhou stranou, popř. včetně ověření jeho autentičnosti podpisem, a uzavřením smlouvy, čímž se rozumí projevení vůle organizace být vázána smlouvou, a svěřují tyto fáze tvorby smlouvy různým orgánům organizace.



V jiných případech statut rozděluje pravomoc k sjednání smluv mezi více orgánů podle jejich statutem vymezené působnosti. V řadě případů statut organizace nemá žádné ustanovení o orgánech příslušných k sjednávání smluv. V takových případech praxe většinou předpokládá, že pravomoc k sjednání smluv přísluší plenárnímu shromáždění organizace nebo podobnému orgánu. Je možné, aby tento orgán pověřil sjednáním i uzavřením smlouvy jiný orgán, ať stálý či zřízený ad hoc, přičemž si může — avšak nemusí — vyhradit schválení smlouvy. Při sjednávání i uzavírání smluv se v praxi rovněž uplatňuje generální tajemník nebo obdobný funkcionář vedoucí správu organizace.

Uzavření smlouvy, tj. konečný právní úkon, který zavazuje organizaci, může spočívat zejména ve schválení smlouvy plenárním orgánem po sjednání smluvního textu a ověření jeho autentičnosti podpisem. Někdy však i podpis má vedle ověření textu smlouvy současně vyjadřovat konečný souhlas organizace být vázána smlouvou. Také k nabytí účinnosti smlouvy může dojít různým způsobem. Může se tak stát postupem, který je analogický výměně ratifikačních listin, kdy smlouva je schválena plenárním nebo jiným příslušným orgánem organizace a dojde k výměně notifikací o tomto schválení. Je-li smluvní stranou stát, může podle jeho ústavních předpisů smlouva podléhat ratifikaci a nabývá účinnosti výměnou ratifikační listiny ze strany státu a notifikace o schválení ze strany organizace. Výraz ratifikace se používá v případě mezinárodních organizací zřídka a vyhrazuje se pro formální schválení smlouvy uzavírané státem. Jsou-li oběma stranami mezinárodní organizace, může smlouva nabýt účinnosti i tak, že uvnitř každé organizace dojde ke schválení příslušného rozhodnutí o přijetí smlouvy. Konečně smlouva může nabýt účinnosti i okamžikem podpisu. Také v praxi mezinárodních organizací dochází k sjednávání a uzavírání mezinárodních smluv výměnou dopisů.

Povinnost registrace mezinárodních smluv podle čl. 102 Charty OSN se týká i mezinárodních smluv uzavíraných mezinárodními organizacemi, je-li jednou smluvní stranou členský stát OSN. Smlouvu může přihlásit k registraci každá strana, povinnost k tomu má však jen členský stát OSN. Smlouvy mezi OSN a jejími členskými státy se registrují ex officio.

Smlouvy, jež uzavírají mezinárodní organizace, je možno roztrždit nejvhodněji podle dvou kritérií. Jedním kritériem může být účel, který se uzavřením smlouvy sleduje, její funkce. Mezinárodní organizace uzavírají smlouvy, aby plnily úkoly, které pro ně vyplývají z jejich statutárních ustanovení. Smlouvy tohoto druhu mohou být zařazeny do jedné skupiny. Aby mezinárodní organizace mohla uskutečňovat poslání, pro které byla zřízena, je třeba vytvořit nezbytné podmínky pro výkon její činnosti, např. koupit nemovitosti pro její sídlo, zaměstnat pracovníky organizace, zajistit organizaci a jejím pracovníkům potřebné imunity, uzavírat finanční transakce k zlepšení finanční situace organizace atd. Tyto smlouvy můžeme zařazovat do druhé skupiny.

Druhým kritériem pro třídění smluv mezinárodních organizací může být právní povaha druhé smluvní strany. Mezinárodní organizace může uzavírat smlouvy s druhými mezinárodními organizacemi, se státy, a to jak svými členskými státy, tak i nečlenskými státy a konečně i s právníckými a fyzickými osobami. Toto třídění smluv mezinárodních organizací má rozhodující význam pro určení právního režimu smlouvy. Je-li druhou smluvní stranou stát nebo jiná mezinárodní organizace, jsou na obou stranách smlouvy subjekty mezinárodního práva. Je-li smlouva uzavřena s jinou právníčkou, popříp. i fyzickou osobou, je na druhé straně smlouvy subjekt, který nemá mezinárodněprávní subjektivitu. V prvním případě bude smlouva uzavřená mezinárodní organizací mít povahu mezinárodní smlouvy a bude se tak v zásadě řídit mezinárodním právem, naproti tomu v případech, kdy subjektem na druhé straně je právnícká nebo fyzická osoba nemající povahu subjektu mezinárodního práva, nejde o mezinárodní smlouvu a má se v zásadě řídit určitým právem vyhladeným podle kolizních zásad. Lze však sledovat v praxi tendenci k internacionalizaci i těchto smluv v tom smyslu, že z vůle smluvních stran se smlouva podrobuje právnímu režimu, který se neopírá o některé národní právo,



a jde tak o mezinárodní právo. Tato tendence je v praxi patrna např. u úvěrových smluv uzavíraných Mezinárodní bankou pro obnovu a rozvoj s jinými subjekty než státy.

Návrh článků o smluvním právu se na mezinárodní smlouvy uzavírané mezinárodními organizacemi nevztahuje, to však neznamená, že by to bránilo aplikaci těch ustanovení v návrhu, která kodifikují pravidla obyčejového práva, jež je jinak možné na případy smluv mezinárodních organizací použít. Rozšíření kodifikace smluvního práva na mezinárodní smlouvy uzavírané mezinárodními organizacemi by však vzhledem k významu těchto smluv bylo v budoucnosti užitečné. V takové kodifikaci by bylo vhodné zejména upravit způsobilost organizací uzavírat mezinárodní smlouvy a příslušnost orgánů k sjednání a uzavření smluv v těch případech, kdy ustanovení statutu tuto otázku neupravují. Kodifikace se může vztahovat jen na mezinárodní smlouvy organizací, tj. smlouvy uzavírané s jinými subjekty mezinárodního práva, spravující se mezinárodním právem.

#### V MONOGRAPHICKÉ ČÁSTI

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGAE VOL. 1967

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.

Prague, 1967. The Institute of International Law, University of Charles, Prague.



V MONOGRAFICKÉ ČÁSTI  
ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE VYŠLO OD ROKU 1963:

*Milde Michael, dr.*, The Problems of Liabilities in International Carriages by Air (anglicky),

*Malý Karel, dr.*, Pozemkové zákony Říjnové revoluce,

*Čepelka Čestmír, dr.*, Les conséquences juridique du délits en droit international contemporain (francouzsky),

*Radvanová Senta, dr.*, Rozvod manželství v čs. právu,

*Císařová Dagmar, dr.*, Obhájce v čs. trestním právu,

*Kučera Zdeněk, dr.*, Suretyship in Private International Law (anglicky),

*Tomeš Igor, dr.*, Old Age Pension Condition of Elegibility (anglicky),

*Kincl Jaromír, dr.*, O otrocích, kolónech a propuštěncích ve vizigotském státě 5.—8. století,

*Lukeš Zdeněk, dr.*, Obecné a speciální zmocnění ve správě na úseku ochrany veřejného pořádku,

*Štajgr František, dr.*, Některé teoretické otázky civilního práva procesního (připravuje se),

*Rohlík Josef, dr.*, Preliminary and Incidental Questions in Czechoslovak Private International Law (připravuje se).

---

Publikace lze obdržet nebo objednat v knihovně právnické fakulty  
University Karlovy, Praha 1, nám. Curieových



ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

IURIDICA 2 – 1969

© Universita Karlova, Praha 1969

Redakční rada série Iuridica: prof. dr. V. Outrata (předseda),  
doc. dr. Z. Lukeš (tajemník), prof. dr. J. Boguszak, doc. dr. J. Hrdlička,  
doc. dr. O. Novotný

Graficky upravil Jaroslav Příbramský

Z nové sazby písmem Primus vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno,  
závod 1

Náklad 500. Vydání I.

Cena brožovaného výtisku Kčs 10,-







V MONOGRAFICKÉ ČÁSTI  
ACTA UNIVERSITATIS  
CAROLINAE  
IURIDICA  
VYŠLO OD ROKU 1963:

Milde Michael, dr., The problems of liabilities in international carriage by air (anglicky),

Malý Karel, dr., Pozemkové zákony říjnové revoluce,

Čepelka Č., dr., Les conséquences juridique du délits en droit international contemporain (francouzsky),

Radvanová Senta, dr., Rozvod manželství v čs. právu,

Císařová Dagmar, dr., Obhájce v čs. trestním řízení,

Kučera Zdeněk, dr., Suretyship in private international law (anglicky),

Tomeš Igor, dr., Old age pension, condition of eligibility (anglicky),

Kincl Jaromír, dr., Studie o otrocích, kolóněch a propuštěncích ve vizigótském státě 5.—8. století (česky),

Lukeš Zdeněk, dr., Obecné a speciální zmocnění ve správě na úseku ochrany veřejného pořádku.

---

Publikace lze obdržet nebo objednat  
v knihovně právnické fakulty  
University Karlovy,  
Praha 1, nám. Curieových 7



